

Uniwersytet Warszawski
Wydział Orientalistyczny

Natalia Petrykowska
Nr albumu: 380758

Izraelskie piosenki antywojenne od
Pierwszej Wojny Libańskiej do
współczesności

Praca magisterka
na kierunku orientalistyka
w zakresie hebraistyki

Praca wykonana pod kierunkiem
dr hab. prof. UW Shoshana Ronen
Hebraistyka

Warszawa, czerwiec 2017

Oświadczenie kierującego pracą

Oświadczam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i stwierdzam, że spełnia ona warunki do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie tytułu zawodowego.

Data

Podpis kierującego pracą

Oświadczenie autora (autorów) pracy

Świadom odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca dyplomowa została napisana przez mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

Data

Podpis autora (autorów) pracy

Streszczenie

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie i analiza izraelskich piosenek protestu, których głównym tematem jest sprzeciw wobec wojny. Piosenki omówione w pracy zamykają się w ramach czasowych od Pierwszej Wojny Libańskiej do współczesności. Pracę podzielono na cztery części, w których pierwsza z nich skupia się na przedstawieniu historii pokojowego procesu oraz opisie organizacji pokojowych działających w Izraelu. Trzy następne części omawiają kolejno utwory powstałe po Pierwszej Wojnie Libańskiej, pierwszej intifadzie oraz drugiej intifadzie. Przedstawiają one rozwój izraelskiego protest songu. Zaprezentowane tu zostały główne motywy wykorzystywane przez artystów oraz sposoby mówienia o wojnie. Ze względu na charakter sytuacji politycznej panującej w Izraelu, większość utworów skupia się głównie na konflikcie izraelsko-palestyńskim. Piosenki użyte w pracy pokazują obfitość gatunkową w jakiej tworzą izraelscy twórcy, zaliczani do tak zwanej muzyki popularnej. Praca zawiera oryginalne teksty wraz z autorskim przekładem na język polski.

Słowa kluczowe

Protest song, piosenka protestu, Pierwsza Wojna Libańska, pierwsza intifada, druga intifada, muzyka popularna, muzyka izraelska, wojna, antywojenna piosenka, konflikt izraelsko-palestyński

Dziedzina pracy (kody wg programu Socrates-Erasmus)

08900 (inne nauki humanistyczne)

Tytuł pracy w języku angielskim

Israeli Anti-War Songs from the First Lebanon War to the Present

Spis treści

Wstęp.....	5
Rozdział 1 - Działalność na rzecz pokoju w Izraelu - ogólny zarys.....	8
1. Tło historyczne: Pokojowe działania polityczne od powstania państwa Izrael	9
2. Pokojowe ruchy i działalność kulturalna w Izraelu	13
Rozdział 2 - Wojna Libańska jako impuls do rozkwitu izraelskich protest songów.....	25
1. Wracajcie do domu.....	25
2. Krytyka pasywności	33
3. W hołdzie bliskim poległym w walce	40
4. Czekaając na mesjasza	50
5. Okropność masakry w Sabrze i Szatili, czy nie można tego zatrzymać?.....	56
Rozdział 3 - Muzyczne protesty po 1987 roku, czyli Pierwszej intifadzie	63
1. Obojętność Tel Awiwu.....	63
2. Powracający konflikt.....	71
3. Szybki upadek nadziei na pokój.....	79
Rozdział 4 – Muzyczna walka o pokój od drugiej intifady do współczesności	88
1. Wieczna wojna	88
2. Ciche przyzwolenie	96
3. Paraliżujący strach.....	106
Zakończenie.....	121
Bibliografia.....	126

Wstęp

Pieśni protestu, znane też pod angielską nazwą protest songs, od dawna obecne są w historii muzyki. Wielu ważnych twórców wykorzystywało tę właśnie formę, aby wyrazić swoje zaniepokojenie czy obawy dotyczące otaczającego ich świata. Tematyka protest songów jest różnorodna, może dotyczyć problemów społecznych, politycznych, religijnych, ale i tych, które dotyczą człowieka na co dzień. W historii muzyki popularnej znani są artyści i ich utwory, sprzeciwiający się zjawiskom takim jak wojna, nierówności społeczne, dyskryminacja, konformizm, globalizacja, ale i wielu innym. Sprzeciw artysty przeważnie opiera się na jego osobistych przemyśleniach i intencjach. Pokazuje światu własną opinię dotyczącą otaczającego go świata. Należy zaznaczyć, że tak naprawdę zjawisko protest songu nie jest ściśle związane z konkretnym gatunkiem muzycznym, jednak w znacznym stopniu artyści tworzący tego typu utwory wywodzili się z szeroko pojętego gatunku, jakim jest muzyka rockowa. Rozkwit tego zjawiska, co nie oznacza jednocześnie, że wcześniej było ono nieobecne w popkulturze, jest związany z tak zwaną erą hipisowską, która miała miejsce w latach 60. i 70, a jej centrum stały się Stany Zjednoczone.¹ Artystą, który został okrzyknięty głównym twórcą protest songu został Bob Dylan, jednak wielu innych twórców wielokrotnie używało tej formy, aby wyrazić swój sprzeciw. Byli to na przykład: Joan Baez, Patti Smith, John Lennon, Marvin Gaye, James Brown, ale także zespoły takie jak Pink Floyd, Pearl Jam, U2 czy System of a Down.

Izrael ze względu na panującą w nim sytuację polityczną i społeczną wydaje się być żyznym gruntem dla artystów chcących sprzeciwić się wielu problemom. Ze względu na obfitość tematu, zdecydowano się ograniczyć tematykę omawianych pieśni protestu do tych skupiających się wyłącznie na tematyce wojennej powiązanej z ideą pro-pokojową. Należy jednak zaznaczyć na wstępie, że izraelskie piosenki nie są same w sobie wyrazem znanego powszechnie pacyfizmu, ale raczej wyrażeniem sprzeciwu wobec konkretnych działań militarnych. Zawężając tematykę wykorzystanych piosenek, także wykluczone zostały utwory o silnie politycznym przekazie, w których przeważała krytyka konkretnych osób i ich działań nad sprzeciwem wobec wojny. Jednak należy pamiętać, że działania polityczne i militarne są ze sobą ściśle powiązane, dlatego nie można często uniknąć

---

¹ Jarniewicz Jerzy *All you need is love. Sceny z życia kontrkultury*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2016, s. 8-22.

takich zabiegów w utworach. Piosenki użyte w pracy są subiektywnym wyborem z obfitości istniejącego materiału na izraelskiej scenie muzycznej. Głównym kryterium podczas wyboru była oczywiście tematyka, ale jako, że celem jest pokazanie różnorodności, bogactwa oraz głównych motywów występujących w pieśniach protestu zdecydowano się na użycie utworów autorów z różnorodnych gatunków muzycznych. Problemem w tego typu utworach jest rozróżnienie podmiotu od autora tekstu. Protest song jest zjawiskiem dotyczącym w większości osobistych opinii jego twórcy, dlatego też pojęcia podmiotu i autora stają się tożsame podczas omawiania przedstawianych utworów.

Historia i aktualne wydarzenia mające miejsce w Izraelu są ściśle związane z twórczością artystów protest songów, dlatego też posłużono się w pracy ramami czasowymi związanymi z głównymi działaniami militarnymi, które miały wpływ na narrację piosenek. Ograniczenie omawianych utworów od Pierwszej Wojny Libańskiej nie oznacza, że zjawisko nie istniało wcześniej w Izraelu, ponieważ już wcześniej powstawało wiele znaczących utworów takich jak „Piosenka dla pokoju”² z tekstem Jakowa Rotblita i muzyką Jaira Rosenbluma z 1969 roku czy „Niech tak będzie”³ Naomi Szemer napisanej po wojnie Jom Kippur. Pierwsza Wojna Libańska staje się momentem rozkwitu pieśni protestu i dopiero ona sprawia, że coraz więcej artystów sprzeciwia się wojnie.

Temat izraelskich protest songów sprzeciwiających się wojnie nie został do tej pory omówiony, a jedynie zdawkowo poruszany jest przez autorów blogów internetowych. Tematyką częściej poruszaną są wiersze protestacyjne, o czym świadczą antologie poezji anty-wojennej takie jak „Żelaznym piórem. Hebrajska poezja protestacyjna 1984-2004”⁴. Jednak do tej pory temat zjawiska izraelskiego protest songu zarówno w poezji, jak i muzyce popularnej nie został zbadany. Ze względu na aktualność wielu tematów pojawiających się w pracy należało się posłużyć artykułami pochodzącymi ze źródeł internetowych, które jako jedyne omawiają dane zagadnienie. Brak izraelskiej muzycznej encyklopedii sprawił, że większość informacji dotyczących artystów została zaczerpnięta z portali Mako i Mima, które posiadają swoistą encyklopedię internetową dotyczącą artystów i poszczególnych utworów. Źródłem tekstów był portal Shironet, na

---

² „Szir la-szalom”

³ „Lu jehi”

⁴ Edycja: Nican Tal (Be-et barzel. Szirat mecha'a iwrit 1984-2004), Chargul, 2005.

którym zamieszczane są piosenki artystów. Wszystkie utwory zostały podane edycji w celu uzyskania zgodności z oryginałem.

Niniejsza praca została podzielona na cztery rozdziały. Pierwszy z nich omawia wydarzenia mające na celu budowanie pokojowego dialogu i wydarzenia wpływające na jego osłabienie. Zostały tu także przedstawione poszczególne organizacje powstałe po Pierwszej Wojnie Libańskiej, mające realny wpływ na proces pokojowy. Celem tej części jest ukazanie tła dla dalszych rozdziałów. Drugi rozdział został poświęcony protest songom powstałym niedługo po Pierwszej Wojnie Libańskiej, natomiast w trzecim rozdziale pojawiają się utwory, które zostały wydane po pierwszej intifadzie. W czwartym rozdziale zostały omówione piosenki, które powstały od czasu drugiej intifady aż do współczesności.

Wszystkie piosenki zawarte w niniejszej pracy zostały przeze mnie przetłumaczone w sposób dosłowny, a nie literacki. Celem tłumaczeń jest oddanie znaczenia słów oraz wyrażeń, które miały posłużyć analizie utworów. Zastosowana transkrypcja jest prostą transkrypcją z języka hebrajskiego na język polski. W tekście zdecydowano posłużyć się tłumaczeniem Biblii Hebrajskiej autorstwa Izaaka Cyłkowa, które jest jednym z wierniejszych i dokładniejszych przekładów z języka oryginału, które nie posiada wpływów kultury i doktryny chrześcijańskiej. Fakt ten jest niezwykle ważny jeżeli omawianymi tekstami są utwory pochodzące z żydowskiego kręgu kulturowego.

Rozdział 1 - Działalność na rzecz pokoju w Izraelu - ogólny zarys

Rozważania na temat izraelskich pieśni protestu warto poprzedzić stosownym opisem tła historycznego, na jakim te piosenki powstawały. Zostaną omówione polityczne działania na rzecz pokoju, za którymi stoją przedstawiciele władz państwowych oraz rząd izraelski, organizacje, których podstawy i poczynania wpisane są w ramę pro pokojowych starań, a także wszelkie przejawy działalności kulturalnej na rzecz pokoju. W rozdziale zostaną przedstawione główne organizacje i inicjatywy, które w jakimś stopniu miały wpływ na opinię publiczną w Izraelu. W obydwu podrozdziałach głównym tematem będą działania pokojowe, dlatego też aspekt konfliktów nie zostanie tutaj dogłębnie zbadany, a jedynie przedstawiony na potrzeby omówienia przedsięwzięć związanych z walką o pokój. Głównym kryterium wyboru organizacji i ruchów jest ich działalność ukierunkowana na walkę o pokój. Większość z organizacji nastawiona jest głównie na konflikt palestyńsko-izraelski ze względu na sytuację polityczną w Izraelu, dlatego należy pamiętać, że nie są to organizacje stricte pacyfistyczne, a nakierowane na konkretny problem.

1. Tło historyczne: Pokojowe działania polityczne od powstania państwa Izrael

Początki konfliktu palestyńsko-izraelskiego nie są możliwe do dokładnego określenia, ale głównym wydarzeniem, które nasiliło jego rozwój było utworzenie państwa Izrael w 1948 roku. Deklaracja Niepodległości Izraela mówi o równości i wolności obywateli, prawie do zamieszkania oraz o możliwościach uzyskania pokoju z sąsiadującymi krajami. Od chwili proklamowania niepodległości, Izrael jest w stanie permanentnej wojny ze światem arabskim. Armie egipska, libańska, syryjska, iracka i jordańska zaatakowały Izrael ze wszystkich stron, a tysiące arabskich mieszkańców zostało wypędzonych przez Izraelczyków⁵ bądź uciekło w nadziei na wygranie wojny.⁶ Jednak spodziewane zwycięstwo nad Izraelem nie ziściło się, a arabscy uchodźcy zostali umieszczeni w obozach mogąc liczyć jedynie na pomoc Organizacji Narodów Zjednoczonych.⁷ Palestyńczycy, którym udało się pozostać w kraju otrzymali izraelskie obywatelstwo i mogli uczestniczyć w życiu politycznym kraju.

Walki trwały do 1949 roku i zostały zakończone rozejmem podpisanym na greckiej wyspie Rodos pod nadzorem mediatora Stanów Zjednoczonych w Palestynie, Ralpha Bunche'a. Rozejm egipsko-izraelski zobowiązywał obie strony do unikania wszelkich działań militarnych, zawieszenia broni oraz do przestrzegania granicy linii demarkacyjnej. Rozejm z 1949 roku był jednym z pierwszych działań mających na celu zakończenie wojny i przywrócenie spokoju w Palestynie.⁸ Wraz z podpisaniem tego dokumentu w tym samym roku rozpoczęły się pokojowe rozmowy z pozostałymi krajami, czego efektem były rozejmy z Libanem, Jordanią oraz Syrią. Rozejmy miały być przejściowymi ustaleniami do czasu aż ich miejsce zajmą traktaty pokojowe, a kraje arabskie uznają istnienie państwa Izrael.⁹

Do rozmów szybko nie powrócono, a napiętej sytuacji nie pomogła tak zwana wojna sześciodniowa z 1967 roku, która toczyła się między Izraelem a Jordanią, Egiptem i Syrią. W wyniku tej wojny Izrael przejął tereny Synaju, Samarię, Judeę, wzgórze Golan oraz zachodnią część Jerozolimy. Jednocześnie Izrael przejął władzę nad palestyńskimi

---

⁵ To wydarzenie nazywane jest palestyńskim exodusem lub Nakbą. Ponad 700 tysięcy Palestyńczyków uciekło i zostało wygnanych w 1948 roku przez Izrael.

⁶ Bensimon Doris, Eglal Errera *Żydzi i Arabowie. Historia współczesnego Izraela.*, tłum. Regina Gromadzka, Krzysztof Pruski. Warszawa: Cyklady, 2000, s. 160.

⁷ Shapira Anita *Israel: A History*. Brandeis University, 2012, s. 174.

⁸ Bensimon D., Eglal E. *Żydzi i Arabowie...*, s. 161.

⁹ Bensimon D., Eglal E. *Żydzi i Arabowie...*, s. 161.

uchodźcami, ale nie przyznano im praw obywatelskich. Pierwsze wznowienie rozmów pokojowych nastąpiło w 1973 roku, co było wynikiem wojny Jom Kippur toczonej z Egiptem i Syrią. W efekcie obydwie strony zdecydowały o zakończeniu działań militarnych, a Rada Bezpieczeństwa ONZ uchwaliła rezolucję wzywającą do pokojowych rozmów. 21 grudnia 1973 roku w Genewie zwołano konferencję pokojową pod patronatem USA, ZSRR oraz ONZ.¹⁰ W obradach uczestniczyli przedstawiciele Izraela, Jordanii i Egiptu, którzy reprezentowali także interesy Organizacji Wyzwolenia Palestyny. Głównym celem było omówienie i rozwiązanie konfliktu z Palestyńczykami, jednak tematem przewodnim stały się problemy zaistniałe po wojnie Jom Kippur.¹¹

Konferencja nie osiągnęła wielkich sukcesów, ale była przyczynkiem do umowy międzynarodowej z 1978 roku. Mowa tu o porozumieniu Camp David między Egiptem reprezentowanym przez Anwara Sadata oraz Izraelem w osobie Menachema Begina. Zostały podpisane dwa dokumenty. Pierwszy mówił o ramach pokojowych między Egiptem a Izraelem, drugi miał dawać podstawy dla pokoju na Bliskim Wschodzie, wspominając o autonomii Zachodniego Brzegu oraz Strefy Gazy.¹² Porozumienie Camp David doprowadziło do zawarcia traktatu pokojowego między obydwojoma krajami w Waszyngtonie w 1979 roku. W założeniach owego traktatu było zakończenie walk między państwami, nawiązanie zarówno stosunków dyplomatycznych, jak i kulturowych oraz gospodarczych.¹³ Za te działania dwaj czołowi przedstawiciele Menachem Begin i Anwar Sadat otrzymali wspólnie Pokojową Nagrodę Nobla.¹⁴

Przełomem w historii Izraela była Pierwsza Wojna Libańska z 1982 roku, która wywołała kryzys moralny w armii, ale również wśród obywateli. Efektem wojny było wielu rannych i zabitych żołnierzy. Operacja Pokój dla Galilei była pierwszą wojną zaborczą prowadzoną przez Izrael, która nie służyła obronie życia mieszkańców tylko interesom politycznym kraju. Znaczna część społeczeństwa uznała ją za nieuzasadnioną i zaczęła sprzeciwiać się wysyłaniu izraelskich żołnierzy na front. Oficjalnie wojna trwała od 1982 do 1985 roku, ale izraelskie wojska długi czas po zakończeniu wojny stacjonowały w Libanie. Wojna przyniosła wielkie straty finansowe oraz kryzys gospodarczy. Sytuację w

---

¹⁰ Shapira A. *Israel: A History*, s. 333.

¹¹ Bensimon D., Eglal E. *Żydzi i Arabowie...*, s. 177.

¹² Bensimon D., Eglal E. *Żydzi i Arabowie...*, s. 180-181.

¹³ Trepp Leo *Żydzi naród historia religia*, tłum. Sława Lisiecka. Warszawa: Wydawnictwo: Cyklady, 2009. s. 180.

¹⁴ Trepp L. *Żydzi naród historia religia*, s. 180.

kraju pogorszyły doniesienia o masakrze w Sabrze i Szatili¹⁵ poddając pod wątpliwość politykę Izraela oraz funkcjonowanie armii.¹⁶

Następne lata przyniosły Izraelowi ciężki okres walk związanych z wybuchem palestyńskiego powstania – Pierwszej Intifady z 1987 roku.¹⁷

W 1991 roku w Madrycie rozpoczęły się rozmowy pokojowe z przedstawicielami Libanu, Syrii oraz Jordanii. Trwały do 1993 roku, ale nie przyniosły żadnych efektów.¹⁸ W tym samym roku zostały rozpoczęte porozumienia z Oslo zawarte między OWP i Izraelem. Architektami tego paktu byli Szymon Peres, Icchak Rabin oraz Yasser Arafat, za który później otrzymali Pokojową Nagrodę Nobla. Mediatorem rozmów był Bill Clinton. Porozumienia z Oslo miały być kamieniem milowym w procesie pokojowym na mocy, których Palestyńczycy uzyskaliby autonomię wewnątrz kraju oraz otrzymali Strefę Gazy i Jerycho. W obietnicach Izraela było także wycofanie 30% wojska z Zachodniego Brzegu.¹⁹ Proces pokojowy z Oslo został zakończony w 1995 roku porozumieniem w Tabie. Był to pierwszy w historii układ zawarty między Palestyńczykami, a Izraelem, który dawał nadzieję na budowę pokoju, koegzystencji, wzajemnego szacunku obydwu społeczności, a także miał się stać fundamentem do dalszych rozmów związanych z przyszłością Jerozolimy.

Na fali optymistycznych negocjacji już w 1994 roku król Jordanii Husajn i premier Icchak Rabin, w obecności prezydenta Stanów Zjednoczonych Billa Clintona, podpisali układ pokojowy. Kraje nawiązały stosunki dyplomatyczne oraz oficjalnie uznały swoje istnienie, akceptując granicę z Jordanią oraz zobowiązując się do unikania przemocy.²⁰ Niestety odpowiedź społeczeństwa na działania pokojowe nie była zbyt pozytywna. Po obu stronach wzmożyły się działania fundamentalistów z Hamasu i z Izraela. Przełomem był zamach na Icchaka Rabina w Tel Awiwie dokonany przez izraelskiego nacjonalistę Jigala Amira.²¹ W 1996 roku premierem Izraela został Benjamin Netanjahu, jego polityka była odmienna od poprzedników, gdyż sprzeciwiał się idei niepodległej Palestyny

---

¹⁵ Masakra dokonana 16-18 września 1982 roku na palestyńskich uchodźcach przez libańskie maronickie oddziały za przyzwoleniem dowództwa izraelskich sił zbrojnych, których jednostki interwencyjne w południowym Libanie otoczyły obozy uchodźców palestyńskich krótko przed masakrą. Ofiarami byli cywile w tym kobiety i dzieci.

¹⁶ Bensimon D., Eglal E. *Żydzi i Arabowie...*, s. 182-185.

¹⁷ Trepp L. *Żydzi naród historia religia* s. 181-182.

¹⁸ Shapira A *Israel: A History*, s. 425-426.

¹⁹ Trepp L *Żydzi naród historia religia*, s. 182.

²⁰ Trepp L *Żydzi naród historia religia*, s. 182.

²¹ Trepp L. *Żydzi naród historia religia*, s. 182.

utrudniając jednocześnie wykonanie porozumień zawartych w Oslo. Od tego czasu stosunki palestyńsko-izraelskie znacznie pogorszyły się.²²

Niepokoje i agresja wzrastały w społeczeństwie, a wraz z tym wzrastała liczba zamachów. Próbując ustabilizować sytuację, nowy premier Ehud Barak wycofał w 2000 roku izraelskie wojska z obszaru południowego Libanu, a następnie wznowił pokojowy dialog. Doszło do ponownego spotkania przywódców skłóconych nacji w Camp David. Tym razem brali w nich udział Jaser Arafat, jako przedstawiciel strony palestyńskiej oraz premier Izraela, Ehud Barak. Na spotkaniu Izrael zaoferował Palestyńczykom większość Zachodniego Brzegu oraz Strefę Gazy, jednak Arafat odrzucił ją. Istnieją różne wersje dotyczące przebiegu rozmów i dokładnie nie wiadomo co zostało zaproponowane i dlaczego Arafat odrzucił propozycję Baraka. Dwa miesiące później wybuchła Druga Intifada, zwana także Intifadą Al-Aksa.²³

W 2003 roku doszło do szczytu w Akabie z prezydentem Stanów Zjednoczonych, Georgem Bushem, premierem Izraela, Arielem Szaronem i premierem Autonomii Palestyńskiej, Mahmudem Abbasem. Strona Izraelska oficjalnie przyznała poparcie dla powstania w przyszłości państwa palestyńskiego, a Abbas nawoływał do zaprzestania walk i wszelkich działań o charakterze terrorystycznym.²⁴ Niestety środowiska radykalistów palestyńskich nie przystały na to i kontynuowały swoje działania. W złagodzeniu konfliktu nie pomógł skończony w tym samym roku mur bezpieczeństwa odgradzający dwie strony od siebie mający na celu ochronę obywateli Izraela.²⁵

Niedługo po tym w 2006 roku wybuchła Druga Wojna Libańska, która spowodowana była uprowadzeniem dwóch izraelskich żołnierzy i ostrzelaniem północy Izraela przez organizację Hezbollah. Wojna skończyła się zaledwie miesiąc później po interwencji ONZ i zmusiła strony do zawieszenia broni.²⁶ Ostatnimi, znanymi współcześnie działaniami na rzecz pokoju na terenie Izraela były rozmowy prowadzone od 2007 roku przez premiera Ehuda Baraka z palestyńskim prezydentem Mahmudem Abbasem. W

---

²² Shapira A. *Israel: A History*, s. 445-446.

²³ Shapira A. *Israel: A History*, s. 446.

²⁴ Autor nieznany, „Szaron, Abbas zobowiązują się do działań na szczycie” 4.06.2003 (Sharon, Abbas pledge action at summit) [://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/06/04/bush.jordan/](http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/06/04/bush.jordan/) (dostęp 28.10.2016).

²⁵ Autor nieznany „Ahmed Korei znów na czele palestyńskiego rządu” 12.11.2003 <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Ahmed-Korei-znow-na-czele-palestynskiego-rzadu,wid,1660406,wiadomosc.html> (dostęp 29.10.2016).

²⁶ Siboni Gabriel, Amir Kulick “The Second Lebanon War as a Watershed” *Military and Strategic Affairs*, Volume 1, No.2, (2009): 73-79.

2008 roku podjęto próbę pokojowych negocjacji z Syrią, gdzie w roli mediatora pojawiła się Turcja.²⁷ Od tego czasu żadna ze stron nie podejmowała prób złagodzenia konfliktu i uzyskania pokoju.

2. Pokojowe ruchy i działalność kulturalna w Izraelu²⁸

Głos Pokoju

Niezwykłą inicjatywą, która powstała w 1973 roku była stacja radiowa Głos Pokoju (Kol ha-Szalom). Ich rozgłośnia była umieszczona na statku dryfującym na okolicznych wodach poza terytorium Izraela. Głównym pomysłodawcą i organizatorem przedsięwzięcia był Abie Nathan²⁹, który zebrał fundusze na zrealizowanie swojego projektu. Udało mu się także uzyskać poparcie od osoby, która stała się symbolem idei pokoju na zachodzie – Johna Lennona. Głos Pokoju nadawał z izraelskiego wybrzeża na cały Bliski Wschód, dlatego też audycje były prowadzone głównie w języku angielskim, ale także po hebrajsku, arabsku i francusku. Radio działało 24 godziny na dobę, a podczas audycji puszczano zarówno muzykę rozrywkową, jak i klasyczną.³⁰ Abie Nathan prowadził audycje, w których rozmawiał ze słuchaczami ze wszystkich stron świata. Poprzez swoją działalność Głos Pokoju próbował trafić do Izraelczyków i Palestyńczyków szerząc idee pokoju i organizując w ten sposób pomoc humanitarną oraz różne akcje dobroczynne. Działalność Głosu Pokoju była tolerowana przez rząd, jednak sam Abie Nathan wielokrotnie trafiał do więzienia ze względu na jego kontakty z OWP.³¹ Stacja radiowa zakończyła swoją działalność w 1993 roku, kiedy to Abie Nathan uznał, że traktat z Oslo był celem, do którego dążyli. W 2008 roku Abie Nathan zmarł, jednak dwa

---

²⁷Isacharoff Avi „Ujawnione. Pokojowa propozycja Olmerta z 2008 dla Palestyńczyków” 24.05.2013 (REVEALED: OLMERT'S 2008 PEACE OFFER TO PALESTINIANS) <http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Details-of-Olmerts-peace-offer-to-Palestinians-exposed-314261> (dostęp 29.10.2016).

²⁸ Omówione zostały najważniejsze organizacje, które miały wpływ na izraelskie społeczeństwo w celu ukazania tła na jakim rozwijało się zjawisko piosenek antywojennych. Pełna historia ruchów pokojowych w Izraelu znajduje się w książce Hermann Tamar S. *The Israeli Peace Movement A Shattered Dream*. Cambridge University Press, Nowy Jork, 2009.

²⁹ Żył w latach 1927 – 2008. Działacz humanitarny i aktywista pokojowy. W 1978 podjął strajk głodowy przeciw osiedlaniu się na terenach okupowanych. Wielokrotnie spotykał się w celach pokojowych z przedstawicielami Organizacji Wyzwolenia Palestyny.

³⁰ Oficjalna strona internetowa Głosu Pokoju <http://thevoiceofpeace.co.il/about&supportus.php> (dostęp 20.12.2016).

³¹ Chaj Igal „Odsłonięto tablicę upamiętniającą statek Głos Pokoju” 18.05.2007 (Husar ha-lut me'al luach hancacha lesfinat Kol ha-szalom) <http://www.haaretz.co.il/misc/1.1410893> (dostęp 20.12.2016).

lata później z pomocą entuzjastów oraz wolontariuszy wskrzeszono stację, aby ponownie mogła szerzyć pokój za pomocą muzyki. Obecnie Głos Pokoju stara się wykorzystywać nowoczesne technologie i umożliwia odbiór audycji na całym świecie poprzez radio internetowe.³²

Siła i Pokój

Jedną z pierwszych organizacji, która powstała po wojnie sześciodniowej był religijny ruch o nazwie Siła i Pokój (Oz we Szalom). Ruch powstał w 1975 roku i określa się, jako alternatywne wyrażenie religijnego syjonizmu. Wielu jej członków wcześniej było zaangażowanych w aktywność Ruchu dla Bezpieczeństwa i Pokoju³³ oraz różne inne działania pokojowe. Głównym powodem powstania Siły i Pokoju była odpowiedź na wzrastającą pozycję ideologii Wielkiego Izraela³⁴ oraz osadnictwa na terenach okupowanych, co oceniano jako sprzeczne z żydowską tradycją. Uważano za nieodpowiednie działanie za pomocą siły, żeby osiągnąć upragniony cel, a za stosowne odpowiednią aktywność polityczną oraz wiarę w Boga. Mimo faktu, że ruch miał charakter mocno religijny starał się w swojej działalności docierać także do osób świeckich, jednak nie był w stanie zorganizować demonstracji czy też wystosować petycji. Jego aktywność opierała się głównie na rozprowadzaniu ulotek i broszur, które w swojej treści nawiązywały do Biblii i Talmudu. Działalność Siły i Pokoju była jednak bardzo mocno ograniczona nie tylko ze względu na swoje ukierunkowanie i język jakim się posługiwali, ale też przez to, że przeciwstawiała się Blokowi Wiernych (Gusz Emunim), który miał duże poparcie wielu ważnych osobistości ze świata ortodoksji, a także przez fakt powstania niewiele później ruchu Pokój Teraz, który zdominował opinię publiczną.³⁵ Mimo wszystko organizacja kontynuuje swoją działalność organizując różnego rodzaju spotkania, wykłady, seminaria i konferencje, skupiając się głównie na kwestii praw człowieka, równości obywateli arabskich i izraelskich oraz różnych innych problemach społeczeństwa izraelskiego.³⁶

---

³² Oficjalna strona internetowa Głosu Pokoju <http://thevoiceofpeace.co.il/about&supportus.php> (dostęp 20.12.2016).

³³ Ha-Tnua Le-Szalom UBitahon – ruch polityczny działający w latach 1968 – 1980 . Został założony przez grupę wykładowców uniwersyteckich. Organizowali manifestacje, wydawali manifesty, artykuły i listy publiczne sprzeciwiając się okupacji.

³⁴ termin opisujący granice biblijne i historyczne Ziemi Izraela.

³⁵ Hermann Tamar S. *The Israeli Peace Movement A Shattered Dream*. New York: Cambridge University Press, 2009, s. 83-85.

³⁶ Oficjalna strona internetowa Siły i Pokoju <http://www.ozveshalom.org.il/> (dostęp 1.11.2016).

Oaza Pokoju

W 1977 roku powstał wyjątkowy projekt utworzenia terenu, na którym możliwa była kooperacja obu narodów. Pomiędzy Jerozolimą, a Tel Awiwem, w górach Judzkich w wiosce noszącej nazwę Oaza Pokoju (Newe Szalom). Uczestnikami projektu są głównie rodziny z małymi dziećmi, które są świadome politycznie i zaangażowane w budowanie relacji międzykulturowych. Żydzi i Arabowie – obywatele Izraela mieszkają wspólnie w komunie opierając swoją koegzystencję na równości i pokoju, co ma udowodnić, że możliwe jest wdrożenie idei antywojennych i wspólne życie na jednej ziemi. Dzieci uczą się razem w dwujęzycznej szkole i mają jednakowy program nauczania. Edukacja jest dla Oazy Pokoju najważniejszym punktem ich działalności, dlatego oprócz standardowej szkoły dla mieszkańców stworzono także w 1979 roku Szkołę Pokoju, która organizuje różne kursy i programy dla młodzieży. Głównym celem tej szkoły jest propagowanie pokoju i budowanie w świadomości społeczeństwa koncepcji koegzystencji dwóch narodów.³⁷ W wiosce powstało także Pluralistyczne Centrum Duchowe imienia Bruno Hussara, pomysłodawcy projektu. Jest to przestrzeń służąca do duchowej refleksji nad konfliktem i drogą do jego rozwiązania. Centrum prowadzi różnorodne seminaria, które dostępne są dla całej społeczności. Oaza Pokoju organizuje kampanie oraz projekty głównie edukacyjne, ale też i kulturalne.³⁸ W 2006 roku Roger Waters – członek zespołu Pink Floyd odwiedził wioskę i zorganizował w niej koncert, na którym zgromadził wielu fanów. Wraz z nim zagrali izraelscy artyści tacy jak David Broza oraz zespół Maszina.³⁹

Pokój Teraz

Jedną z największych organizacji pozarządowych walczących o pokój w Izraelu jest ruch Pokój Teraz (Szalom Achszaw). Jego początki sięgają 1978 roku. Związany on jest ze wspomnianym wcześniej izraelsko-egipskim paktem pokojowym z 1979 roku. Wydarzeniem, które dało podwaliny organizacji był publiczny list nazywany „listem oficerów” skierowany do ówczesnego premiera Menachema Begina po wizycie prezydenta Egiptu, Anwara Sadata w Izraelu w 1977 roku. List został podpisany przez 348 izraelskich oficerów i żołnierzy rezerwy, którzy prosili o kontynuowanie i rozwijanie polityki pokojowej w Izraelu. Inicjatywa żołnierzy spotkała się z wielkim poparciem

---

³⁷ Hermann T. S. *The Israeli Peace Movement A Shattered Dream*, s. 86-87.

³⁸ Oficjalna strona internetowa Oazy Pokoju <http://wasns.org/-neve-shalom-he-> (dostęp 20.12.2016).

³⁹ Autor nieznany „Tysiące napłynęły na koncert Watersa” 22.06.2006 (THOUSANDS FLOCK TO WATERS CONCERT) <http://www.jpost.com/Arts-and-Culture/Entertainment/Thousands-flock-to-Waters-concert> (dostęp 20.12.2016).

społeczeństwa, co doprowadziło do powstania ruchu.⁴⁰ Niedługo po opublikowaniu listu tysiące Izraelczyków wyszło na Plac Rabina w Tel Awiwie i żądali oni od premiera podpisania aktu pokojowego. Daniel Seidemann określa ją, jako „pierwszą pasywną demonstracją na rzecz pokoju w historii Izraela.”⁴¹

W późniejszych latach organizacja wielokrotnie angażowała się w życie publiczne i organizowała wszelkiego rodzaju inicjatywy. Przykładowo w czasie Pierwszej Wojny Libańskiej organizacja protestowała przeciw obecności żołnierzy Izraelskich w Libanie, a w 1982 roku w Tel Awiwie, na dzisiejszym placu Rabina, zorganizowała największą demonstrację, jaka kiedykolwiek odbyła się w Izraelu. Jej uczestnicy, których szacuje się na około 400 tysięcy osób, domagali się wszczęcia śledztwa i ustanowienia komisji w sprawie tragicznych wydarzeń w Sabrze i Szatili. Jednym z jej efektów było usunięcie ministra obrony Ariela Szarona.

W latach 80. i na początku lat 90., Pokój Teraz wielokrotnie nawoływał do uznania OWP jako przedstawicieli Palestyńczyków. W 1988 roku zorganizowali demonstrację, podczas której nawoływali rząd do negocjacji z Palestyńczykami, które miałyby zakończyć spór związany z rozporządzeniem obszarami mieszkalnymi. Przez cały czas swojej aktywności, organizacja sprzeciwiała się osiedlaniu się na terenach palestyńskich, ponieważ uważała to za przeszkodę stojącą na drodze do pokoju. Właśnie z tego powodu Pokój Teraz w pełni wspierał traktat pokojowy z Oslo z 1993 roku i inne rozmowy dążące do uporządkowania konfliktu palestyńsko-izraelskiego takie jak pokój z Jordanią z 1994 roku.

W późniejszych latach, aż do dnia dzisiejszego organizacja mocno wspierała wszelkie działania pokojowe, a obecnie jej głównym zadaniem jest monitorowanie osadnictwa żydowskiego. 19 marca 2005 roku członkowie ruchu byli jednymi z głównych organizatorów demonstracji „Obóz większości” wspierający plan Ariela Szarona dotyczący wycofania żydowskich osadników ze Strefy Gazy. Inne akcje prowadzone przez Pokój Teraz dotyczą edukowania młodzieży izraelskiej o możliwych pokojowych

---

⁴⁰ Hermann T. S. *The Israeli Peace Movement A Shattered Dream*, s.68.

⁴¹ Seidemann Daniel „The Israeli Peace Movement: Origins, Impact, and Prospects” *Harvard International Review*, Vol. 7, No. 3, (1984), s. 22-23.

rozwiązaniach konfliktu. Ruch także prowadzi kursy, dystrybuje ulotki, tworzy artykuły oraz prowadzi wycieczki edukacyjne dla studentów.⁴²

Jest Granica

Następna organizacja powstała wraz z początkiem Pierwszej Wojny Libańskiej w 1982 roku za sprawą petycji podpisanej przez około 3 tysiące rezerwistów odmawiających służby wojskowej. Petycja była zatytułowana Jest Granica (Jesz Gwul), a pod tą samą nazwą funkcjonuje ruch. Oczywiście wydarzenie nie przeszło niezauważone i część z rezerwistów, którzy podpisali petycję musiało stanąć przed sądem wojennym. Z czasem ruch postanowił wykorzystać tę formę nieposłuszeństwa jako narzędzie do sprzeciwu wobec obecności izraelskich żołnierzy w Strefie Gazy czy na Zachodnim Brzegu. Organizacja wspierała od początku zarówno te osoby, które zdecydowanie odmawiały służby wojskowej, jak i te, które nie zgadzały się tylko na służbę na terenach okupowanych lub na walkę przeciw cywilom. W 1986 roku skierowali list otwarty do premiera, w którym wyrazili swoje poparcie dla narodu i walki o jego niezależność, ale jednocześnie prosili o zwolnienie ich z brania udziału w procesie okupacji. List wzbudził falę odmów służby wojskowej tak, że podczas Pierwszej Intifady parę tysięcy osób odmówiło służby wojskowej poza Zieloną Linia.⁴³

Ważną postacią, która reprezentowała idee ruchu był Adam Keller, który w 1998 roku został postawiony przed sądem za niesubordynację oraz za rozprowadzanie propagandy szkodliwej dla armii. Podczas wykonywania swojej służby Keller wykonał graffiti na 117 czołgach z napisem „Żołnierze Cahalu, odmówcie bycia okupantami i ciemiężcami, odmówcie służby na terytoriach okupowanych!” Zamieszczał także różnego rodzaju ulotki na terenach wojskowych nawołujące do odmowy służby. W efekcie Keller został uznany za winnego i skazano go na parę lat więzienia⁴⁴. Jest Granica publikowało i rozpowszechniało różnego rodzaju materiały – od poważnych książek o kwestiach filozoficznych i etycznych do broszur rozdawanych żołnierzom, ostrzegając ich o konsekwencjach wypełniania nielegalnych rozkazów. Obecnie organizacja działa w trzech głównych obszarach: pomoc osobom, które odmówiły służby wojskowej, często tym znajdującym się w więzieniu, prowadzenie działań na rzecz zakończenia okupacji oraz

---

⁴² Oficjalna strona internetowa organizacji Pokój Teraz <http://peacenow.org.il/about/odot> (dostęp 20.12.2016).

⁴³ Mudimbe V. Y. *Nations, Identities, Cultures*. Durham: Duke University Press, 1997, s. 87.

⁴⁴ McGreal Chris „Uświadomiłem sobie głupotę tego” 11.03.2003 (I realised the stupidity of it) <https://www.theguardian.com/world/2003/mar/11/israel> (dostęp 12.11.2016).

prowadzenie kampanii edukacyjnych. Ruch jest uznawany za dość radykalny, jednak jego działacze uważają swoje działania za zasadne i solidnie ugruntowane, często też krytykując inne organizacje takie jak Pokój Teraz za bierność i brak rzeczywistej aktywności na rzecz uzyskania pokoju.⁴⁵

Blok na Rzecz Pokoju

Inną organizacją jest Blok na Rzecz Pokoju (Gusz Szalom). Została założona w 1993 roku przez Uriego Awneri⁴⁶. Blok na Rzecz Pokoju jest niezależnym politycznie ruchem, jednak wielu jego członków jest zaangażowanych w życie polityczne i należy do różnych partii. Blok na Rzecz Pokoju powstał, kiedy jego założyciele uświadomili sobie, że żadne inne organizacje nie są w stanie nic zrobić, bądź nie pragną sprzeciwić się nowemu rządowi pod przewodnictwem Partii Pracy i Icchaka Rabina. Sam ruch początek swojej historii widzi w wydarzeniach z 1992 roku, kiedy to rząd wydalil z kraju 415 islamskich aktywistów, co doprowadziło do spontanicznych protestów zorganizowanych zarówno przez stronę arabską, jak i izraelską.⁴⁷ Efektem tego sprzeciwu było rozstawienie namiotów naprzeciw biura premiera w Jerozolimie, które stały tam przez 45 dni. W związku z biernością innych pro pokojowych grup część protestujących postanowiła utworzyć ruch, który określali, jako „bardziej pokojowy niż Pokój Teraz.”⁴⁸

W głównych założeniach Bloku na Rzecz Pokoju znajduje się sprzeciw wobec okupacji Zachodniego Brzegu Jordanu i blokady Strefy Gazy oraz wspieranie idei powstania państwa palestyńskiego w granicach z 1967 roku. Organizacja wielokrotnie za pomocą różnych akcji nawoływała do uznania Jerozolimy jako stolicy dwóch państw oraz wyrażała poparcie dla „palestyńskiego prawa powrotu”.⁴⁹

Ruch, poza organizowaniem wszelkiego rodzaju protestów, zajmuje się odbudowywaniem domów zniszczonych przez izraelskie wojsko, zbieraniem oliwek w miejscach, do których strona arabska nie ma już dostępu czy produkowaniem naklejek i ulotek z różnymi hasłami. Organizacja prowadzi stronę internetową, na której zamieszcza artykuły, zdjęcia

---

⁴⁵ Menuhin Jeszi I Dina “Gwul ha-Ciut”, Jesz Gwul, Izrael, 1985, s. 150 -155.

⁴⁶ Urodzony w 1923 roku, izraelski polityk, publicysta i działacz społeczny. Później jeden z czołowych pokojowych aktywistów, były członek Irgunu oraz założyciel Gusz Szalom.

⁴⁷ Omer Atalia *When Peace Is Not Enough: How the Israeli Peace Camp Thinks about Religion, Nationalism, And Justice*. Chicago: University of Chicago Press, 2013, s. 299.

⁴⁸ Oficjalna strona internetowa Bloku na rzecz Pokoju http://zope.gush-shalom.org/index_he.html (dostęp 13.12.2016).

⁴⁹ Termin mówiący o tym, że uchodźcy palestyńscy pierwszej generacji oraz ich potomkowie mają prawo powrotu do kraju, zwrotu własności, którą musieli zostawić po emigracji.

i raporty dotyczące konfliktu izraelsko-arabskiego, w tym zawarte są publikacje przedstawiające narracje konfliktu pochodzące z jednej i drugiej strony.

Komitet Przeciwko Wojnie Libańskiej

Po Pierwszej Wojnie Libańskiej wzmogły się protesty wśród ludzi przeciwko wojnie, gdyż uważana była za niepotrzebną, a w szczególności udział wojsk izraelskich w tej walce. 13 czerwca 1982 roku Komitet Przeciwko Wojnie Libańskiej (Ha-Wa'ad Negered ha-Milchama be-Levanon) zorganizował swoją pierwszą oficjalną demonstrację przeciw wojnie. Zebrało się około 300 osób, co spowodowane było prawdopodobnie tym, że panowała niechęć do protestów w czasie, gdy żołnierze nadal znajdowali się na froncie, przynajmniej tak wyjaśniła to organizacja Pokój Teraz.⁵⁰

Pierwszy protest okazał się fiaskiem, ale już dwa tygodnie później 26 czerwca wraz z Komitetem Przeciwko Wojnie Libańskiej na ulice wyszło 20 tysięcy Izraelczyków. Wielu z nich było aktywistami innych organizacji pokojowych. Dzięki tej manifestacji zostało przełamane tabu i rozpoczęła się dyskusja. Także dzięki bardziej zdecydowanej postawie Komitetu, który pokazał niezadowolenie i sprzeciw obywateli, Pokój Teraz zorganizował zaledwie tydzień później następną demonstrację, w której uczestniczyło już sto tysięcy osób. W manifestach Komitetu pojawia się krytyka rządu, który według nich nie walczy z terroryzmem, ale z wszelkimi możliwościami zawarcia pokoju z Palestyńczykami. Często na protestach ruchu walczone nie tylko o zaprzestanie działań militarnych, ale i też o wyjście wojsk Izraela z terenów okupowanych.⁵¹

Centrum Peresa dla Pokoju

Niedługo po doprowadzeniu do porozumienia w Oslo jeden z jego inicjatorów, Szymon Peres postanowił kontynuować rozwój idei pokoju zakładając w 1996 roku organizację o nazwie Centrum Peresa dla Pokoju (Merkaz Peres le-Szalom), której głównym założeniem była wspólna praca narodów, aby zburzyć panujące stereotypy i uprzedzenia znajdujące się po obydwu stronach konfliktu. Centrum Peresa dla Pokoju jest organizacją pozarządową, która tworzy programy angażujące wszystkich ludzi bez względu na płeć, wiek czy pochodzenie.⁵² Zajmuje się pomocą na rzecz stworzenia niezależnej palestyńskiej opieki zdrowotnej, organizowaniem pomocy humanitarnej,

⁵⁰ Hall-Cathala David *Peace Movement in Israel, 1967-87* Basingstoke: Macmillan, 1990, s. 164.

⁵¹ Hall-Cathala D. *Peace Movement in Israel, 1967-87*. s. 164.

⁵² Gilbert Martin *The Routledge Atlas of the Arab-Israeli Conflict*. Abingdon: Routledge, 2012, s. 175.

umożliwieniem leczenia palestyńskich dzieci w izraelskich szpitalach oraz szkoleniami dla lekarzy. Wspomaga także badania związane z polepszeniem wspólnego środowiska oraz wspiera rozwój współpracy ekonomicznej między krajami. Centrum organizuje różnego rodzaju działania kulturalne oraz sportowe takie jak wystawy fotograficzne, teatry, programy artystyczne, mecze i gry zespołowe zarówno dla młodzieży, jak i dla dorosłych. W 2009 roku w Ajami, arabskiej dzielnicy w Jafie, otworzono Dom Pokoju Peresa, dostarczając przestrzeń do realizacji swoich projektów, z której korzysta lokalna społeczność. Organizacja nadal aktywnie działa i bierze udział w wielu projektach w Izraelu, także tych międzynarodowych.⁵³

Przerywając Milczenie

W 2004 roku trzech aktywistów Awichaj Szaron, Jehuda Szaul i Noam Chajut wystawiło w Izraelu kolekcję zdjęć oraz sprawozdań spisanych przez żołnierzy, którzy stacjonowali w Hebronie. Celem tej wystawy było postawienie obywateli wprost przed otaczającą ich rzeczywistością, niewidoczną na co dzień i przemilczaną przez rząd. Wystawę odwiedziły tysiące ludzi, co dało impuls do powstania organizacji Przerywając Milczenie (Szowrim Sztika). W dalszych latach swoją działalność skupili na kolekcjonowaniu świadectw byłych żołnierzy, aby przerwać tabu i milczenie wokół służby na terytoriach okupowanych. Większość działaczy to weterani, którzy służyli w wojsku od początku Drugiej Intifady. W opublikowanych przez ruch świadectwach można znaleźć między innymi kolekcje zeznań 96 kobiet, żołnierzy biorących udział w Operacji Płynny Ołów⁵⁴ oraz osób służących na terenach okupowanych. Większość świadectw znajdujących się w zbiorach Przerywając Milczenie jest anonimowych, a w ich treści można odnaleźć zeznania dotyczące nadużyć na terenach okupowanych, takich jak grabieże czy niszczenie palestyńskiego mienia.

Działania ruchu wzbudziły w Izraelu wiele kontrowersji i dyskusji, ponieważ niemożliwe jest zbadanie nadużyć ze względu na brak danych osobowych potwierdzających owe zeznania. Ruch nie chce publicznie ujawniać danych osobowych, ale wielokrotnie były prowadzone dyskusje, aby udostępnić je na potrzeby śledztwa. Oprócz kolekcjonowania świadectw ruch organizuje wycieczki do Hebronu, zarówno dla Izraelczyków, jak i dla

---

⁵³ Oficjalna strona internetowa Centrum Peresa dla Pokoju http://www.peres-center.org/who_we_are (dostęp 18.11.2016).

⁵⁴ Operacja militarna rozpoczęta przez Siły Obrony Izraela 27 grudnia 2008 roku. Jej celem była likwidacja członków i zniszczenie infrastruktury Hamasu w Strefie Gazy.

osób spoza kraju, aby pokazać panującą tam rzeczywistość, działania wojska oraz ich skutki na terenach okupowanych.⁵⁵ Przelamując Milczenie prowadzi swoją własną stronę internetową, na której zamieszcza różnego rodzaju artykuły oraz spisane świadectwa żołnierzy. Często też organizuje wykłady oraz wystawy zdjęć i innych zebranych materiałów ukazujących codzienność życia na terenach okupowanych.⁵⁶ Na początku 2017 roku rząd zatwierdził ustawę, która zakazuje organizacji wizyt w szkołach, a także daje ministrowi edukacji możliwość zabronienia człowiekowi bądź organizacji podobnych działań.⁵⁷

Kobiece ugrupowania

Kobiety czynnie działały we wcześniej omówionych ruchach, jednak w pewnym momencie część z nich postanowiła stworzyć własne ugrupowania wyrażające ich zaniepokojenie. Kobiety bardzo silnie ze sobą współpracowały, dlatego działania poszczególnych ruchów wielokrotnie się przenikały. W grudniu 1988 roku odbyła się konferencja zatytułowana „Wołanie o pokój. Feministyczna perspektywa na okupację”⁵⁸, która była pierwszym ogólnokrajowym spotkaniem kobiet na rzecz pokoju. Konferencja dała początek koalicji Kobiety i Pokój (Naszim weSzalom). Do koalicji dołączyły takie ruchy jak Kobiety w Czerni (Naszim be-szachor)⁵⁹, Demokratyczny Ruch Kobiet w Izraelu (Tandi)⁶⁰, kobiety z izraelskiej sekcji Women's International League for Peace and Freedom⁶¹ oraz Kobiety dla Politycznych Więźniarek (Naszim le-ma'an Asirot Politiot)⁶². Celem koalicji było działanie na rzecz zakończenia okupacji. W 1989 roku po konferencji zorganizowanej przez Kobiety i Pokój odbył się marsz, w którym szły kobiety izraelskie,

---

⁵⁵ Hermann T. S. *The Israeli Peace Movement A Shattered Dream*, s. 227.

⁵⁶ Oficjalna strona internetowa Przerwywając Milczenie
<http://www.breakingthesilence.org.il/about/organization> (dostęp 23.11.2016)

⁵⁷ Lis Jonathan, Skop Jarden „Ministrowie zatwierdzili ustawę mającą na celu zapobieganie wejścia Przelamując Milczenie do szkół” 8.01.2017 (Ha-sarim iszru et ha-chok sze-matarato limnoa et knisat szowrim sztika le-batej sefer) <http://www.haaretz.co.il/news/politi/1.3222433> (dostęp 11.01.2017).

⁵⁸ „A Call for Peace: Feminist Perspectives on the Occupation”.

⁵⁹ Organizacja, która rozpoczęła swoją działalność w 1988 roku. W odpowiedzi na szokujące naruszenia praw człowieka na terytoriach okupowanych związane z wybuchem Pierwszej Intifady. Formą protestu stosowaną przez nie było cotygodniowe czuwanie w czarnych strojach.

⁶⁰ Ugrupowanie powstałe w 1948 roku. Głównym celem była ochrona praw arabskich kobiet i dzieci oraz uzyskanie pokoju.

⁶¹ Międzynarodowa organizacja powstała w 1915 r. w Hadze podczas Międzynarodowego Kongresu Kobiet. Siedziba jej znajduje się w Genewie. Najwyższym jej organem jest Kongres zbierający się co 3 lata. Wybierany jest wówczas Komitet Wykonawczy, który składa się z przewodniczącego, dwóch wiceprzewodniczących, skarbnika i dziewięciu członków. Organizacja ma charakter pacyfistyczny. Jej celem jest zjednoczenie kobiet w walce o likwidację politycznych, społecznych i psychologicznych przyczyn wybuchu wojen oraz o utrzymanie pokoju.

⁶² Ruch powstał w 1988 roku, a jego głównym celem jest wsparcie więźniarek politycznych i walka o ich prawa.

palestyńskie oraz pochodzące z innych krajów. Szacuje się, że zgromadziło się około 6 tysięcy kobiet, które przeszły z zachodniej do wschodniej Jerozolimy nawołując do rozmów i uznania OWP. Przez cały czas funkcjonowania koalicji, kobiety nakłaniały do negocjacji z Palestyńczykami, wycofania się z terytoriów, a nawet zachęcały do odmówienia służby wojskowej.

W 1989 roku odbyła się kolejna konferencja z udziałem kobiet o nazwie „Dajmy szansę pokojowi: kobiety wyrażają swój głos”⁶³. Tym razem kobiety zebrały się w Brukseli, a jej uczestniczkami były głównie kobiety izraelskie i palestyńskie, ale też pochodzące z innych krajów zainteresowane uzyskaniem pokoju na Bliskim Wschodzie. Rezultatem konferencji była Deklaracja Brukselska podpisana zarówno przez Izraelki, jak i Palestynki. W dokumencie kobiety domagały się zaprzestania walk i przemocy zobowiązując się do współpracy na rzecz pokoju. Efektem tej konferencji było powstanie Izraelskiej Sieci Kobiet dla Pokoju (Reszet)⁶⁴. W 1989 roku, w drugą rocznicę intifady, Izraelska Sieć Kobiet razem z ruchem Kobiety i Pokój oraz palestyńskimi aktywistkami zorganizowała dyskusję i protest w Jerozolimie. Był to pierwszy raz, kiedy kobiety głośno krytykowały połączenie seksizmu z militarystką i jednocześnie rozmawiały o fenomenie aktywistek działających przeciw wojnie podając przykłady działań z całego świata.⁶⁵ Na kanwie konferencji w 1994 roku w Jerozolimie, powstały dwa współdziałające ze sobą ruchy: Córka Pokoju (Bat Szalom)⁶⁶, która była organizacją izraelską oraz Jerozolimskie Centrum dla Kobiet (Ha-Merkaz Ha-Jerusalami Le-Naszim) znajdujące się po palestyńskiej stronie.

Cztery Matki

W 1997 roku, kiedy dwa helikoptery sił powietrznych Izraela transportowały izraelskich żołnierzy do „strefy bezpieczeństwa” w południowym Libanie, doszło do ich zderzenia w wyniku czego zmarło 73 żołnierzy. Wydarzenie to spowodowało, że cztery

---

⁶³ Tnu sikui leszalom: Maszmi'ot Et Kolan.

⁶⁴ Organizacja powstała w 1989 roku. Jej celem było zjednoczenie jak największej liczby kobiet, szczególnie tych znajdujących się w głównym nurcie politycznym i kręgach akademickich. Zajmowała się organizowaniem spotkań, dyskusji z kobietami palestyńskimi oraz nadzorem demonstracji pozostałych kobiecych ugrupowań.

⁶⁵ Sharoni Simona “Gender and the Israeli-Palestinian Conflict : The Politics of Women's Resistance” *International journal of Middle East studies*. 28, no. 3, Cambridge University Press, 1995, s. 118.

⁶⁶ Organizacja, która wyrosła z feministycznego środowiska kobiet i prowadziła kampanię na rzecz pokoju oraz podnoszenia wzajemnej świadomości. Córka Pokoju prowadziła różnego rodzaju projekty edukacyjne przeznaczone dla nauczycieli. Organizacja wprawdzie nigdy nie została oficjalnie zamknięta, jednak w 2010 roku zaprzestała wykonywać swoją działalność ze względu na brak funduszy.

kobiety, matki żołnierzy służących w Libanie: Rachel Ben Dor, Miri Sela, Ronit Nahmias i Zahara Antebi postanowiły stworzyć ruch o nazwie Cztery Matki (Arba Imahot) oraz zorganizować akcję protestacyjną. Celem ich działań było wywarcie presji na opinii publicznej do wycofania się z Libanu, a jednocześnie uznania jego suwerenności i integralności terytorialnej. U szczytu swojej aktywności działało w ruchu około 500 osób, także mężczyźni, którzy niegdyś służyli w wojsku. Głównym przekazem, jaki niosły ze sobą Cztery Matki była ochrona dzieci – młodych żołnierzy znajdujących się na polu bitwy i ich życia.⁶⁷ Na działalność ruchu składały się demonstracje, marsze, petycje, protesty polityczne, konferencje oraz programy telewizyjne, jednak bez zakłócania porządku publicznego. Organizacji udało się osiągnąć swój cel i w 2000 roku wojska zostały wycofane z Libanu na polecenie premiera Ehuda Baraka. Cztery Matki widząc, że ówczesny premier podziela ich idee i że udało się im osiągnąć zakładane cele postanowiły wycofać się z życia publicznego. Warto podkreślić, że mimo zaprzestania swojego działania ruch stał się wzorem i inspiracją dla wielu następnym organizacjom.⁶⁸

Koalicja Kobiet dla Pokoju

W 2000 roku, niedługo po wybuchu Drugiej Intifady powstała jedna z najbardziej wpływowych organizacji kobiecych działających na rzecz pokoju o nazwie Koalicja Kobiet dla Pokoju (Koalicjat Naszim le-Szalom). Do koalicji należą wszystkie najważniejsze kobiece ugrupowania, takie jak Kobiety w Czerni, Tandi czy Córka Pokoju. Koalicja charakteryzuje siebie, jako ruch feministyczny występujący przeciw wojnie i okupacji Palestyny. Bierze aktywny udział w życiu publicznym organizując kampanie i programy edukacyjne oraz różnego rodzaju demonstracje. Kobiety występowały przeciw okupacji Gazy, Drugiej Wojnie Libańskiej, przemocy seksualnej w wojsku oraz tworzyły kampanie nawołujące do brania odpowiedzialności za zbrodnie wojenne popełnione przez żołnierzy. Koalicja wspiera też walkę o prawa człowieka oraz różne nowe formy walki o pokój. Organizuje warsztaty, seminaria, konferencje, spotkania oraz kampanie społeczne skierowane do wszystkich obywateli. W 2010 roku Koalicja otworzyła centrum, które daje możliwość spotkań, organizacji odczytów i wykładów.

---

⁶⁷ Hermann T. S. *The Israeli Peace Movement A Shattered Dream*, s. 166 – 167.

⁶⁸ Oficjalna strona internetowa <https://library.osu.edu/projects/fourmothers/> (dostęp 5.12.2016).

Kobiety Robią Pokój

Koalicja Kobiet dla Pokoju zdominowała przez ostatnie lata kobiecą działalność antywojenną organizując wiele różnych marszy, demonstracji i kampanii. W 2014 roku po zaostrzeniu się konfliktu w strefie Gazy, kiedy to Hamas zaczął wystrzeliwać pociski na teren Izraela, a wojsko izraelskie zaczęło na nie odpowiadać, powstał kolejny ruch, mocno widoczny w Izraelu – Kobiety Robią Pokój (Naszim Osot Szalom). Ruch jest apolityczny i zachęca kobiety do przyłączenia się niezależnie od preferencji politycznych. Celem działalności jest uzyskanie pokojowych relacji z sąsiednimi krajami oraz bezpiecznego życia dla swoich dzieci i przyszłych pokoleń. Kobiety Robią Pokój organizują protesty i marsze, aby wywrzeć presję na opinię publiczną i zmusić rząd do podjęcia negocjacji pokojowych.⁶⁹ 19 października 2016 roku zorganizowały marsz kobiet, który zaczynał się na północy Izraela, a kończył w Jerozolimie. W marszu wzięły udział tysiące kobiet, zarówno izraelskich jak i palestyńskich domagających się wznowienia negocjacji z Palestyną.⁷⁰

Wszystkie przedstawione organizacje pokojowe czynnie działały dla polepszenia sytuacji w kraju i rozwiązania konfliktów na Bliskim Wschodzie, jednak przez tyle lat żadnej z nich nie udało się osiągnąć zamierzonych celów. Każdy z ruchów próbował własnym sposobem walczyć o pokój wpływając na rząd bądź uświadamiając zwykłych obywateli. Konflikt palestyńsko-izraelski jest złożonym problemem, który wymaga zaangażowania i chęci z każdej strony zarówno od polityków, jak i od społeczeństwa. Potrzebny jest dialog między skłóconymi nacjami, który pozwoliłby na rozwiązanie konfliktu i osiągnięcie kompromisu. Ważne jest jednak to, że każdego dnia organizacje pokojowe próbują działać i mimo biegu lat nie poddają się w swojej walce.

---

⁶⁹ Oficjalna strona internetowa Kobiety Robią Pokój <http://www.womenwagepeace.org.il/> (dostęp 7.12.2016).

⁷⁰ Eglash Ruth „Te izraelskie kobiety maszerowały od libańskiej granicy do Jerozolimy. Oto dlaczego” 19.09.2016 (These Israeli women marched from the Lebanese border to Jerusalem. Here’s why.) Post https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/these-israeli-women-marched-from-the-lebanese-border-to-jerusalem-heres-why/2016/10/19/a9b67618-b92c-4c7a-9ad8-d992477e7db1_story.html?utm_term=.7a60a3199164 (dostęp 7.12.2016).

Rozdział 2 - Wojna Libańska jako impuls do rozkwitu izraelskich protest songów

1. Wracajcie do domu

W 1983 roku sławna izraelska piosenkarka oraz wielokrotna uczestniczka konkursów Eurowizji, Jardena Arazi jako jedna z pierwszych artystek pojawiła się przed izraelskimi żołnierzami stacjonującymi w Libanie. Podczas wizyty doświadczyła paru zdarzeń, które realnie zagroziły jej życiu i wstrząsnęły nią. Niedługo po powrocie z Libanu podczas spotkania z autorem tekstów Ehudem Manorem, opowiedziała mu o tym co zobaczyła na froncie i jakie były jej wrażenia. Efektem tego spotkania jest piosenka zatytułowana „Do domu” (Ha-baita) znajdująca się na albumie „Co słyszeć” (Ma niszma) napisana przez Ehuda Manora, z muzyką skomponowaną przez Jaira Klingera.⁷¹ Piosenka odniosła dość duży komercyjny sukces i wzbudziła dyskusje dotyczące pobytu izraelskich żołnierzy w Libanie. Protest song artystki spotkał się z krytyką osób o prawicowych poglądach, które często atakowały ją różnymi okrzykami podczas koncertów. Mimo kłótni i dyskusji toczonych wokół utworu, osiągnął on w 1984 roku szóste miejsce na liście przebojów w izraelskim radio.⁷²

Kolejny rok przeminął, kolejny niespokojny rok, dzikie ciernie wyrosły na ścieżce i w ogrodzie. Wiatr jęknął, podciągnął żaluzje i uderzył w starą ścianę, wołając:	עוד שנה חלפה, עוד שנה טרופה, עשבים שוטים עלו בשביל ובגן. רוח נאנח, את התריס פתח ומכה בקיר הישן, כמו קורא:
Do domu, do domu. Przyszedł czas powrócić z gór, z obcych pól,	הביתה, הביתה באה עת לחזור מן ההרים, משדות זרים,

⁷¹ Oficjalna strona internetowa Jardeny Arazi <http://www.yardena-arazi.com/degigns/mainmenu/menu.html> (dostęp 2.01.2017).

⁷² Oficjalna strona portalu Mima http://www.mima.co.il/fact_page.php?song_id=574 (dostęp 2.01.2017).

dzień zamiera i nie ma znaku.	היום דועך ואין סימן.
Do domu, do domu zanim zajdzie światło.	הביתה, הביתה טרם רדת אור.
Zimne noce, gorzkie noce, zbliżają się teraz tutaj.	לילות קרים, לילות מרים, קרבים עכשיו לכאן
Aż do nadejścia świtu, modlę się o twój pokój. Uwięziona w kajdanach strachu, słyszę kroki.	עד עלות השחר, מתפללת לשלומך. שבויה באזיקי פחדים, אני שומעת צעדים.
Do domu, do domu, bo dłużej już nie można ...wszystko co zostało nam dawno obiecane.	הביתה, הביתה, כי עוד לא ניתן ...כל מה שהובטח לנו מזמן.

Głównym motywem, na którym opiera się piosenka są słowa „do domu” nawołujące żołnierzy do powrotu z frontu i zaprzestania walk. Choć w piosence nie jest wprost powiedziane skąd żołnierze mają wrócić, to można to dostrzec, gdy w refrenie podczas apelu o tytułowy powrót do domu podmiot liryczny mówi o górach i obcych polach, co jednoznacznie ukazuje charakter Pierwszej Wojny Libańskiej, podczas której żołnierze przebywali poza terenem Izraela. W pierwszej zwrotce artystka śpiewa o roku, który minął i znów był niespokojny. Początkowo osobą, która nawołuje do powrotu jest wzdychający i jęczący wiatr uderzający w ściany. Autor posługując się wiatrem mógł chcieć nadać swojemu wołaniu o powrót moc niemal boską, opierającą się na prawach natury. Wydaje się jakby to wiatr niósł prośby do żołnierzy od bliskich mieszkających w kraju i pragnących ich powrotu. Zaangażowanie w to przyrody buduje też wrażenie, że obecność żołnierzy w Libanie nie jest zjawiskiem zgodnym z naturą, dlatego ona także decyduje się na sprzeciw. W piosence można dostrzec dysonans między nocą a dniem. Gdy dzień zamiera nadchodzą zimne i gorzkie noce, które przynoszą niepokój i strach. W następnej zwrotce przemawia już sam podmiot, który właśnie w nocy i ciemności widzi zagrożenie dla żołnierzy, dlatego modli się o pokój prawdopodobnie dla żołnierza

znajdującego się w Libanie, co można wywnioskować po zastosowanym rodzaju męskim w słowie *szlomecha*. W następnych wersach, po kolejnym powtórzeniu frazy „do domu”, podmiot wyraża zmęczenie i rozczarowanie obecną sytuacją mówiąc, że „dłużej już nie można”. Do tych słów dodaje „wszystko co zostało nam dawno obiecane.”. Przed tym zdaniem pada pauza wskazująca na zbyt długi czas czekania na spełnienie obietnic dawanych przez rząd o pokoju i odpoczynku od wiecznych walk.

Lata mijają, lata zbierają żniwo, a my nadal nie znaleźliśmy odpoczynku.	השנים חולפות , השנים קוטפות , ואנחנו לא מצאנו עוד מנוחה .
Pokolenie przychodzi i odchodzi, wilgotnieje policzek i płaczą słońą łzą wołając:	דור הולך ובא , הלחי רטובה ובוכה דמעה מלוחה כמו קוראת :
Do domu, do domu. Przyszedł czas powrócić z końca dróg, ze sporu braci do tego samego miejsca w sercu.	הביתה, הביתה. באה עת לחזור מסוף דרכים, מריב אחים אל תוך אותו מקום בלב .
Do domu, do domu zanim zapadnie zmrok na sny bez murów, na noc bez cierpienia.	הביתה, הביתה טרם רדת אור אל חלומות ללא חומות , אל לילה בלי כאב.
Aż do nadejścia świtu modlę się o twój pokój. Strzeż, strzeż mego kraju, zniszcz izraelski sen!	עד עלות השחר מתפללת לשלומך . שמרי שמרי ארצי שלי , שברי חלום ישראלי!
Do domu, do domu,	הביתה, הביתה ,

bo dłużej już nie można ...wszystko co zostało nam dawno obiecać	כי עוד לא ניתן ...כל מה שהובטח לנו מזמן
---	--

W 2003 roku Jardena Arazi ponownie zwróciła się do Ehuda Manora z prośbą o dopisanie nowych zwrotek do piosenki z okazji dwudziestolecia jej powstania. Zwrotki miały zawierać nową perspektywę widoczną dopiero po upływie wielu lat. Dodana zwrotka nawiązuje do pierwszej zwrotki, tylko zamiast mówić już o upływie tragicznego roku, mówi o latach, które mijają i cały czas zbierają swoje żniwo śmierci, mimo podjętych prób walki o pokój. W kolejnej części symbolem przemijania stają się pokolenia, które przychodzą i odchodzą cały czas doświadczając tego samego. Łzy nadal cieką po policzku, czyli cierpienie i smutek nadal jest obecne, ponieważ nie można uwolnić się od wojen. W dodanej części ponownie odnajdujemy wcześniejszą frazę „do domu”, tylko tym razem po niej następują inne wersy „Przyszedł czas powrócić / z końca dróg, / ze sporu braci, / do tego samego miejsca w sercu”. Koniec dróg może oznaczać zdecydowane zmęczenie ciągłymi walkami pomiędzy braćmi, czyli Palestyńczykami i Izraelczykami oraz osiągnięcie kresu ludzkiego cierpienia, które spowodowane jest śmiercią. Wersy te pokazują bliskość obu narodów nie tylko przez ukazanie ich jako braci, ale mówiąc też o tym samym miejscu w sercu, które posiadają ludzie znajdujący się po obu stronach konfliktu. Odniesienie do „tego samego miejsca w sercu” jest jednocześnie nawiązaniem do uczuć, które posiada każdy człowiek bez względu na jego pochodzenie i przynależność do narodu. Ta metafora podkreśla fakt, że niezależnie jak strony motywują i tłumaczą swoje działania ich efekt oraz wpływ na innych jest jednakowy, ponieważ zawsze cierpią przez nie ludzie. Ponownie w piosence pojawia się motyw nocy, która przynosi niepokój i cierpienie. Noc jest także przedstawiona jako kres marzeń o rzeczywistości bez podziałów i bólu. Dzień wydaje się być bezpiecznym okresem, podczas którego możliwy jest dialog. W czasie dnia wszystko jest widoczne, jasne, co uniemożliwia niemoralne działania ze względu na możliwość ich dostrzeżenia oraz kontroli. W kolejnej zwrotce podmiot znów modli się o pokój, jednak tym razem używa formy żeńskiej, co może wskazywać na chęć uzyskania pokoju dla kraju (w języku hebrajskim słowo kraj ma rodzaj żeński). Następnie odnosi się do upadłego izraelskiego snu mającego nastąpić po wojnie, która nie przynosi oczekiwanego pokoju i bezpiecznego wytchnienia.

W 2006 roku piosenka ponownie zyskała na popularności i stała się hymnem dla powrotu żołnierzy z frontu. Wpływ na to miały wybuch Drugiej Wojny Libańskiej oraz porwanie izraelskiego żołnierza - Gilada Szalita przez Palestyńczyków. Porywacze zgodzili się uwolnić mężczyznę tylko wtedy, gdy władze izraelskie wypuszczą uwięzione palestyńskie kobiety i osadzonych poniżej 18 roku życia. Dzień przed wypuszczeniem zakładnika porywacze Szalita zażądali wypuszczenia kolejnych uwięzionych i wystosowali 24 godzinne ultimatum dla rządu izraelskiego. Izrael odrzucił negocjacje, a Gilad Szalit został uwolniony dopiero w 2011 roku dzięki porozumieniu zawartemu między stronami. Przez lata, w których Szalit był przetrzymywany jako zakładnik Jarden Arazi wielokrotnie wykonywała piosenkę na uroczystościach czy manifestach związanych z uwolnieniem żołnierza. Sama też w tej sprawie wystosowała list otwarty skierowany do Sary Netanjahu, żony premiera Benjamina Netanjahu, w którym mówiła o obowiązku sprowadzenia Szalita z powrotem do domu.⁷³ Forma protestu zastosowana w utworze wpisuje się w konwencje walki o pokój takich ugrupowań jak Cztery Matki, których głównym celem była walka o powrót młodych żołnierzy z Wojny Libańskiej. Piosenka może być wołaniem kobiety – matki, o powrót syna z frontu, ale też może być apelem żony, kochanki, siostry czy po prostu kobiety sprzeciwiającej się pobytowi izraelskich żołnierzy w Libanie. Sprawia to, że każdy człowiek, którego bliska osoba znajduje się na froncie może identyfikować się z tym przesłaniem, jednocześnie sprzeciwiając się podobnym działaniom militarnym. Mimo, że piosenka „Do domu” z biegiem lat była wykorzystywana przy okazji różnych wydarzeń, przez cały czas jej główną ideą było sprowadzenie żołnierzy do domu z pola walki zarówno tych walczących w Pierwszej Wojnie Libańskiej, jak i biorących udział w następnych walkach. Sam fakt dodania po dwudziestu latach dodatkowej zwrotki ukazuje aktualność uniwersalnych pragnień sprzed wielu lat o pokoju w Izraelu, które nadal się nie ziściły.

W latach 80. w Izraelu alternatywna scena rockowa zaczęła się prężnie rozwijać, a wraz nią tak zwana *tkufat ha-moadonim shel Tel Awiw*, czyli klubowa era Tel Awiwu. Moment ten w oczach badaczy widziany jest jako rozkwit takich gatunków muzycznych

---

⁷³ Magnazi Awiel „Jardena Arazi do Sary Netanjahu: Naszym obowiązkiem jest sprowadzenie Szalita” 26.10.2010 (Jarden Arazi le-Sara Netanjahu: Chawatenu lehachzir et Szalit)<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3975078,00.html> (dostęp 2.01.2017).

jak nowa fala czy post punk.⁷⁴ Zespoły alternatywne chętnie śpiewały o sprawach, które nie były poruszane przez główne nurty muzyczne, także o wojnie w Libanie. Ciemne kluby i niszowe zespoły grające w nich były przeciwwagą do kolorowego życia Tel Awiwu, zatłoczonych klubów oraz ludzi żyjących bez troski i nie myślących o tym, że w pobliżu toczą się walki, w których giną ludzie.⁷⁵ Jednym z takich zespołów był Ha-Klik założony w 1980 roku przez Daniego Dotana, tekściarza i wokalistę oraz Aliego Abramowa, kompozytora i gitarzystę. Z czasem dołączył do nich Jean Jacques Goldberg, nowy emigrant z Francji grający na perkusji, a także Owad Efrat – basista. Oficjalnie, tak jak większość zespołów nowej fali w Izraelu, działali przez 3 lata, jednak wielokrotnie wznawiali swoją działalność na krótki okres.⁷⁶ Na swoim drugim albumie wydanym w 1983 roku zatytułowanym „Zatłoczony świat” (Olam Cafuf) opisują głównie wrażenie ciasności i duchoty, jaka panuje w Izraelu oraz cierpienie widoczne na każdym kroku. Jedną z piosenek pojawiających się na albumie jest utwór „Nie zapalajcie mi świeczki” (Lo tadliku li ner).

Nie musicie zapalać mi świeczki, nie nie.	לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.
Nie musicie zapalać mi świeczki, nie nie.	לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.
To co napisaliście powinniście wymazać. Śmieje się ten kto się śmiał – ja chcę się śmiać.	את מה שכתבתם כדאי לכם למחוק. צוחק מי שצחק - אני רוצה לצחוק.
Nie musicie zapalać mi świeczki, nie nie.	לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.
Nie musicie zapalać mi świeczki, nie nie.	לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.
Nie musicie pisać mów pogrzebowych. Nie ma dokąd iść, nie przygotowujcie ubrań. Wiązanekę, którą kupiliście dajcie innemu. Nie musicie zapalać mi świeczki.	לא צריך שתכתבו הספדים. אין לאן ללכת, אל תכינו בגדים. את הזר שקניתם תנו לאחר. לא צריך שתדליקו לי נר.
Nie musicie zapalać mi świeczki, nie nie.	לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.

⁷⁴ Regev Motti, Edwin Seroussi *Popular Music and National Culture in Israel*. Berkeley: University of California Press, 2004, s.176-177.

⁷⁵ Regev M., E. Seroussi *Popular Music and National Culture in Israel*, s. 176-177.

⁷⁶ Oficjalna strona internetowa portalu muzycznego Mooma
<http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistId=2775> (dostęp 2.01.2017)

<p>Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie.</p> <p>Dość pewna śmierć, ona czai się w kącie. Nie zabiera życia, nie nie nie, na rozkaz, na spotkanie, które ustaliliście postanowiła się spóźnić.</p> <p>Nie musicie zapalać mi świecezki.</p>	<p>לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.</p> <p>המוות די בטוח, הוא אורב בפינה. לא קוטף, לא לא לא, לפי הזמנה, לפגישה שקבעתם הוא החליט לאחר. לא צריך שתדליקו לי נר.</p>
<p>Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie - nic nie jest pilne.</p> <p>Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie - nic nie jest pilne.</p>	<p>לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא - כלום לא בוער.</p> <p>לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא - כלום לא בוער.</p>
<p>Nie trzeba składać kondolencji. Grzeczność wymaga znajomości reguł. Łzy, które zamierzaliście wypłakać dajcie innemu. Nie musicie zapalać mi świecezki.</p>	<p>לא צריך לנחם אבלים. נימוס מחייב לדעת כללים. דמעות שהכנתם תנו לאחר. לא צריך שתדליקו לי נר.</p>
<p>Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie. Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie.</p>	<p>לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא. לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.</p>
<p>Dość pewna śmierć, ona czai się w kącie. Nie zabiera życia, nie nie nie, na rozkaz, na spotkanie, które ustaliliście postanowiła się spóźnić.</p> <p>Nie musicie zapalać mi świecezki.</p>	<p>המוות די בטוח, הוא אורב בפינה. לא קוטף, לא לא לא, לפי הזמנה, לפגישה שקבעתם הוא החליט לאחר. לא צריך שתדליקו לי נר.</p>
<p>Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie - nic nie jest pilne.</p> <p>Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie - nic nie jest pilne.</p> <p>Nie musicie zapalać mi świecezki, nie nie.</p>	<p>לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא - כלום לא בוער.</p> <p>לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא - כלום לא בוער.</p> <p>לא צריך שתדליקו לי נר, לא לא.</p>

Piosenka jest prośbą, aby nie zapalać świeczki, jak można się domyślać na grobie, ponieważ autor nie zamierza rezygnować z życia. Swoją prośbę kieruje do niezidentyfikowanej grupy ludzi, która może być jednocześnie rządem, społeczeństwem czy też rodziną. Głównym tematem utworu jest śmierć, która przytłacza, a jednocześnie przeraża i zostaje przeciwstawiona woli życia i zabawy. Wojna jest miejscem, które zabiera te możliwości, powodując według autora bezsensowną śmierć. Podmiot nie widzi powodu, dla którego miałby umierać, ponieważ chce się dalej śmiać i żyć pełnią życia, a nie oglądać ludzi zawczasu szykujących mu całą ceremonię, jaka odbędzie się po jego śmierci. W drugiej zwrotce pojawiają się słowa, które są personalnym sprzeciwem do udziału w walce, która kończy się poświęceniem życia. Autor wymienia szereg obrzędów pogrzebowych, których nie potrzebuje. Nie chce, aby pisano dla niego mowy pogrzebowe, przygotowywano ubranie czy wiązanki, które można dać komuś innemu, osobie, która chce oddać swoje życie za kraj. Podmiot liryczny w piosence woli zostać tak naprawdę w domu i nie wyruszać z niego na front, ponieważ wie, że tam czeka go pewna śmierć. Według autora śmierć nie powinna przychodzić, kiedy ktoś o tym decyduje, a w sposób naturalny, wtedy kiedy sama uzna to za stosowne.

Choć piosenka nie zawiera jednoznacznego wspomnienia wojny można ją dostrzec w wielu elementach. Sam fakt, że autor widzi zawczasu wszystkie obrzędy, które są przygotowywane dla niego, gdyż wszyscy wiedzą, że prawdopodobnie nie wróci z misji, którą ma wykonać. Wcześniej wspomniana śmierć mająca przychodzić na rozkaz jest nawiązaniem do całej wojennej maszyny oraz młodych ludzi ginących pod rozkazami swoich dowódców. Piosenka zaśpiewana jest w sposób surowy, pozbawiony uczuć, ale też lekko cyniczny, wyśmiewający wszystkie te obrzędy, które według autora przeprowadzane są po każdej bezsensownej śmierci. Muzyka tworzy też w słuchaczu uczucie niepokoju i przejęcia, zabierając jednocześnie radość z życia, której pragnie autor. Do piosenki został także nagrany teledysk, w którym zobaczyć można procesję prowadzącą zmarłego wokalistę wprost do grobu. W procesji biorą udział różni ludzie. Są osoby ubrane tak jak na zabawę bądź na plażę, prawdopodobnie reprezentujące beztroskich mieszkańców Tel Awiwu. Pojawiają się także: żołnierz, kobieta w fartuchu i elegancka kobieta w fezie. Można określić ich, jako autorski przekrój izraelskiego społeczeństwa. W procesji także idą: postać przebrana za śmierć oraz mężczyzna ubrany w strój do szermierki, który prowadzi cały pochód.

Artyści w utworze „Nie zapalajcie mi świeczki” nie tworzą typowego protest songu sprzeciwiającego się wojnie, ale samemu umieraniu na niej. Opisują jej bezsens i zamiast nawoływać, podobnie jak Jarden Arazi, do powrotu do domu, preferują od razu w nim zostać i odmówić udziału w walkach, żeby móc korzystać z życia. Można wywnioskować, że dla autora śmierć na wojnie jest nienaturalnym procesem w życiu człowieka, który nie powinien przebiegać w ten sposób. Co ciekawe utwór nie posiada przekazu zachęcającego innych do podobnej postawy, a jest bardziej wyrazem osobistych odczuć podmiotu. Jednak z przesłaniem zespołu utożsamiało się wielu młodych ludzi sprzeciwiających się umieraniu na froncie, na co też wskazuje założony rok wcześniej ruch Jesz Gwul, który jak wyżej wspomniano miał spore poparcie w izraelskim społeczeństwie.

2. Krytyka pasywności

„Arik Einstein jest kimś więcej niż największym izraelskim artystą wszechczasów. Einstein jest prawdziwym Erec Israel”.⁷⁷ W takich słowach opisuje artystę Joaw Kutner, znany krytyk muzyczny. Działalność Arika Einsteina obejmowała różne dziedziny sztuki, był piosenkarzem, autorem tekstów, aktorem i scenarzystą. Znany jest nie tylko z kariery solowej i dziesiątek piosenek, które stworzył, ale także z udziału w różnych projektach takich jak kultowy program telewizyjny Lul⁷⁸ czy z zespołu Ha-Halonot Ha-Gwohim.⁷⁹ On sam wskazywał nowe kierunki w izraelskiej muzyce i był wielokrotnie nazywany głosem Izraela.⁸⁰ W 1986 roku, rok po zakończeniu Pierwszej Wojny Libańskiej Einstein wydał album „Uwielbiam być w domu” (Ohew lihjot ba-bajit). Teksty piosenek składających się na ten album są napisane przez Arika Einsteina, muzykę stworzył Miki Gawri’elow. Nagranie jest aktualne w swoim przekazie nawet po wielu latach. Wyraża zarówno rozczarowanie sytuacją panującą w kraju, jak i nadzieję oraz optymizm.⁸¹ Część utworów zawiera też opis obojętnej postawy człowieka wobec otaczającego go świata i

---

⁷⁷ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistID=1124> (dostęp 4.01.2017).

⁷⁸ Seria z początku lat 70-tych zawierająca skecze, piosenki i różnego rodzaju występy. Pomysłodawcą grupy był Uri Zohar, a w projekcie brali udział takie postaci jak Szalom Chanoch, Miki Gawri’elow czy Szmulik Kraus

⁷⁹ Popowy zespół muzyczny działający w latach 60-tych składający się z Arika Einsteina, Szmulika Krausa oraz Josie Katz.

⁸⁰ Regev M., E. Seroussi *Popular Music and National Culture in Israel*, s.145-151.

⁸¹ Lesinger Timora „Boli być w domu” 2.01.2009(Koew lihjot ba-bajit) <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3648819,00.html> (dostęp 4.01.2017).

zachodzących procesów. Jedną z takich piosenek jest utwór zatytułowany „Siedzę z kartką papieru przed sobą” (Joszew mul ha-najar), który skierowany jest do jego ukochanego kraju niszczonego każdego dnia na jego oczach.

<p>Siedzę z kartką papieru przed sobą, długopis w mojej ręce jest jak miecz. Siedzę z kartką papieru przed sobą, chcę wszystko wyrzucić. Siedzę z kartką papieru przed sobą, widzę Cię jak upadasz. Patrzę na kartkę papieru i nie wychodzi ze mnie głos.</p>	<p>יושב מול הנייר, העט ביד כמו חרב. יושב מול הנייר, רוצה לשפוך הכל. יושב מול הנייר, רואה אותך נופלת. מביט אל הנייר ולא יוצא לי קול.</p>
<p>Biada, mój kraju, moja ojczyzno niszczejesz. Złamałaś mi serce na małe kawałeczki, mieliśmy sen ,a teraz go nie ma Jestem taki smutny, chciałbym zapłakać.</p>	<p>אוי ארצי מולדתי את הולכת פייפן. שברת לי את הלב לחתיכות קטנות, היה לנו חלום, ועכשיו הוא איננו. אני כל כך עצוב בא לי לבכות.</p>
<p>Siedzę z kartką papieru przed sobą, zaczyna nadchodzić wieczór. Siedzę z kartką papieru przed sobą, na zewnątrz staniemy się niebiescy. Siedzę z kartką papieru przed sobą, a Ty się tam rozpadasz. Patrzę na kartkę, chowam głowę w piasek.</p>	<p>יושב מול הנייר, מתחיל לרדת ערב יושב מול הנייר, בחוץ נהיה כחול יושב מול הנייר, ואת שם מתמוטטת מביט אל הנייר, טומן הראש בחול</p>
<p>Biada, mój kraju, moja ojczyzno niszczejesz. Złamałaś mi serce na małe kawałeczki, mieliśmy sen, a teraz go nie ma. Jestem taki smutny, chciałbym zapłakać.</p>	<p>אוי ארצי מולדתי את הולכת פייפן. שברת לי את הלב לחתיכות קטנות, היה לנו חלום, ועכשיו הוא איננו. אני כל כך עצוב בא לי לבכות</p>
<p>Siedzę z kartką papieru przed sobą, długopis w mojej ręce jest jak miecz. Siedzę z kartką papieru przed sobą, chcę wszystko wyrzucić.</p>	<p>יושב מול הנייר, העט ביד כמו חרב. יושב מול הנייר, רוצה לשפוך הכל. יושב מול הנייר, רואה אותך נופלת. מביט אל הנייר ולא יוצא לי קול.</p>

<p>Siedzę z kartką papieru przed sobą, widzę cię jak upadasz.</p> <p>Patrzę na kartkę papieru i nie wychodzi ze mnie głos.</p> <p>Biada, mój kraju, moja ojczyzno niszczejesz.</p> <p>Złamałaś mi serce na małe kawałeczki, mieliśmy sen ,a teraz go nie ma.</p> <p>Jestem taki smutny, chciałbym zapłakać.</p>	<p>אוי ארצי מולדתי את הולכת פייפן. שברת לי את הלב לחתיכות קטנות, היה לנו חלום, ועכשיו הוא איננו. אני כל כך עצוב בא לי לבכות</p>
---	--

Autor kieruje do państwa słowa takie jak „widzę Cię jak upadasz” czy „a ty się tam rozpadasz”, jednocześnie zwraca się do kraju jak do kochanki bądź ukochanej kobiety, która łamie mu serce na małe kawałeczki. Tu warto zaznaczyć, że kraj w języku hebrajskim ma formę żeńską, co podkreśla romantyczny aspekt utworu. Podmiot wspomina także o wspólnym śnie, który współdzielili i teraz zniknął. Prawdopodobnie według niego to wspólne marzenie o idealnej ojczyźnie nie ziściło się, dlatego właśnie kraj podupada. W utworze ważna jest też forma, w jakiej autor zwraca się do swojego kraju, gdyż nawiązuje w ten sposób do wiersza izraelskiego poety Saula Czernichowskiego⁸² „O! Mój kraju! Moja ojczyzno!” (Hoj! Arci! Moladeti!).⁸³

W wierszu poeta opisuje arcy-izraelski krajobraz zawierając w sobie zarówno to, co pozytywne, jak i negatywne. Einstein używa tych samych słów, których używał Saul Czernichowski zwracając się do kraju jednak zmienia jedną literą w pierwszym słowie, co powoduje, że znaczenie wiersza zmienia się na „Biada, mój kraju, moja ojczyzno”. Poeta używa zwrotu *Hoj*, w którym pierwszą literą jest hej, natomiast piosenkarz zmienia hej na alef w efekcie otrzymując *Oj*. Zmieniając to jedno słowo Arik Einstein podkreślił tragiczną sytuację, w jakiej obecnie znajduje się kraj. W wierszu Czernichowskiego kraj posiadał pewne wady, które współgrały z całym widokiem, a w piosence Einsteina dominuje jego negatywny obraz. Kraj owładnięty jest wojnami i cierpieniem. W piosence powracającym motywem są słowa „siedzę z kartką papieru przed sobą”. Kartka papieru daje artyście moc, oznacza, że może coś na niej stworzyć, prawdopodobnie powiedzieć coś ważnego. Jest ona też symbolem czystej strony, która może być na nowo zapisana

⁸² Żył w latach 1875 – 1943. Poeta izraelski, uważany za jednego z odnowicieli poezji hebrajskiej XX wieku.

⁸³ Wiersz napisany w Tel Awiwie w 1933 roku, pierwszy raz opublikowany w tomie „Sefer ha-szana szel erac israel” przez wydawnictwo Hocaat Szam w Tel Awiwie.

dając jednocześnie nowy początek różnym ideom. Sam autor twierdzi, że długopis w jego ręce jest jak miecz, który kojarzy się z walką i siłą. Podmiot liryczny wydaje się być pozbawiony wszelkich sił napędzających go do działania, nie może wydobyć z siebie żadnego głosu, nic nie może napisać i najlepiej by było gdyby wyrzucił to, co już wcześniej zostało napisane. Być może uważa, że należy zacząć wszystko od początku, że kontynuacja tego, co już zostało zaczęte jest bezsensowna i jedynie nowa, czysta kartka umożliwi odbudowę. Możliwe też, że samemu autorowi brakuje już słów, żeby to wszystko opisać, sam nie ma pomysłu jak naprawić otaczającą go rzeczywistość. Podmiot dodaje, że chowa głowę w piasek, co jest oznaką pewnego lęku, strachu, a nawet tchórzostwa. Odcina się w ten sposób od wszystkiego nie angażując się w to, co dzieje się dookoła niego. Wydaje się jednak bardziej, że nie jest to spowodowane jego strachem, ale jak to już wcześniej zostało wspomniane brakiem pomysłu i nowych idei na naprawienie świata, gdy już nie starcza ani sił ani słów.

Piosenka ta w zestawieniu z utworem Arika Einsteina „Ja i ty” (Ani we Ata) nagrany w 1971 roku ukazuje zmianę nastawienia autora, co też jest spowodowane aktualną sytuacją w kraju, echem wojny, która dopiero się skończyła oraz kryzysem ekonomicznym⁸⁴. W piosence „Ja i Ty” można dostrzec wielką nadzieję na możliwość zmiany świata na lepsze poprzez jedność ludzi. Utwór jest podobny do nazywanego hymnem pacyfizmu „Imagine” autorstwa Johna Lennona, w którym artysta jest przepełniony wolą działania, nie chce tylko mówić, ale naprawiać wspólnymi siłami otaczającą go rzeczywistość. Pierwsza Wojna Libańska oraz wszystkie inne wojny, które wcześniej dotknęły Izrael wpływają na perspektywę autora i zmianę jego nastrojów. Piosenka „Siedzę z kartką papieru przed sobą” ukazuje nie tylko zmęczenie wojną i rzeczywistością panującą w kraju, ale też wpływ zupełnie odmiennej wojny na społeczeństwo. Można też interpretować tę piosenkę jako rodzaj anty utopijnej wizji, spełniającej się zaledwie rok później wraz z wybuchem Pierwszej Intifady, która także sprawia, że kraj w oczach wielu osób zaczyna podupadać.

---

⁸⁴ W 1983 roku w Izraelu nastąpił kryzys ekonomiczny podczas którego upadły akcje czterech największych banków w Izraelu. W wyniku krachu na giełdzie papierów wartościowych w Tel Awiwie zdecydowano się wstrzymać wszystkie operacje finansowe oraz zdewaluowano Szekla Blass Asher A., Grossman Richard S. „A Harmful Guarantee? The 1983 Israel Bank Shares Crisis Revisited” Discussion Paper No. 96.03, 1996 s.1.

Następny utwór Arika Einsteina znajdujący się na tym samym albumie, nosi tytuł „Dolać kroplę” (Letaftef tipa).

Nie chciałem nauczać.	לא רציתי ללמד.
Nie próbowałem głosić kazań.	לא ניסיתי להטיף.
Nie szukałem kontroli i też bycia lepszym.	לא חיפשתי לפקד וגם לא להיות עדיף.
Nie chciałem bić.	לא רציתי להכות.
Nie próbowałem atakować.	לא ניסיתי להתקיף.
Nie szukałem nagany i nie próbowałem kadzić.	לא חיפשתי לגנות וגם לא ניסיתי להחניף.
W sumie chciałem dolać kroplę, ponieważ kropla, jeszcze jedna kropla, jeszcze jedna kropla, jeszcze jedna kropla da nam morze.	סך הכל רציתי לטפטף טיפה, כי טיפה, עוד טיפה, עוד טיפה, עוד טיפה תהיינה לים.
Nie chciałem odkrywać i nie próbowałem jednoczyć.	לא רציתי לגלות ולא ניסיתי לאחד.
Nie szukałem potępienia i połączenia.	לא חיפשתי לגנות וגם לא להתאגד.
Nie chciałem odnawiać.	לא רציתי לחדש.
Nie próbowałem burzyć i nie szukałem uświęcenia i też bycia bossem.	לא ניסיתי להרוס ולא חיפשתי לקדש וגם לא להיות הבוס.
W sumie chciałem dolać kroplę, ponieważ kropla, jeszcze jedna kropla, jeszcze jedna kropla, jeszcze jedna kropla da nam morze.	סך הכל רציתי לטפטף טיפה, כי טיפה, עוד טיפה, עוד טיפה, עוד טיפה תהיינה לים
Nie mówiłem poświęcać.	לא אמרתי להקריב.
Nie krzychałem „za mną!”	לא צעקתי "אחרי!"
Nie szukałem odpowiedzi	לא חיפשתי להגיב

i nie wyszedłem z siebie.	וגם לא יצאתי מכלי.
W sumie chciałem dolać kroplę, ponieważ kropla, jeszcze jedna kropla, jeszcze jedna kropla, jeszcze jedna kropla da nam morze.	סך הכל רציתי לטפסף טיפה, כי טיפה, עוד טיפה עוד טיפה, עוד טיפה תהיינה לים
Nie chciałem nauczać i nie próbowałem głosić kazań.	לא רציתי ללמד ולא ניסיתי להטיף.
Nie szukałem kontroli i też bycia lepszym.	לא חיפשתי לפקד וגם לא להיות עדיף
Nie chciałem bić.	ולא רציתי להכות
Nie próbowałem atakować.	ולא ניסיתי להתקיף.
Nie szukałem skuszenia i też nie próbowałem kadzić.	לא חיפשתי לפתות וגם לא ניסיתי להחניף.
Nie próbowałem potępić.	לא ניסיתי לגנות.

W tym utworze podmiot liryczny wymienia to, czego nie chciał i nie próbował zrobić, żeby zmienić zaistniałą sytuację. W pierwszej zwrotce mówi, że nie próbował nauczać, moralizować, atakować, czy ganić kogokolwiek, ponieważ jak sam stwierdza nie czuje się lepszy od nikogo. W następnej zwrotce opisuje już działania, które sam bezpośrednio miałby wykonywać takie jak jednocześnie czy przeciwnie – burzenie, ale ich nie podejmuje. W trzeciej zwrotce podmiot wspomina o czynach związanych z samym polem walki, na którym miałby krzyknąć „za mną”, ale tego także nie robi. Wszystkie te role pokazują bierność artysty w procesie budowania odpowiadającej mu rzeczywistości. Sam stwierdza, że nie stał na czele społeczeństwa jako osoba, która miałaby wskazać odpowiedni kierunek, skrytykować lub też znaleźć nowe rozwiązanie. Nie chciał nikogo potępić czy też atakować, ze względu na to, że nie czuł w sobie takiej siły, która dawałaby mu moc podejmowania decyzji za innych. Sam także niczego nie próbował robić czy tworzyć. Można powiedzieć, że podmiot nie chciał się wcielać w rolę ani polityka, ani aktywisty, ani dowódcy. Brakiem zaangażowania ukazuje, że nie pragnie pełnić jakiegokolwiek funkcji w społeczeństwie, która mogłaby pomóc krajowi, ale także nie chce brać na siebie odpowiedzialności za kraj i jego przyszłość. Jedyne, czego

podmiot chciał to dolać kroplę i parę następnych, które w efekcie tworzą słone morze. Można przypuszczać, że krople, o których wspomina Arik Einstein, są jego łzami. Są to łzy wylewane po śmierci osób poległych na froncie, po tych którzy stracili swoje rodziny, a także płacz nad samym krajem. Łzy są tutaj oznaką bierności, gdyż są jedyną czynnością rzeczywiście wykonywaną przez podmiot, jednak nie przynosi ona żadnych pozytywnych skutków, które miałyby realnie wpłynąć na rzeczywistość. Jego działania tworzą jedynie morze, zbiorowisko wszystkich łez wylanych po wojnie, które potęgują cierpienie społeczeństwa i dają odczuć ogrom okropnych wydarzeń, jakie wydarzyły się poza granicami kraju.

Zarówno w tej piosence, jak i w „Siedzę z kartką papieru przed sobą” nie znajdujemy pretensji do rządzących krajem czy osób, które uczestniczyły w wojnie. Jest to bardziej próba poradzenia sobie z otaczającym piosenkarza światem, który sprawia, że brakuje mu chęci i sił do dalszych starań o wspólne dobro. Obydwie piosenki zawierają uniwersalny przekaz i mogą odnosić się do wielu wojen i dramatów dotyczących kraj. Jednak patrząc na rok wydania albumu, odbiorcy nasuwa się myśl, że ten depresyjny stan autora spowodowany jest ówczesną sytuacją w kraju, czyli zmaganiem się z szokiem jaki wywołała Pierwsza Wojna Libańska. Utwory przedstawiają postać pasywnego obserwatora, a nie uczestnika, który możliwe, że ma do siebie pretensje, ponieważ nic nie zrobił, żeby zapobiec tym wydarzeniom, tak jak wiele innych osób. Jego wiara w stworzenie lepszej rzeczywistości, wypełnionej pokojem, o której śpiewał wcześniej w piosence „Ja i Ty” mówiąc, że „ja i ty zmienimy świat” znika, a zastępuje ją wizja depresyjnego świata, który nie reaguje na szerzące się zło ze względu na brak sił i ogólne zrezygnowanie. W ten sposób artysta nie krytykuje bezpośrednio wojny, ale postawę obywateli, którzy nie robią nic, aby jej zapobiec. Bierność w utworach Arika Einsteina staje się tym samym, co czynna walka, ponieważ pozwala dalej rozwijać się konfliktowi. Z jednej strony, jak to wcześniej zostało powiedziane, przedstawia świat pełen negatywnych obrazów, a z drugiej strony może w ten sposób zmobilizować do działania, sprawiając, że odbiorca może zastanowić się nad własną postawą wobec każdej wojny jaka ma miejsce na świecie.

3. W holdzie bliskim poległym w walce

Dla wielu artystów zdarzenia dotyczące ich bliskich bądź znajomych stają się inspiracją do wypowiedzenia się i stworzenia nowego utworu. Jednym z takich zespołów, który napisał swoją piosenkę po wydarzeniach, które dotknęły ich przyjaciela jest grupa Maszina. Zespół jest uważany za jedną z najważniejszych i najbardziej wpływowych grup grających muzykę rockową w Izraelu. Grupa działała od 1983 do 1995 roku, po czym reaktywowała się w 2003 roku i tworzy muzykę do dnia dzisiejszego. Jej styl jest kompilacją wpływów pochodzących z innych gatunków muzycznych takich jak ska, reggae czy hard rock.⁸⁵ W swoich tekstach bardzo często wyrażają alienację, samotność i pragnienie ucieczki. Na debiutanckim albumie „Maszina” pochodzącym z 1985 roku zespół umieścił piosenkę „Armata dzwoni dwa razy” (Ha-toteach mecalcel paamajim), która została napisana przez Szlomiego Bracha o przyjacielu powracającym z Libanu z traumą wojenną.⁸⁶

Dzwonienie w słuchawkach przeszkadza mu myśleć, atakowało go popołudniu i czasem na ulicy. Sytuacja się pogarszała. Zapłacił cenę.	הצלולים באוזניות הפריעו לו לחשוב, תקפו אותו בצהריים ולפעמים ברחוב. המצב הלך והחמיר. שילם את המחיר.
Jego eks dziewczyna obiecywała że pomoże. Kiedy wrócił do domu z zagranicy, już nie był bohaterem. Zniknęła mu z horyzontu, z granicy. Zostało tylko dzwonienie bolesne i wyraźne.	חברתו לשעבר הבטיחה לעזור. כששב הביתה מן הספר, כבר לא היה גיבור. היא נעלמה לו מן האופק מן הגבול. נשאר רק הצלצול כואב וגם צלול.

⁸⁵ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistID=1558> (dostęp 5.01.2017)

⁸⁶ Oficjalna strona internetowa portalu Mima http://www.mima.co.il/fact_page.php?song_id=1302 (dostęp 5.01.2017)

Nie wiedział dokąd się zwrócić.	לא ידע לאן לפנות.
Był na wpół głuchy.	היה חצי חרש.
Nie, on nie był żonaty	לא, הוא לא היה נשוי
i już się rozwodzi.	וכבר הוא מתגרש.
Doktor Henry Salomon powiedział:	דוקטור הנרי סלומון אמר:
teraz już jest za późno,	עכשיו כבר מאוחר
może przyjdiesz jutro.	אולי תבוא מחר.
Tak minął kolejny rok	כך עברה לה עוד שנה
a on zastygł w krajobrazie,	והוא נשאר בנוף,
aż pewnego jasnego dnia	עד שיום אחד בהיר
dostał cios z pięści.	קיבל מכת אגרוף.
Dzwonienie nagle samo ustało.	הצלצול פתאם נפסק לבד.
Ucałował go w rękę, jesteś taki cudowny	נישק לו את היד, אתה כל כך נחמד
Już nie jestem taki samotny	אני כבר לא לבד
przyjaciele Hadadu.	החבר'ה של חדד.

W piosence autor opisuje mężczyznę, którego błona bębenkowa zostaje uszkodzona podczas walk, co powoduje wiele problemów po powrocie do kraju. Postać żołnierza doświadcza ciągłego tak zwanego efektu dzwonienia w uszach, który przeszkadza mu myśleć. Niestety te niedogodności dotyczą go wszędzie i o każdej porze dnia, a jego stan stale się pogarsza. Narrator podsumowuje to słowami, że zapłacił swoją cenę za pobyt na tej wojnie. W następnej zwrotce narrator przechodzi do tego jak bliscy oddalili się od niego, a dokładnie jego dziewczyna, która wcześniej obiecywała mu pomoc. Jednak teraz, kiedy wraca do domu nie jako bohater, a jako inwalida, odrzuca go znikając z horyzontu. Jedyne, co mu pozostaje to „bolesne i wyraźne” dzwonienie w uszach. Bohater nie może nawet liczyć na pomoc doktora Henrego Salomona, który mówi mu żeby przyszedł jutro, być może dlatego, że nie potrafi mu pomóc. Narrator mówi, że „tak minął kolejny rok, a on został w krajobrazie”, czyli nic się nie zmieniło w jego życiu i nie uzyskał od nikogo pomocy. Zastygł w miejscu i wraz ze swoją niepełnosprawnością zlał się z rzeczywistością.

Postać żołnierza jest opisana w sposób dramatyczny, jest on człowiekiem szukającym pomocy. Będąc na wpół głuchym staje się inwalidą, który musi sobie sam poradzić ze swoją niepełnosprawnością. Nawet fakt, że „on nie był żonaty i już się rozwodzi” wskazuje na to, że rzeczywiście został sam, odrzucony przez bliskich, ale i przez kraj. Bohater nie zdążył jeszcze osiągnąć w życiu tego, co chciał, a wojna odebrała mu możliwość zrealizowania swoich planów. Jego los odmienia się, kiedy „dostaje cios z pięści” co powoduje, że dzwonienie nagle cichnie. W podzięce za ten akt przemocy żołnierz całuje rękę osoby, od której dostał cios. Po tym zdarzeniu żołnierz stwierdza, że nie jest już samotny. Końcowymi słowami piosenki są „przyjaciele Chadadu”. Nie jest do końca jasne, co autor miał na myśli mówiąc o Chadadzie. Imię Chadad może odnosić się do imienia jednego z synów Izmaela.⁸⁷ Izmael uważany jest przez muzułmanów za praojca Arabów, co mogłoby oznaczać, że Chadad jest właśnie jednym z nich. W tytule piosenki powiedziane jest, że armata dzwoni dwa razy, dlatego możliwe jest, że uderzenie pięścią jest po prostu drugim dzwonieniem, które doprowadza bohatera do śmierci, dając mu jednocześnie wolność. Okazuje się, że osoba, która pragnie skrzywdzić żołnierza staje się postacią, która sprawia, że bohater przestaje być już sam i jako jedyny w efekcie pomaga mu skracając jego męki. Można by przypuszczać, że przyjaciele Chadadu są tak naprawdę Arabami, którzy pełnią rolę wrogów w efekcie ratujących bohatera od męki. Możliwe, że autor w zamysle odnosił się do mezopotamskiego boga burzy, a drugie dzwonienie jest efektem spowodowanym przez piorun, który uderza w bohatera. Słowo armata, które zostaje zawarte w tytule także odnosi się do intensywnego dźwięku, który mógł najpierw podczas walk wywołać u bohatera problemy. Jej ponowne pojawienie się już poza polem bitwy pokazuje fakt, że wojna nawet po powrocie żołnierzy do domu nadal trwa zarówno w ich głowach, jak i w rzeczywistości. Dzwonienie, które występuje ma też wartość metaforyczną, jest rodzajem głosów siedzących w głowie bohatera niedających mu normalnie żyć. Jest to nie tylko fizyczny rodzaj traumy ze względu na uszkodzenie ucha, ale także psychiczny, niedający wytchnienia po wydarzeniach, których doświadczył.

Tytuł utworu może odnosić się do powieści kryminalnej i filmu noir zatytułowanego „Listonosz zawsze dzwoni dwa razy”⁸⁸ autorstwa Jamesa Mallahana Caina. Powieść opowiada o kochankach, którzy postanawiają zabić męża kobiety. Autor skupia się na

---

⁸⁷ Rdz 25, 12-15

⁸⁸ Cain James M. *Listonosz zawsze dzwoni dwa razy*, Dom Wydawniczy Rebis i Wydawnictwo Alfa-Wero, 1995.

ludzkich namiętnościach, ale też w tle przedstawia świat, który w latach 40. opanowała wojna, sprawiając, że ludzie stali się cynikami widzącymi wszędzie podstęp i uważającymi, że wszystko można załatwić przemocą. Świat przedstawiony w powieści wydaje się podobny do świata, w którym żyje bohater piosenki. Wprawdzie nie występuje tu wątek kryminalny, ale ludzie otaczający autora stają się dokładnie tacy sami jak w powieści Caina. Kobieta bez wyrzutów sumienia opuszcza bohatera, a ludzie wokół niego nie widzą nadziei na poprawę jego losu. Przemoc, która pojawia się w postaci uderzenia także nawiązuje do atmosfery lat 40. przedstawionych w powieści. Tytuł kryminału jest metaforą drugiej szansy jaką ma dostać człowiek, aby zastanowić się nad sobą i zmienić swoje życie. Możliwe, że drugie dzwonięcie zawarte w piosence jest także drugą szansą dla bohatera, możliwe, że uderzenie nie przynosi śmierci, a pozwala bohaterowi rozpocząć nowe życie bez ciągłego dzwonięcia w uszach. Pytaniem jest co zrobiłby bohater czy rozpocząłby walkę o pokój bazując na swoich tragicznych doświadczeniach czy wróciłby ponownie na front. Autor nie udziela odpowiedzi na to pytanie pozwalając w ten sposób odbiorcy zastanowić się samemu nad kwestią udziału żołnierzy w wojnie.

Piosenka „Armata dzwoni dwa razy” skupia się na ofiarach wojny, które w wyniku udziału w niej tracą wszystko łącznie z bliskimi oraz zdrowiem psychicznym i fizycznym. Artyści z Maszyny pragną pokazać odbiorcy wpływ wojny na człowieka, która niszczy go i jego całe życie. W wysublimowany sposób tworzą narrację opowiadającą o człowieku, którego naród posyła do Libanu widząc w nim bohatera, dodając w muzyce elementy rozpacz, smutku, ale też i grozy. Gdy powraca z wojny, jako człowiek niepełnosprawny, jego świat pustoszeje, a ludzie przestają postrzegać go jako symbol chwały militarnej, ale człowieka straconego, któremu nie można już pomóc. Jedynym ratunkiem dla człowieka prześląkniętego doświadczeniami wojny staje się śmierć, a wizja drugiej szansy jest dość niepewna. Sprzeciw zespołu wyrażony jest w sposób uniwersalny, ponieważ można go odnieść do każdej wojny siejącej zniszczenie nie tylko na polu walki, ale i w ludzkim życiu niezależnie od kraju i czasu. Powojenna trauma jest zjawiskiem powszechnym dotykającym wielu żołnierzy, co sprawia, że wielu z nich odbiera sobie życie, ponieważ nie są w stanie przystosować się do normalnej rzeczywistości cały czas pamiętając wojnę. Ten dramatyczny opis pokazuje także, że wojna nie kończy się wraz z powrotem żołnierza do domu, ponieważ stale toczy się ona w jego życiu.

Kolejnym utworem, który został napisany po śmierci bliskiej osoby jest piosenka zatytułowana „Nie mam innego kraju” (Ejn li eret acheret) napisana ponownie przez Ehuda Manora. Autor stworzył ten tekst po śmierci swojego młodszego brata, który zginął na froncie podczas wojny na wyczerpanie prowadzonej pomiędzy Izraelem a Egiptem od 1967 do 1970 roku.⁸⁹ Pomimo to, piosenkę można zaliczyć do utworów powstałych dopiero po Pierwszej Wojnie Libańskiej ze względu na datę jej wydania. Możliwe, że dla artysty ta wojna stała się impulsem, aby wyrazić swój ból po śmierci brata albo też dopiero wtedy udało mu się przemóc i upublicznić swoje odczucia. Utwór powstał już w 1982 roku, jednak dopiero w 1986 roku został zawarty na płycie Gali Atari „Emca September”. Piosenkę wykonywało później wielu innych artystów przykładowo Korin Alal i Izhar Kohen (znany z występów na europejskim festiwalu muzycznym Eurowizja), a także znana jest w wykonaniu samego Ehuda Manora. Jak już wcześniej wspomniano autor stworzył ją po śmierci brata wyrażając w ten sposób krytykę i sprzeciw wobec niemocy społeczeństwa w stosunku do żołnierzy znajdujących się na froncie. Piosenka została przyjęta przez publikę jako protest song przeciw pobytowi izraelskich żołnierzy w Libanie.⁹⁰

<p>Nie mam innego kraju nawet jeżeli moja ziemia płonie, tylko słowo po hebrajsku przenika do moich żył, do mojej duszy. W bolącym ciele, w głodnym sercu, tutaj jest mój dom.</p> <p>Nie będę milczeć, bo mój kraj zmienił swoją twarz. Nie zostawię go, przypomnę mu i zaśpiewam mu do ucha, aż otworzy swoje oczy.</p>	<p>אין לי ארץ אחרת גם אם אדמתי בוערת, רק מילה בעברית חודרת אל עורקיי, אל נשמתיי. בגוף כואב, בלב רעב, כאן הוא ביתי.</p> <p>לא אשתוק, כי ארצי שינתה את פניה. לא אוותר לה, להזכיר לה ואשיר כאן באוזניה, עד שתפקח את עיניה</p>
---	--

⁸⁹ Shapira A. *Israel: A History*, s.319.

⁹⁰ Autor nieznany „Ukochana piosenka Manora: Nie mam innego kraju” 13.04.2015 (Ha-szir ha-ahuw szel Manor: Ejn li eret acheret) <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3072043,00.html> (dostęp 6.01.2017).

<p>Nie mam innego kraju nawet jeżeli moja ziemia płonie, tylko słowo po hebrajsku przenika do moich żył, do mojej duszy. W bolącym ciele, w głodnym sercu, tutaj jest mój dom.</p>	<p>אין לי ארץ אחרת גם אם אדמתי בוערת, רק מילה בעברית חודרת אל עורקיי, אל נשמתיי. בגוף כואב, בלב רעב, כאן הוא ביתי.</p>
<p>Nie będę milczeć, bo mój kraj zmienił swoją twarz. Nie zostawię go, przypomnę mu, i zaśpiewam mu do ucha, aż otworzy swoje oczy.</p>	<p>לא אשתוק, כי ארצי שינתה את פניה. לא אוותר לה, להזכיר לה ואשיר כאן באוזניה, עד שתפקח את עיניה.</p>
<p>Nie mam innego kraju, aż odnowi swoje dni, aż otworzy oczy.</p>	<p>אין לי ארץ אחרת, עד שתחדש ימיה, עד שתפקח את עיניה.</p>
<p>Nie mam innego kraju nawet jeżeli moja ziemia płonie, tylko słowo po hebrajsku przenika do moich żył, do mojej duszy. W bolącym ciele, w głodnym sercu, tutaj jest mój dom.</p>	<p>אין לי ארץ אחרת גם אם אדמתי בוערת, רק מילה בעברית חודרת אל עורקיי, אל נשמתיי. בגוף כואב, בלב רעב, כאן הוא ביתי.</p>

Utwór zaczyna się od mocnego oświadczenia autora, który stwierdza, że nie ma innego kraju. W ten sposób ukazuje swoje przywiązanie do tradycji, kultury i historii swojego narodu nie widząc jednocześnie możliwości związania się tak silnie z innym krajem. Jego sposobem na opisanie swojego przywiązania do kraju jest język, który jest jednym z najważniejszych elementów tworzących jedność narodu żydowskiego. Język hebrajski staje się symbolem stałości, tego co zawsze trzyma podmiot oraz naród w poczuciu bliskości z historią oraz kulturą żydowską. Podmiot czuje się tak mocno związany ze swoim krajem, że nawet jeżeli jego ziemia płonie to nie jest w stanie go

opuścić. Poczucie państwowości jest na tyle silne, że przenika przez jego całe ciało, żyły i duszę, pokazując, że jest on w pełni związany ze swoim pochodzeniem. Słowo *mila* oprócz znaczenia słowa odnosi się do przymierza, które zostało zawarte z Bogiem przez Abrahama w Księdze Rodzaju, co sprawia, że wydźwięk słów podmiotu jest jeszcze mocniejszy, a jego przywiązanie do ziemi graniczy ze świętością. Mimo cierpień, które znosi wraz z ziemią, nadal nazywa ją swoim domem, którego nie chce opuszczać. W drugiej zwrotce podmiot zmienia charakter swojej wypowiedzi i mówi, że nie może milczeć, ponieważ jego kraj zmienił się, jak można przypuszczać, na gorsze.

W przeciwieństwie do wcześniejszej biernej postawy, która wyraża przywiązanie i brak jakiegokolwiek wyboru, tutaj podmiot postanawia przemówić i przypomnieć świetność kraju z przeszłości jednocześnie otwierając mu oczy. Wers ten może oznaczać, że według podmiotu kraj obecnie działa z zamkniętymi oczami, czyli nierozważnie, nie widząc wszystkiego, co dookoła się dzieje i co zagraża ludziom w nim zamieszkującym. Po komentarzu Manora do tej piosenki można stwierdzić, że ten wers jest krytyką polityki Izraela, która posyła młodych ludzi na bezsensowną śmierć.⁹¹ W ostatniej zwrotce wyraża nadzieję, że kraj w końcu otworzy oczy i odnowi swoje dni. Wers ten może odnosić się do Księgi Psalmów 104,30 „Wioniesz tchnieniem Twojém, odradzają się, i odnawiasz oblicze ziemi.” Psalm ten jest pochwałą wszystkiego, co stworzył Bóg i tego co czyni na co dzień. Podmiot w piosence personalizuje wielokrotnie kraj szepcząc mu do ucha i mówiąc, że ma zamknięte oczy. Ten wers wskazuje na to, że widzi w kraju moc równie wielką, jaką posiada Bóg, mogąc sam się odnowić i naprawić wszystko to co zostało w nim zepsute.

Piosenka zestawia wiele mocnych słów, które mogą wpływać na odbiorcę i zmusić go do podjęcia kroków. Przykładowo, gdy podmiot mówi o płonącej ziemi i bolącym ciele, uzyskuje intensywny i przejmujący obraz. W piosence państwo i człowiek stają się jednością i współodczuwają. Dla podmiotu kraj jest bliskim przyjacielem bądź kochanką, której nie jest w stanie zostawić nawet w ciężkim czasie, ponieważ liczy na to, że jest w stanie mu jeszcze pomóc. Piosenka zyskała wielką sławę, jako jeden z największych utworów napisanych przez Ehuda Manora. Także tytuł tego utworu został tytułem książki zbierającej większość dzieł stworzonych przez artystę. Przez swoją uniwersalność jego

---

⁹¹ Autor nieznany „Ukochana piosenka Manora: Nie mam innego kraju” 13.04.2015 (Ha-szir ha-ahuw szel Manor: Ejn li eret acheret)<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3072043,00.html> (dostęp 6.01.2017)

teksty były wykorzystywane przez wiele ugrupowań politycznych, a także przy okazji wielu innych wojen.⁹²

Każdy człowiek inaczej przeżywa śmierć bliskiej mu osoby i każdy tworzy swój własny rodzaj uroczystości pogrzebowej, nie koniecznie odbywającej się na cmentarzu, tak jak można to zobaczyć w piosence izraelskiej grupy rockowej Nos'ej ha-migba'at. Zespół powstał w 1984 roku i istniał do 1992 roku.⁹³ Nigdy nie stał się skomercjalizowanym zespołem pozostając przez cały czas na scenie alternatywnej. W swojej twórczości muzycy nie bali się mówić i tworzyć jednocześnie odnajdując różne nowe gatunki.⁹⁴ Często też przypisywani są do nurtu izraelskiego punk rocka i nowej fali. W 1988 roku wyszedł ich debiutancki album zatytułowany Nos'ej ha-migba'at. Na nagraniu można usłyszeć piosenkę o tytule „Wizyta w górze” (Bikur ba-har) z tekstem napisanym przez Ohada Fiszofa i muzyką stworzoną przez pozostałych członków zespołu, czyli Tamira Alberta, Alona Kohena i Jiszaja Adara. Piosenka została napisana ku pamięci przyjaciela Amira Zidnera, który zginął w Libanie przez wybuch bomby.⁹⁵

Wizyta w górze.	ביקור בהר.
Wizyta u góry.	ביקור אצל ההר.
W szary dzień widzisz	ביום אפור אתה רואה
płaczących ludzi nad pustymi grobami,	אנשים בוכים על קברים ריקים,
opłakują ich dzień bitwy.	מבכים את יומם הקרב.
W jasny dzień nic nie widzisz.	ביום בהיר אתה לא רואה כלום.
Patrzyłeś na setki małych światełek,	הסתכל על מאות אורות קטנים,
cień rzuca czarne plamy.	הצל מטיל ספרות שחורות.
Jesteś tak biały ona niczego się nie nauczyła.	אתה כל כך לבן היא לא למדה דבר.
Wizyta w górze.	ביקור בהר.

⁹² Manor Ehud „Ejn li eret aheret: Ehud Manor” Ha-kibuc ha-me’uchad,, Tel Awiw, 2003.

⁹³ Oficjalna strona internetowa zespołu <http://noseihamigbaat.com/> (dostęp 6.01.2017)

⁹⁴ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistId=1549> (dostęp 6.01.2017)

⁹⁵ Oficjalna strona internetowa portalu Mima http://www.mima.co.il/fact_page.php?song_id=556 (dostęp 6.01.2017)

<p>Wizyta u góry. Możesz krzyknąć „gratulacje, gratulacje”. Małe światła i flagi prowadzą cię do metalicznego, zastygłego nieba.</p> <p>Podczas dyskusji w zarzyganej sali pytasz w panice, mówię pytasz w panice, mówię pytasz w panice, mówię weź sobie owce i wybuduj jej dom. Podczas dyskusji w sali uśmiechasz się i milczysz. Dla mnie nie ma więcej domów</p> <p>Wizyta w górze. Wizyta u góry. Możesz przyjść raz w tygodniu. Przyjdiesz jeszcze, przyjdiesz jeszcze, przyjdiesz jeszcze, jeszcze.</p>	<p>ביקור אצל ההר. אתה יכול לצעוק "מזל טוב, מזל טוב". האורות הקטנים והדגלים מובילים אותך אל שמיים כספיתיים קפואים.</p> <p>בדיון באולם הקיא שואל בבהלה אומר שואל בבהלה אומר שואל בבהלה אומר קח לך כבשה ובנה לה בית. בדיון באולם חייך ושתק. בשבילי אין יותר בתים.</p> <p>ביקור בהר. ביקור אצל ההר. אתה יכול לבוא פעם בשבוע. אתה בא יותר, אתה בא יותר, אתה בא יותר, יותר.</p>
---	--

Tytułowa wizyta w górze staje się rodzajem uroczystości pogrzebowej i sposobem upamiętnienia zmarłej osoby. Podmiot liryczny wspomina, że w szary dzień widać ludzi, którzy płaczą „nad pustymi grobami i oplakują dzień bitwy”. Puste groby mogą być nawiązaniem do faktu, że ciała poległych na wojnie nie zawsze wracają do domu lub też pozostają po nich szczątki, jak to mogło być w przypadku ich przyjaciela. Pierwsza zwrotka wydaje się opisywać Dzień Pamięci Poległych Żołnierzy Izraelskich i Ofiar Terroryzmu, podczas którego wspominane są osoby poległe na froncie. Wydarzenia państwowe tego dnia odbywają się na Wzgórzu Herzla w Jerozolimie, co może być właśnie górą, o której mówi autor. Podczas tego dnia ludzie zapalają też lampki ku pamięci żołnierzy, które opisane są w piosence jako setki małych światełek. Autor zauważa w zwrotce, że w jasny dzień niczego nie widać. W ten sposób prawdopodobnie

pragnie powiedzieć, że poza Dniem Pamięci społeczeństwo nie myśli o tych żołnierzach, a tym bardziej o walkach, które odbywają się niedaleko nich. Także ostatnie zdanie mówiące, że jesteś biały, czyli martwy, a ona niczego się nie nauczyła. Problematiczne jest jednoznaczne stwierdzenie, kim jest „ona”. Można przypuszczać, że prawdopodobnie jest to odniesienie do kraju, który niczego nie nauczył się po wielu latach krwawych walk, ale także może nawiązywać do wojny, która w ten sposób nadal zbiera swoje żniwo i mimo doświadczeń kontynuuje swoją działalność.

Druga zwrotka prawdopodobnie odnosi się do następującego po Dniu Pamięci, Dniu Niepodległości. Podczas niego oficjalne uroczystości państwowe także organizowane są na górze Herzla. Wygłaszane są przemówienia, izraelska flaga jest dumnie wnoszona, odbywają się występy oraz pokazy sztucznych ogni. Właśnie te wydarzenia podmiot opisuje w drugiej zwrotce mówiąc o ludziach, którzy szczęśliwie krzyczą *Mazal Tow*, a flagi i światła prowadzą go. Niebo staje się zastygłe, przykryte jakby metaliczną warstwą, co może znaczyć, że ludzie odgradzają się w tym dniu od pamięci o zmarłych zadawalając się pokazami sztucznych ogni. W następnej zwrotce podmiot przenosi wydarzenia do sali, która sprawia wrażenie ohydneho miejsca. Tam odbywają się dyskusje i pada pytanie zadane w panice, jednak podmiot nie ujawnia go. Podaje jedynie odpowiedź, jakiej on sam udziela cytując piosenkę Arika Einsteina i Szaloma Chanocha „Weź sobie kobietę” (Kach lecha isza) „weź sobie owce i zbuduj jej dom” (Kach lecha kiwsza we bana la bajit). W oryginale zamiast owcy pojawiała się kobieta. Ta absurdalna odpowiedź powoduje, że „ty”, do którego zwraca się podmiot w tekście uśmiecha się i milczy, a na końcu stwierdza, że nie ma dla niego więcej domów. Dom jest przeważnie symbolem azylu, bezpiecznego schronienia i ciepła. Możliwe, że autor nie widzi więcej możliwości stworzenia dla siebie takiej bezpiecznej przestrzeni. Dom w tym wypadku może być metaforą kraju, który nie daje poczucia bezpieczeństwa i nie jest możliwa jego zmiana.

W ostatniej zwrotce podmiot powraca do żałobnych uroczystości mówiąc: „możesz przyjść raz w tygodniu”, a następnie jednocześnie prosząc i pytając mówi „przyjdiesz jeszcze”. Utwór odnosi się głównie do pamięci o poległych na froncie, o których społeczeństwo, a co za tym idzie Izrael, przypomina sobie tylko podczas stosownych uroczystości, na co dzień prowadząc politykę, która posyła ludzi na śmierć. Przez cały czas podmiot zwraca się w formie drugiej osoby liczby pojedynczej kierując tę piosenkę do każdego odbiorcy zarzucając mu szybkie zapominanie o żołnierzach, a jednocześnie

brak sprzeciwu wobec panującej sytuacji, która sprawia, że ludzie giną bezsensownie na froncie nie przynosząc oczekiwanych efektów, czyli bezpieczeństwa.

4. Czekając na mesjasza

Jedną z najważniejszych postaci na izraelskiej scenie rockowej, a jednocześnie jej pionierem jest Szalom Chanoch, kompozytor, autor tekstów, gitarzysta oraz piosenkarz. Swoją karierę rozpoczął od tworzenia tekstów dla wojskowego zespołu Nachalu, czyli paramilitarnego programu Sił Obronnych Izraela, a następnie występował gościnnie z zespołem Ha-Chalonot ha-Gwohim, co zaowocowało jego późniejszą współpracą z Arikiem Einsteinem. Razem także tworzyli i grali wraz z zespołem The Churchills. Artysta próbował swoich sił za granicą, jednak po czasie wrócił do kraju. Założył z Arielem Zilberem zespół Tamouz, a po jego rozpadzie rozpoczął karierę solową, ale mimo to często angażował się w różne projekty i współtworzył wraz z innymi artystami.⁹⁶ W 1985 roku Szalom Chanoch wydał jeden z najpopularniejszych albumów zatytułowany „Czekając na Mesjasza”, który zawiera piosenki o treści politycznej opisujące rzeczywistość panującą w Izraelu po Pierwszej Wojnie Libańskiej oraz po kryzysie ekonomicznym z 1983 roku. Na nagraniu Szalom Chanoch w parę odmiennych sposobów odnosi się do wydarzeń i poddaje krytyce wpływ wojny na społeczeństwo, jednak cały album tworzy spójną całość. Na płycie zawarte są różne utwory, takie jak piosenka „Nie staję na czerwonym” o Arielu Szaronie czy „Czekając na Mesjasza”. Występują też dwie piosenki, które pozbawione są jawnej krytyki rządu, ale w odmienny sposób patrzą na konflikt i wojnę.

Otwiera swoje oczy w ciemności, nie mówiąc słowa. Poczuł ciepło jej ciała i zbliżył się, zaskoczony upewnił się, że jest obudzona, nie mówiąc ani słowa, ona nie wierzy, że odchodzi.	פוקח את עיניו באפלה, בלי לומר מילה. חש את חום גופה ומתקרב, מופתע להיווכח שהיא ערה. בלי לומר מילה, היא לא מאמינה שהוא עוזב.
--	---

⁹⁶ Regev M., E. Seroussi *Popular Music and National Culture in Israel*, s. 155-158 .

Bierze swoje ubrania i ubiera się, nie mówiąc ani słowa. Patrzy na nią, podchodzi i siada. Ociera łzy z jej policzków, nie mówiąc ani słowa. Ona nie wierzy, że odchodzi, nie mówiąc ani słowa.	לוקח את בגדיו ומתלבש, בלי לומר מילה. מביט בה וניגש ומתיישב. מוחה את הדמעה שעל לחייה, בלי לומר מילה. היא לא מאמינה שהוא עוזב, בלי לומר מילה.
Spuszcza wzrok, bierze oddech, nie mówiąc ani słowa, wstaje z bólem żeby iść i znów wraca na wojnę, nie mówiąc ani słowa. Ona nie wierzy, że odchodzi, nie mówiąc ani słowa.	משפיל עיניו, לוקח נשימה, בלי לומר מילה, קם ללכת בתנופת כאב והנה הוא חוזר למלחמה, בלי לומר מילה. היא לא מאמינה שהוא עוזב, בלי לומר מילה.
Nie mówiąc ani słowa, jeszcze chwila i drzwi się zatraskują. Wydawało mu się, że słyszał jak krzyczy, a koniec jest tak trudny jak początek i on jedzie i jedzie, nie mówiąc ani słowa.	בלי לומר מילה, עוד רגע והדלת נטרקת. ונדמה לו ששמע אותה צועקת והסוף קשה כמו ההתחלה והוא נוסע ונוסע, בלי לומר מילה.

Pierwszym utworem jest piosenka zatytułowana „Nie mówiąc ani słowa”. Jest to historia dwóch osób, które zmuszone są rozstać się ze względu na wojnę, na którą musi udać się mężczyzna. Mężczyzna z początku wydaje się być postacią zimną, która wykonuje w sposób mechaniczny wszystkie czynności takie jak ubieranie się, a nawet ocieranie łez z policzków ukochanej. Jednak jego chłód nie wydaje się czymś naturalnym, a raczej okazuje się być sposobem mężczyzny na poradzenie sobie z bólem rozstania. Potwierdzają to ludzkie odruchy i odczucia, o których mówi narrator, stwierdzając, że mężczyzna odchodzi z bólem, co oznacza, że ten czyn nie jest dla niego neutralnym przeżyciem. Kobieta w piosence jest przedstawiona jako osoba, która cały czas czuje się zszokowana faktem odejścia ukochanego nie wierząc w to i mając nadzieję, że uda się jej

go w jakiś sposób zatrzymać. Jednak oboje mimo silnych emocji, które zapewne odczuwają, przez cały czas milczą. Brak jakichkolwiek słów może oznaczać ich bierność, ale również strach. Ukochani boją się, że wojna może sprawić, że już nigdy więcej się nie spotkają. W takiej sytuacji nie wiedzą być może jak mają się zachować, co sobie powiedzieć gdyż mogą być to ich ostatnie słowa. W utworze więcej wyrażają gesty, takie jak zbliżenie się do siebie, ocieranie łez, spuszczenie wzroku czy ciężki oddech. Dzięki temu odbiorca może zobaczyć, że rozstanie przychodzi ukochanym bardzo ciężko mimo braku słów. Milczenie także może oznaczać ich bierność, brak protestu wobec faktu rozłąki i wojny, na którą idzie mężczyzna. Żadne z nich nie próbuje zatrzymać tego procesu wiedząc, że są skazani na swój los.

Bohaterowie przyjmują postawę konformistyczną, która zmusza ich do podporządkowania się narzuconym rozkazom bez woli sprzeciwu. Ani mężczyzna ani kobieta nie odczuwają misji czy idei, która miałyby dać przyzwolenie na ich los, są oni po prostu biernymi elementami uczestniczącymi w wojennej machinie. W ostatniej zwrotce opisany jest sam mężczyzna wychodzący z domu i udający się na front. Zdaje mu się, że kobieta krzyczy za nim, ale wydaje się być to tylko jego ukryte pragnienie, żeby ktoś odważył się sprzeciwić tej wojnie. Opowieść zawarta w piosence przypomina historię ofiarowania Izaaka, podczas której Abraham ma poświęcić swojego jedyne prawowitego syna na ołtarzu i zabić go.⁹⁷ Przez cały opis zawarty w Księdze Rodzaju Abraham także nie wypowiada ani jednego słowa i nie sprzeciwia się woli Boga. Mężczyzna w utworze Szaloma Chanocha jest tak samo bierny i mimo świadomości nadchodzącej śmierci nie wątpi w rozkaz, który musi wykonać nadany przez państwo Izrael. Ukochanym z piosenki może być każdym człowiekiem, który musi rozstać się z czymś, co mu drogie na rzecz wojny i nie znajduje w sobie siły, aby zaprotestować przeciw temu. Postać kobiety nie musi być wcale ukochaną ani nawet kobietą, a osobą, do której żywi się głębsze uczucia.

Piosenka jest nie tylko krytyką bierności obywateli, ale ukazuje także stałą rzeczywistość panującą w Izraelu. Fakt, że mężczyzna znów idzie na wojnę mówi, że to już kiedyś się wydarzyło i jest to niekończący się proces, a po zakończeniu wojny zawsze przychodzi następna. W utworze „Nie mówiąc ani słowa” liryka miłości jest zestawiona z tragizmem wojny, co dodaje dramatyzmu codziennym wydarzeniom, z jakimi spotykają

---

⁹⁷ Rdz 22, 1-18

się obywatele kraju. Postacie przedstawione są jako dwie osoby, które nie chcą się rozstawać wykonując małe gesty, które zastępują w pewien sposób słowa, co sprawia, że także artysta nie musi bądź nie jest w stanie wypowiedzieć swoich intencji jakie zawarł w piosence. Jest to rodzaj krótkiej opowieści o zwykłych ludziach skazanych na los, którego nie chcą, ale nie znają drogi ucieczki od niego. Autor przedstawia bierność, jaka charakteryzuje społeczeństwo i brak sprzeciwu wobec wojny, która wydaje się być nikomu nie potrzebna.

Kolejny utwór znajdujący się na albumie „Czekając na Mesjasza” nosi tytuł „Nie ma sporu”. Piosenka ponownie opisuje relację dwojga ludzi jednak w tym wypadku są oni rodzeństwem.

<p>Nie ma sporu między Ami i Tami, to tylko małe nieporozumienie. Mokniemy przez ten sam deszcz i mieszkamy w tym samym kraju. Trochę nienawidzimy się wzajemnie w duchu, trochę obciążamy się wzajemnie tragedią, trochę szkodzimy sobie nawzajem, ponieważ tak naprawdę nie ma sporu. Nie ma sporu, nie ma sporu nie ma sporu między Ami i Tami, to tylko małe nieporozumienie.</p>	<p>אין מחלוקת בין עמי לתמי, זאת רק אי הבנה קטנה. נרטבים באותו הגשם וגרים באותה מדינה. קצת שונאים זה את זה בנפש, קצת עומסים זה על זה צרה, קצת רעים זה לזה כי בעצם אין מחלוקת. אין מחלוקת, אין מחלוקת בין עמי לתמי, זאת רק אי הבנה קטנה.</p>
<p>Nie ma sporu między Ami i Tami, to tylko małe nieporozumienie. Też pijemy tą samą wodę, też znajdujemy schronienie w cieniu tego samego sąsiedztwa. Trochę ranimy siebie na wzajem po drodze, atakujemy tylko żeby się bronić i może to dlatego, że tak naprawdę nie ma sporu.</p>	<p>אין מחלוקת בין עמי לתמי, זאת רק אי הבנה קטנה. גם שותים את אותם המים, גם חוסים בצל אותה השכינה. קצת פוגעים זה בזו בדרך, מתקיפים רק מתוך הגנה ואולי זה בגלל שבעצם אין מחלוקת. אין מחלוקת,</p>

<p>Nie ma sporu, nie ma sporu, to tylko małe nieporozumienie.</p>	<p>אין מחלוקת, זאת רק אי הבנה קטנה.</p>
<p>Nie ma sporu między Ami i Tami, To tylko małe nieporozumienie. Kiedy odnajdzie się król Dawid na pewno zmieni się obraz, już będziemy siedzieć w spokoju w domu, pod winoroślą, w cieniu figowca, już będziemy żyć w pokoju, bo tak naprawdę nie ma sporu. Nie ma sporu, nie ma sporu, to tylko małe nieporozumienie</p>	<p>אין מחלוקת בין עמי לתמי, זאת רק אי הבנה קטנה. כשנמצא את דוד המלך בוודאי תשתנה התמונה, עוד נשב במנוחה בבית, תחת גפן וצל תאנה, עוד נחיה בשלום כי בעצם אין מחלוקת אין מחלוקת, אין מחלוקת, זאת רק אי הבנה קטנה.</p>
<p>Małe nieporozumienie. Nie ma sporu między Ami i Tami między Tami i Ami między Ami i mamą między mamą i Samim między Samim i Zamim między Ami i Samim do Ramiego do Ami między Ami i Tami między Tami i Ami.</p>	<p>אי הבנה קטנה. אין מחלוקת בין עמי לתמי בין תמי לעמי בין עמי למאמי בין מאמי לסמי בין סמי לזאמי בין עמי לסמי לרמי לעמי בין עמי לתמי בין תמי לעמי.</p>

Osoby, które są głównym tematem utworu to Ami i Tami, co jest hebrajskim tłumaczeniem postaci znanych z baśni braci Grimm, czyli Jasia i Małgosi. Między rodzeństwem w piosence Szaloma Chanocha istnieje mały spór, ale przez cały czas podmiot podkreśla, że nie jest to nic wielkiego, a jedynie małe nieporozumienie. W

pierwszej zwrotce najpierw autor stwierdza, że obydwójce tak naprawdę mokną przez ten sam deszcz i mieszkają w jednym kraju. Następnie przechodzi do wzajemnych stosunków, czyli lekkiej nienawiści, obciążania siebie nawzajem tragediami. Szkodzenie sobie nawzajem bardziej ukazuje się tu jako rodzaj sprzeczek i psikusów robionych sobie nawzajem przez rodzeństwo, a nie walki na śmierć i życie między wrogami. Druga zwrotka jest podobnie zbudowana i najpierw wspomniana jest bliskość jaka jest między osobami, czyli picie tej samej wody i znajdowanie schronienia w tych samych miejscach. Następnie znów otrzymujemy wersy, które mówią o małych nieprzyjemnościach robionych między sobą, a także słowa o tym, że każdy zaczyna walkę tylko po to, żeby się bronić, ale są to błahe rzeczy, które według autora nie tworzą realnego konfliktu.

W piosence spór między rodzeństwem jest metaforą konfliktu między Palestyńczykami, a Izraelczykami, którzy tak naprawdę są sobie bardzo bliscy, wywodzą się z tych samych kręgów kulturowych i żyją nawet w jednym kraju. Według autora konflikt jest tylko nieporozumieniem między nacjami. W ostatniej zwrotce pojawiają głównie imiona o podobnym brzmieniu, w którym autor zmienia pierwsze litery, a także dodaje do nich postać matki. Ten szereg imion tworzy rodzaj wspólnoty, a nawet wielkiej rodziny, która ma podobny korzeń i razem żyje. Odbiorca nie jest w stanie rozgraniczyć postaci należących do danej narodowości, co potęguje efekt jedności genealogicznej między nacjami. Rozwiązaniem tego nieporozumienia ma być przyjsie króla Dawida, co może oznaczać Mesjasza pojawiającego się w tytule płyty. Król ma przynieść pokój, który sprawi, że zwaśnione nacje pogodzą się i będą potrafiły współżyć ze sobą.

Autor w oryginalny sposób przedstawia konflikt palestyńsko-izraelski nadając mu charakter dziecinnych kłótni między rodzeństwem, czegoś co tak naprawdę nie jest szkodliwe i nie jest oparte na potężnym konflikcie, a na małym nieporozumieniu. Używając imion Ami i Tami, Chanoch nadaje także baśniowy charakter temu nieporozumieniu. Tworzy nastrój opowieści z możliwym szczęśliwym zakończeniem. Bliskość wyrażona więzami krwi sprawia, że konflikt jest walką braterską, ale też walką między takimi samymi ludźmi, którzy niczym się od siebie nie różnią. Interpretacja wyrazu piosenki może przybrać dwie drogi. Z jednej strony może być to wyraz nadziei i jednoczesny protest przeciw wojnie. Autor wydaje się być świadomy, że konflikt, który istnieje między nacjami tak bliskimi sobie jest możliwy do rozwiązania, a co za tym idzie istnieje szansa na uzyskanie pokoju. Z drugiej strony może być to także ironiczne spojrzenie na konflikt, który jest przez wiele osób bagatelizowany i mimo że, dwie strony

są do siebie podobne nie mogą znaleźć porozumienia. Odniesienie się do baśniowej metaforyki może być tylko takim dopowiedzeniem mówiącym, że dobre zakończenia występują tylko w książkach, a w rzeczywistości nie mają one racji bytu. Także przyszłe nadejście Mesjasza wydaje się być wydarzeniem nierealnym, które nigdy miałyby nie nastąpić. Możliwe jest też, że autor nie widzi innego sposobu na rozwiązanie konfliktu jak udział wyższej mocy, kogoś w rodzaju ojca, który uspokoi rodzeństwo i sprawi, że kłótnie znikną.

Cały album „Czekając na Mesjasza” jest utrzymany w dość depresyjnym klimacie, który sprawia wrażenie, że tytułowy Mesjasz mimo upływu lat nadal się nie pojawia. Piosenka może być zarówno wyrazem nadziei, jak i jej braku, ale ukazuje prawdziwość konfliktu i jednocześnie zbliża dwie strony pokazując, że osoby znajdujące się po dwóch stronach muru nie różnią się zbyt wiele od siebie.

5. Okropność masakry w Sabrze i Szatili, czy nie można tego zatrzymać?

Informacje o masakrze w Sabrze i Szatili z 1982 roku wywołały w Izraelu wzburzenie i protesty przeciw obecności izraelskich żołnierzy w Libanie. Dla artystki Ester Szamir owe wydarzenia stały się inspiracją do stworzenia piosenki zatytułowanej „Połowa września”. Utwór po raz pierwszy pojawił się na albumie piosenkarki Gali Atari „Emca September” z 1986 roku.⁹⁸

<p>Rok zaczyna się w połowie września w ogromnej furii i narasta. Wzburzone wiatry walczą w każdym kierunku. Zima zabija i zażyna. Mówią, że zbliża się koniec świata. W nocie ciemność się wzmaga. Przez całe lato nieboskłon był czerwony z bólu od płonącej pod nim ziemi.</p>	<p>השנה מתחילה באמצע ספטמבר בזעם עצום וגובר. רוחות סוערות לוחמות על כל עבר. החורף ממית וקוצר. אומרים שסוף העולם מתקרב. בלילות החשכה גוברת. כל הקיץ הרקיע היה אדום מכאב מתחתיו האדמה בוערת.</p>
--	---

⁹⁸ Oficjalna strona internetowa portalu Haaretz <http://www.haaretz.co.il/gallery/1.1164876> (dostęp 3.02.2017).

<p>A pomiędzy nas wchodzi szaleństwo i wychodzi. Życie żartuje także z nas. Szuka we mnie spokoju, ale nie znajduje. Dokąd to nas zaprowadzi.</p> <p>Rok zaczyna się w połowie września. Zima najcięższa ze wszystkich. Wszystkie pieśni uciekają z dala od linii ognia, może nie chcą cierpieć.</p> <p>Mówią, że zbliża się koniec świata. W nocie ciemność się wzmaga. Przez całe lato nieboskłon był czerwony z bólu od płonącej pod nim ziemi.</p>	<p>ובינינו נכנס שיגעון ויוצא. החיים משטים גם בנו. מחפש בי את השקט אבל לא מוצא. לאן זה מוביל אותנו.</p> <p>השנה מתחילה באמצע ספטמבר. החורף קשה מכל. כל שירי נמלטים הרחק מקו האש, אולי הם לא רוצים לסבול.</p> <p>אומרים שסוף העולם מתקרב. בלילות החשכה גוברת. כל הקיץ הרקיע היה אדום מכאב מתחתיו האדמה בוערת.</p>
---	--

Piosenka w sposób symboliczny odnosi się do tych wydarzeń nie mówiąc wszystkiego wprost, ale buduje napięcie i uczucie niepokoju. Tytuł piosenki jest głównym wyrażeniem odnoszącym się do masakry, gdyż miała ona miejsce w dniach 16-18 września, czyli w połowie września. Mniej więcej w tym samym czasie według kalendarza żydowskiego rozpoczyna się nowy rok w miesiącu Tiszri, przez co artystka uzyskuje połączenie jednocześnie religijnej tradycji żydowskiej ze współczesnym światem posługującym się kalendarzem gregoriańskim. Początek roku rozpoczyna się świętem Rosz haSzana, które jest zarówno upamiętnieniem stworzenia świata, jak i przypomnieniem o sądzie Bożym. Po tym czasie rozpoczyna się okres Dni Trwogi (Jamim Noraim), czyli okres pokuty kończący się świętem Jom Kippur. Według tradycji w tym czasie Bóg otwiera księgi, w których zapisane są wszystkie czyny człowieka i decyduje o jego dalszym losie.⁹⁹ W tym czasie według podmiotu rok rozpoczął się w ogromnej furii, która stale narasta. Artystka porównuje ten ogrom emocji do wzburzonych wiatrów, które walczą i wieją we wszystkich kierunkach. Mówiąc o wielu kierunkach świata i rozprzestrzenianiu się wiatrów artystka pokazuje, że nie jest to tylko wojna, która ma miejsce na ograniczonym terenie, ale dotyczy tak naprawdę całego świata i jego

⁹⁹Gal Ed Efrat *Księga świąt żydowskich*, tłum. Sława Lisiecka. Warszawa: Cyklady, 2005, s.99,100,103,117.

stosunku do tych wydarzeń. Furia, która narasta jest prawdopodobnie gniewem i przemocą, która ma miejsce w Libanie i jest ciężka do zatrzymania. Efektem tej furii jest zima, która „zabija i żąyna”.

Pierwsza zwrotka nakreśla czas oraz klimat terenu, na jakim toczą się walki. Wiatry nie muszą być tylko metaforą, a mogą też być rzeczywistym oddaniem obrazu walk o tej porze roku na tych terenach. Kolejna zwrotka wprowadza dużo niepokoju i lęku, ponieważ artystka stwierdza: „mówią, że zbliża się koniec świata”. Nie wiadomo czy artystka podziela w pełni ten pogląd, ale dalsze wersy zdają się potwierdzać zapowiedź apokaliptycznego obrazu. Ciemność wzmaga się w nocy, a niebo staje się czerwone przez ziemię, która płonie. Zastosowanie tych dwóch kolorów, czyli czerni i czerwieni buduje nastrój grozy, gdyż kolor czarny kojarzony jest z czymś złym, niemoralnym i chaosem. Czerwień głównie kojarzy się z krwią, która może być metaforą osób zabitych, ale też może być efektem łuny, która mogłaby się tworzyć od strzałów. Obraz ten może odnosić się do masakry dokonanej w Sabrze i Szatili, ale też do wojny, podczas której jest pełno krwi, a świat wydaje się schodzić ku upadkowi. Zbliżający się koniec świata może być także nawiązaniem do powieści George’a Orwella „Rok 1984” anty-utopijnej wizji świata, w którym totalitarny reżim przejmuje władzę. W książce istnieją trzy supermocarstwa, które kontynuują wojnę po to żeby utrzymać wewnętrzny status quo, a nie osiągnąć pokój. Podczas wojen popełniane są zbrodnie i wyniszczają one zwykłych obywateli doprowadzając ich do ubóstwa i nędzy.

Zbieżność wydarzeń z orwellową wizją 1984 roku może stwarzać wrażenie końca świata, który ma nadejść w najbliższym czasie. Następną zwrotka pokazuje, że wojna, która toczy się z dala od zwykłych obywateli dotyka także ich. Również w życie zwykłych ludzi pojawia się element niepokoju i szaleństwa. Nie można zaznać spokoju nawet poza obszarem wojny, ponieważ dotyka ona każdego i gdy już zwykli obywatele zaczynają się gubić i tracić zmysły artystka pyta „dokąd nas to zaprowadzi?”. Wydaje się, że odczuwa lęk przed tym, że człowiek, który nie znajduje się na froncie może dokonać tego samego co żołnierze na froncie. Obawia się, że w nich też może narosnąć furia, której efektem jest wcześniej wspomniany „nieboskłon czerwony z bólu”. Artystka powraca do początku piosenki i ponownie wspomina, że rok zaczyna się w połowie września. Zima, która po nim nadchodzi jest jedną z najcięższych, ale wydaje się, że nie chodzi jej o warunki atmosferyczne, ale o sytuację polityczną oraz ciężar moralny, z jakim musi się zmierzyć społeczeństwo. Wiadomości o wydarzeniach w Sabrze i Szatili

spowodowały wielkie publiczne oburzenie i żądano ustanowienia komisji, która miałaby zbadać co stało się we wrześniu. Ostatnie wersy utworu mówią o piosenkach, które uciekają od linii ognia, ponieważ być może nie chcą narażać się na cierpienie. Wydaje się, że jest to ucieczka od tych wydarzeń, która miałaby dać wewnętrzny spokój i choć na chwilę odciągnąć człowieka od niepokoju. Piosenki miałyby nie wspominać i nie nawiązywać do tematów wojennych, ani nie wspierać, ani nie potępiać, żeby tylko nie musieć się zderzyć z rzeczywistością. Jednak czy sama ucieczka artystów od tematu byłaby możliwością jednoczesnego odseparowania się od tego, co się wydarzyło? Artystka wraca do zwrotki mówiącej o końcu świata, co sprawia, że mimo wszystko jest to niemożliwe, a niepokój nadal będzie istniał.

Wprawdzie główną inspiracją do napisania piosenki była masakra w Sabrze i Szatili, ale jest ona na tyle uniwersalna, że może odnosić się do każdej wojny czy krwawego wydarzenia. Utwór zyskał ponownie na popularności po 20 latach, po zamachu z 11 września 2001 roku w Stanach Zjednoczonych na wieże Wall Trade Center i Pentagon.¹⁰⁰

Pamięć o wojennych wydarzeniach potrafi przez długi czas wracać do świadomości człowieka. Przykładem takiej powracającej traumy jest piosenka Juwala Banai'a zatytułowana „Nie można tego zatrzymać” (Lo jechol laacor et ze). Artysta wydał ją na swoim pierwszym albumie solowym „Juwal Banai” pochodzącym z 1997 roku. Banai postanowił napisać ten utwór przez wiecznie powracający sen, który przypominał mu o przeszłości. Piosenka jest oparta na jego osobistych doświadczeniach, ponieważ podczas Pierwszej Wojny Libańskiej służył w wojsku, a nawet był dowódcą.

Osiemdziesiąty drugi na wzgórzach Bejrutu Franko mówi – strzelamy przez pomyłkę. Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać. Księżyc wchodzi do Mardż Ajun Franko mówi – patrz on wygląda jak szalony.	שמונים ושתיים בגבעות של ביירות פרנקו אומר - אנחנו יורים בטעות. לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה. ירח בא במרג' עיון פרנקו אומר - תראה הוא נראה מג'נון.
---	--

¹⁰⁰ Pan Lia „Ester Szamir wraca do szóstego albumu i przypomina wszystkim, że nigdzie nie poszła” 3.03.2011 (Ester Szamir chozeret ba-album ha-sziszi we-mazkira le-kulam shehi meolam lo halcha) <http://www.haaretz.co.il/gallery/1.1164876> (dostęp 3.02.2017).

<p>Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać.</p>	<p>לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Gili zdejmuję buty do snu, mówi- może to ostatnia noc.</p>	<p>גילי מוריד נעליים לישון, אומר - אולי זה לילה אחרון.</p>
<p>Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać.</p>	<p>לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Franko mruczy wers z modlitwy, Gili mówi – nie wierzę w ani jedno słowo.</p>	<p>פרנקו ממלמל פסוק מתפילה, גילי אומר - לא מאמין לאף מילה.</p>
<p>Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać.</p>	<p>לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Osiemdziesiąty drugi na wzgórzach Bejrutu Franko nie zasypia, żeby koszmar nie nadszedł.</p>	<p>שמונים ושתיים בגבעות של ביירות פרנקו עירני, שלא יבוא סיוט. לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać.</p>	<p>אני סופר כוכבים בקול רם, גילי אומר - מנצלים אותנו סתם.</p>
<p>Ja na głos liczę gwiazdy, Gili mówi – po prostu nas wykorzystują.</p>	<p>לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać.</p>	<p>לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Osiemdziesiąty drugi na wzgórzach Bejrutu Franko gotowy, mówię mu – shoot.</p>	<p>שמונים ושתיים בגבעות של ביירות פרנקו מוכן אני אומר לו – שוט.</p>
<p>Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać.</p>	<p>לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Księżyc wchodzi do Mardż Ajun Franko mówi – patrz on wygląda jak szalony.</p>	<p>ירח בא במרג' עיון פרנקו אומר - תראה הוא נראה מג'נון.</p>
<p>Nie można tego zatrzymać, nie można tego zatrzymać.</p>	<p>לא יכול לעצור את זה, לא יכול לעצור את זה.</p>
<p>Nic nie istnieje. Wszystko to sen, wszystko to sen,</p>	<p>שום דבר אינו קיים. הכל חלום הכל חלום</p>

Bóg, człowiek	אלוהים, האדם
Przestwór gwiazd, świat	הכוכבים, העולם
Nie ma Boga, wszechświata, rodzaju ludzkiego ziemskiego życia.	אין אלוהים, אין יקום אין המין האנושי אין חיי העולם הזה.
Nie można tego zatrzymać.	לא יכול לעצור את זה.

W piosence autor natychmiast wprowadza odbiorcę w akcję wspominając tylko w krótki i zwięzły sposób, że znajduje się na górach Bejrutu w 1982 roku. Po chwili pojawia się postać Franko, który był jednym z jego żołnierzy stwierdzający, że strzelają nie do końca wiedząc czemu, sami nie są pewni czy robią to dobrze i wydaje się jakby strzelali na oślep. Franko mówi dalej, że księżyc „wchodzi do Mardż Ajun”, czyli miasta w Libanie, w którym znajdowały się kwatery Armii Południowego Libanu wspierane przez Izrael. Księżyc według Franko jest szalony, wygląda jakby stracił rozum. Ten opis może być odczuciem bohatera, który zniszczony psychicznie po walkach widzi świat inaczej i wydaje mu się, że coś, co kiedyś wydawało się być normalne zmienia się i szaleje.

W następnej zwrotce pojawia się kolejny żołnierz znajdujący się pod dowództwem Banai'a, czyli Gili. Gili wydaje się być postacią, która straciła optymizm oraz nadzieję i przeczuwa, że może to być ich ostatnia noc życia. Stwierdza również, że nie wierzy już w ani jedno słowo modlitwy wypowiedzianej przez Franko. Franko wydaje się być postacią, na którą mocno wpłynęła wojna i gromadzi się w nim uczucie lęku doprowadzające go na skraj szaleństwa. Żołnierz nie może spać, a nawet nie chce tego robić, ponieważ boi się nadejścia koszmaru, co może być odniesieniem do ciągle powracającego snu Banai'a.

Sam autor przedstawia siebie w utworze jako osobę oderwaną od reszty, a także od rzeczywistości, która go otacza. Zajmuje się liczeniem gwiazd, wtedy gdy Gili mówi, że „po prostu nas wykorzystują”. Stwierdzenie to ma charakter polityczny, bohater uświadamia sobie, że żołnierze są tylko częścią wojennej maszyny i są wykorzystywani do celów politycznych, jakim była operacja „Pokój dla Galilei”.¹⁰¹ W ostatniej zwrotce autor powraca do rzeczywistości i wykonuje swoją rolę nakazując strzelać. Ostatnią zwrotką jest cytat z noweli Marka Twaina pod tytułem „Tajemniczy przybysz”: „Nic nie istnieje /Wszystko to sen, wszystko to sen, /Bóg, człowiek/ Przestwór gwiazd, świat/ Nie

¹⁰¹ Jest to oficjalna izraelska nazwa dla Pierwszej Wojny Libańskiej.

ma Boga, wszechświata,/ rodzaju ludzkiego/ ziemskiego życia”.¹⁰² W noweli słowa wypowiedane są przez szatana, który odrzuca istnienie wszystkiego, co znane człowiekowi, a nawet jego istnienie, twierdząc, że jest to tylko sen. Nawiązanie zastosowane przez Banai’a ukazuje oniryczność świata, który przedstawia, a jednocześnie odrzucenie wszystkiego, co materialne i duchowe.

W opowiadaniu spotkanie chłopców z postacią szatana przeważnie kończy się dla nich tragicznie, obserwują działania szatana, które powodują albo śmierć albo szaleństwo. Wydaje się, że wojna staje się tutaj uosobieniem szatana, które ma identyczne skutki. Nowela jest napisana w poczuciu rozgoryczenia nad kondycją ludzką i światem, który tak naprawdę sam sobie zadaje cierpienia, a szatan okazuje się być tylko imaginacją. Mark Twain krytykuje także cywilizację, która od swojego początku prowadzi wojny i urozmaica sposoby zabijania ludzi. W noweli stwierdza, że „nigdy nie było sprawiedliwej ani słusznej wojny”¹⁰³ oraz, że każda wojna jest rozpoczynana przez człowieka tylko i wyłącznie z niskich pobudek. Depresyjny nastrój piosenki tworzy również fraza, która przez cały czas się przewija mówiąca, że nie można tego zatrzymać. Wydaje się, że autor nie wierzy w to, że można zatrzymać cały proces przemocy. Możliwe, że według niego człowiek jest głównym powodem braku pokoju podobnie jak u Twaina. Utwór jest zbiorem postaci podobnych do chłopców z powieści Twaina, którzy przedstawiają różne efekty wojny. Franko zaczyna tracić rozum, a Gili staje się cyniczny, ale też wydaje się być człowiekiem, którego opuszczają wpajane mu ideały i zaczyna dostrzegać prawdę. Każda z tych postaci pokazuje udział młodych ludzi w wojnie oraz jej wpływ na ich życie. Ważną postacią dla Banai’a staje się właśnie człowiek, który jednocześnie jest zbrodniarzem wywołującym wojnę i jej ofiarą. Mark Twain mocno podkreśla w noweli niewinność natury oraz zło jakie istnieje w człowieku, który posiadając wolną wolę wybiera zło. Cała piosenka Ehuda Banai’a jest oparta na zestawieniu onirycznego obrazu, w którym pojawiają się gwiazdy i księżyc, z rzeczywistością, jaką jest wojna i niegodziwość ludzi, co pokazuje podobieństwo z przekazem Twaina i podkreśla fakt, że tylko działanie człowieka przyczynia się do rozpowszechniania się zła.

---

¹⁰² Twain Mark *Tajemniczy przybysz* Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1982 s.113-114.

¹⁰³ Twain Mark *Tajemniczy przybysz* s. 98

Rozdział 3 - Muzyczne protesty po 1987 roku, czyli Pierwszej intifadzie

1. Obojętność Tel Awiwu

Pierwsza intifada była pierwszym tego typu masowym powstaniem i protestem społeczności palestyńskiej wobec polityki Izraela. Powstanie nie miało dokładnie zaplanowanej formy i początkowo wszystko odbywało się w sposób chaotyczny. Jedną z piosenek, którą poruszyło powstanie była Nurit Galron. Piosenkarka rozpoczęła swoją karierę muzyczną już w latach 70. Jej twórczość jest pełna emocji i wyrazu, dość często eksperymentuje z różnymi gatunkami muzycznymi takimi jak jazz, poezja śpiewana czy rock. W 1989 roku wydała album zatytułowany „Po nas choćby potop” (Acharejnu hamabul), co jest także tytułem jej protest songu „Po nas choćby potop”. Muzykę do piosenki napisał Arkadi Dohin, a tekst został stworzony przez samą piosenkarkę.¹⁰⁴

Jest kraj kamieni i koktajli mołotowa i jest Tel Awiw płonący od klubów i lubieżnych czynów. Jest kraj buntowników, tam opatrują rany i jest Tel Awiw świętujący, żyjący, jedzący i pijający. Nie, nie mów mi o dziewczynce, która straciła wzrok. To tylko sprawia że czuje się źle, źle, źle. Tylko sprawia, że czuje się źle Nie mam siły do depresyjnych i cierpiących typów i nie obchodzi mnie co dzieje się na terytoriach. Nie mów mi o żółtym czasie, o uwięzionych i o buntownikach.	יש מדינה של אבנים ובקבוקי תבערה ויש תל אביב בוערת ממועדונים ומעשי זימה. יש מדינת מתקוממים שם חובשים את הפצעים ויש תל אביב חוגגת, חיים, אוכלים ושותים. לא, אל תספר לי על ילדה, שאיבדה את עינה. זה רק עושה לי רע, רע, רע. רק עושה לי רע. אין לי כח לטיפוסים מדוכאים ומתייסרים ולא אכפת לי מה נעשה בשטחים. אל תספר על זמן צהוב, על עצורים ועל מורדים. נעשה אהבה, נחיה את החיים. תל אביב זה החיים.
---	--

¹⁰⁴ Oficjalna strona internetowa portalu Mako <http://mooma.mako.co.il/Biography.asp?ArtistId=1520> (dostęp 8.02.2017).

<p>Kochajmy się, żyjemy życiem. Tel Awiw jest życiem</p> <p>Nie, nie mów mi o dziewczynce, która straciła swój dom. To tylko sprawia że czuje się źle, źle, źle. Tylko sprawia, że czuje się źle.</p> <p>Nie mam siły do moralistów i obłudników. Dalej, połączmy zatłoczone ulice Tel Awiwu.</p> <p>Nie, nie mów mi o dziewczynce, która straciła swoje dzieciństwo. To tylko sprawia że czuje się źle, źle, źle. Tylko sprawia, że czuje się źle.</p> <p>Dalej żyjemy Tel Awiwie, to naprzeciw. Po nas choćby potop.</p>	<p>לא, אל תספר לי על ילדה, שאיבדה את ביתה. זה רק עושה לי רע, רע, רע. רק עושה לי רע.</p> <p>אין לי כח לטיפוסים שומרי מוסר וצדקנים. בוא נבלע את רחובות תל אביב ההומים.</p> <p>לא, אל תספר לי על ילדה, שאיבדה ילדותה. זה רק עושה לי רע, רע, רע. רק עושה לי רע.</p> <p>בוא נחיה את תל אביב שממול. אחרינו המבול.</p>
--	---

W utworze, Galron skupia się na obojętności Tel Awiwu wobec wydarzeń pierwszej intifady. Kiedy piosenka została wydana radio wojskowe Galei Cahal odmówiło jej puszczenia, co spowodowało wiele dyskusji na temat wolności słowa w Izraelu.¹⁰⁵ Pierwsza zwrotka mówi o dwóch miejscach i grupach społecznych. Z jednej strony przedstawia obraz ludzi, którzy bawią się, świętują, a miasto aż płonie od ilości i atmosfery klubów oraz lubieżnych czynów w nich dokonywanych. Z drugiej strony piosenka pokazuje Palestynę jako kraj kamieni i koktajli mołotowa, czyli obraz pierwszej intifady, zwanej też intifadą kamieni. Ludzie zamiast bawić się tak jak w Tel Awiwie, buntują się i zmuszeni są opatrywać sobie wzajemnie rany. Kontrast hucznie bawiącego się Tel Awiwu i cierpiącego „kraj kamieni” wzmaga poczucie przepaści, jaka dzieli obydwa narody. Tel Awiw staje się symbolem całego Izraela, jako społeczeństwa obojętnego na cierpienie. W następnej zwrotce piosenkarka wypowiada się jako

¹⁰⁵ Oficjalna strona internetowa portalu Mima http://www.mima.co.il/fact_page.php?song_id=514 (dostęp 8.02.2017).

mieszkaniec Tel Awiwu, który nie ma ochoty słuchać o tym, co dzieje się na okupowanych terytoriach i nie ma siły do ”depresyjnych i cierpiących typów”, czyli osób przeżywających bądź angażujących się w to co dzieje się w kraju. Wspomina także o „żółtym czasie” i że nie ma ochoty słuchać o uwięzionych i buntownikach. „Żółty czas” (*Ha-zman ha-cahow*)¹⁰⁶ jest to książka napisana przez izraelskiego pisarza Dawida Grossmana w 1987 roku, która jest dokumentacją życia Palestyńczyków z Zachodniego Brzegu, gdzie Grossman przebywał przez siedem tygodni. Książka wyszła parę miesięcy przed intifadą i ukazuje straty, jakie przynosi konflikt dla obydwu jego stron. Pokazuje przemoc, religijny fanatyzm oraz poczucie nadchodzącej katastrofy, której Izrael nie będzie mógł zignorować.¹⁰⁷ Zawarcie tytułu książki w piosence pokazuje jej odbiór w Izraelu, gdzie wiele osób skrytykowało ją, a samo wyrażenie „żółty czas” staje się w utworze określeniem wydarzeń mających miejsce na terytoriach okupowanych, które odsuwane są od świadomości obywateli. Zwrotka kończy się słowami mówiącymi, że nie ma sensu przejmować się tym co się dzieje dookoła, ale trzeba korzystać z życia i bawić się, ponieważ Tel Awiw jest życiem. W następnej zwrotce artystka kontynuuje i zachęca żeby „połknąć zatłoczone ulice Tel Awiwu”, czyli wczuć się w klimat miasta i bawić się razem z resztą mieszkańców.

W piosence głównym motywem przewijającym się w refrenach jest postać dziewczynki, jednak nie dostajemy jednoznacznej odpowiedzi, z której strony konfliktu pochodzi. Pomijając narodowość dziewczynki autorka tworzy wrażenie uniwersalności, która podkreśla fakt, że cierpią obydwie strony konfliktu i wszystkie dzieci narażone są na niebezpieczeństwo. Wydaje się jednak, że autorka w zamyśle mówi o palestyńskiej dziewczynce, jako osobie poszkodowanej w konflikcie. Galron najpierw wspomina o dziewczynce, która traci oko. W następnych wersjach refrenu mała dziewczynka traci kolejno dom, a następnie dzieciństwo. Podmiot stwierdza, że nie chce o tym słyszeć, ponieważ to „tylko sprawia, że czuje się źle”. Pokazuje w ten sposób postawę człowieka, który nie ma ochoty słuchać o rzeczach tak brutalnych dotyczących działań jego kraju, ponieważ woli się bawić i żyć pełnią życia w tętniącym życiu Tel Awiwie. Życie dziewczynki zamienia się w koszmar, nie tylko traci dom, ale i w efekcie dzieciństwo, ponieważ musi szybko dorosnąć przez trwający konflikt.

---

¹⁰⁶ Grossman Dawid *Ha-zman ha-cahow* Ha-kibuc ha-me‘uchad, Tel Awiw, 1987.

¹⁰⁷ Willford M. Catherine „Żółty wiatr” 15.11.1988 z “Washington Report on Middle East Affairs, November 1988, Page 34 “ (The Yellow Wind)<http://www.washingtonreport.me/1988-november/book-review-the-yellow-wind.html> (dostęp 19.03.2017).

Ostatnie słowa, jakie padają w piosence to „Dalej żyjemy Tel Awiwie, to naprzeciw/ Po nas choćby potop”. *Po nas choćby potop* jest to tłumaczenie zwrotu pochodzącego z języka francuskiego *après nous le déluge* przypisywane królowi Francji Ludwikowi XV bądź jego faworycie Madame de Pompadour, co miało odnosić się do ich hucznego trybu życia i marnotrawienia państwowych pieniędzy. Same te słowa według wielu odnoszą się do epigramu greckiego poety Stratona z Sardes z 125 roku: „Pij i Kochaj! Po śmierci niech moje kości potop pochłonie!”.¹⁰⁸ Może to oznaczać, że autor tych słów nie dba o to, co nadejdzie po jego śmierci i póki może chce się dobrze bawić. Samo słowo *ha-mabul*, czyli potop odnosi się do biblijnych wydarzeń, podczas których Bóg zesłał potop na ziemię, aby oczyścić ją z ludzi, którzy byli dogłębnie skażeni grzechem i nie było możliwości nawrócenia ich. Możliwe jest, że zamysłem autorki było pokazanie niegodziwości Tel Awiwu, który odwraca wzrok od cierpienia i bawi się nie martwiąc się o następny dzień. Po jakimś czasie miałby przyjść potop, oczyszczenie, które zlikwidowałoby tę lubieżność. Piosenkarka ironicznie wypowiada wszystkie słowa w piosence wcielając się w mieszkańca Tel Awiwu, którego nie obchodzą wydarzenia, mające miejsce w kraju. Mieszkanca charakteryzuje obojętność oraz pasywność, chce on się odciąć od wydarzeń, za które odpowiada jego kraj. Jest to sprzeciw wobec ignoranckiej postawy obywateli, która wcale nie pomaga w rozwiązaniu konfliktu, a jedynie wzmaga jego rozwój przez odwracanie wzroku i brak reakcji.

Kolejną osobą podejmującą temat wojny jest Si Hejman, piosenkarka, którą krytyk muzyczny Joaw Kutner określa jako jedną z pierwszych kobiet, która całą sobą reprezentowała ostrzejszy styl rockowy w Izraelu, także poprzez łatwość wyrażania czasem i kontrowersyjnych poglądów. Rozkwit jej kariery przypada na koniec lat 80.¹⁰⁹ W tym czasie artystka wydała swój album zatytułowany „Drugie nagranie” (Ha-taklit ha-szeni) na którym znajduje się jej protest song „Strzelają i płaczą” (Jorim uvochim). Album został wydany w 1988 roku, jednak sama artystka przypisuje utwór do 1987 roku.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Mould Michael *The Routledge Dictionary of Cultural References in Modern French*, Routledge, 2011, s.43.

¹⁰⁹ Oficjalna strona internetowa portalu Mako <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistId=2771> (dostęp 3.02.2017).

¹¹⁰ Bar-Haim Gabi, „Si Hejman: Brakuje mi szacunku do siebie” 25.05.2009 (Si Hejman: chaser li ha-kawod alaj) <http://www.nrg.co.il/online/47/ART1/920/142.html> (dostęp 3.02.2017).

Piosenka jest odpowiedzią artystki na wydarzenia pierwszej intifady przez co poddana była cenzurze i nie można było usłyszeć jej w radiu.¹¹¹

<p>Czyszciciel ulic powiedział mi, że w jego wsi wszystko się zmieniło. Życie wygląda inaczej i w cieniu brudu, i w moim domu, okno jest zbite, Tel Awiw wybucha we mnie, nawet jego zapach się zmienił. Czuję zagrożenie</p> <p>Chłopcy bawią się ołowiem, dziewczynki lalkami ze stali. Życie wydaje mi się inne, w cieniu brudu. To nie ma dla mnie zupełnie znaczenia kto teraz wygra. Świat, który miałam już nie istnieje, a wielkie światło przymknięto.</p> <p>Strzelają i płaczą, pałają i śmieją się. Kiedy w ogóle nauczyliśmy się jak grzebać żywych ludzi? Strzelają i płaczą, pałają i śmieją się. Kiedy zapomniaлиśmy, że także nasze dzieci zabito?</p> <p>U mnie w mieście wszystko jest inne.</p>	<p>מנקה הרחובות סיפר לי, שבכפר שלו הכל השתנה. החיים נראים אחרת ובצל הזוהמה, ובבית שלי, החלון שבור. תל אביב מתפרצת לי פנימה, אפילו הריח שלה השתנה. אני חשה בסכנה.</p> <p>ילדים משחקים בעופרת, ילדות בבובות מפלדה. החיים נראים לי אחרת, בצל הזוהמה. וזה לא משנה לי בכלל מי ינצח עכשיו. העולם שהיה לי איננו והאור הגדול נסגר.</p> <p>יורים ובוכים, שורפים וצוחקים. מתי בכלל למדנו איך קוברים אנשים חיים? יורים ובוכים, שורפים וצוחקים. מתי שכחנו שגם לנו הרגו ילדים? אצלי בעיר, הכל אחרת.</p>
--	--

¹¹¹ Rozental Rotem „Wycięli ich: niezapomnianie ocenzurowania i bojkoty” 29.12.2015 (Chatchu otam : cinzurim ve-hacheramot bilti nishkachim) http://www.mouse.co.il/CM.articles_item,607,209,51009,.asp (dostęp 3.02.2017).

Owinięta w celofan, przywiązana do peronu czekam na pociąg. Ile będę czekać, żeby zobaczyć co się stanie? Do kiedy będziemy czekać i płakać nad tym co się dzieje?	עטופה צלופן, קשורה לרציף, אני מחכה לרכבת. כמה זמן אחכה לראות מה יקרה? עד מתי נחכה ונבכה על מה שקורה?
Po dwóch stronach, chcemy tylko żyć. W tym strachu, już nie można nic zobaczyć. Chcemy schronienia od walki. Tak bardzo nie ważne dla mnie, kto jest silniejszy.	בשני הקצות, רוצים רק לחיות. בפחד הזה, כבר אי אפשר לראות. רוצים מקלט, מכל המאבק. כל כך לא משנה לי, מי החזק.
Strzelają i płaczą, palą i śmieją się. Kiedy w ogóle nauczyliśmy się jak grzebać żywych ludzi? Strzelają i płaczą, palą i śmieją się. Kiedy zapomnieliśmy, że także nasze dzieci zabito?	יורים ובוכים, שורפים וצוחקים. מתי בכלל למדנו איך קוברים אנשים חיים? יורים ובוכים, שורפים וצוחקים. מתי שכחנו שגם לנו הרגו ילדים?

Na początku piosenki pojawia się postać czyściciela ulic, który zwierza się, że w jego wsi wszystko się zmieniło i życie wygląda inaczej, wszyscy żyją w cieniu brudu. Następnie piosenkarka opowiada jak wygląda Tel Awiw, że w jej domu okno jest zbite i nawet jego zapach się zmienia. Zwrotkę kończą słowa, w których autorka wyraża swoje zaniepokojenie i mówi, że czuje nadchodzące zagrożenie. Zestawione ze sobą zostają obrazy wsi i miasta, które przedstawiają dwie strony konflikty. Wizja arabskiej wsi i żydowskiego miasta jest bardzo podobna, dzięki czemu można zobaczyć, że życie toczy się tak samo oraz, że zarówno jedna, jak i druga strona cierpią przez wojnę. Następnie piosenkarka przechodzi do dzieci, które porzucają swoje typowe zabawki. Pokazuje to wpływ wojny na ich życie. Chłopcy zamiast bawić się ołowianymi żołnierzkami przechodzą na ołów, czyli prawdopodobnie na zabawę amunicją. Lalki ze stali wydają się

być także metaforą broni białej, którą nawet dziewczynki zaczynają władać. Jest to podobne nawiązanie, jakie można było zaobserwować w utworze „Po nas choćby potop”, w którym wojna odbiera dziecku dzieciństwo. Autorka stwierdza, że życie wydaje jej się inne nie tylko ze względu na to, że dzieci zmieniają swoje zabawki na broń, ale również dlatego, że jest toczy się ono w cieniu brudu. W dalszej części zwrotki piosenkarka mówi, że nie ma dla niej zupełnie znaczenia, kto wygra w tej walce, ponieważ oplakuje ona świat, który utraciła. Obraz nowej rzeczywistości otaczającej autorkę pozbawiony światła i brudny jest przeciwieństwem lepszej przeszłości.

W refrenie zestawione są ze sobą strzały z płaczem, co odnosi się do ironicznego zwrotu, palenie ze śmiechem. Emocje, które towarzyszą tym czynom są skrajne, z jednej strony jest płacz, prawdopodobnie za poległymi, a z drugiej śmiech być może po zabiciu wroga. Warto zaznaczyć, że tytułowy zwrot „Strzelają i płaczą” (Jorim uwochim) odnosi się do podejścia zaistniałego po wydaniu książki „Siach Lochamim” po wojnie sześciodniowej, w której zostały udokumentowane zwierzenia osób biorących udział w walce. Jest to ironiczne określenie na moralność armii oraz jej dowódców, która najpierw strzela, rani i zabija, a następnie płacze pokazując, że przeżywa się swoimi ofiarami oraz że także im sprawia ból to co robią.¹¹² Pojęcie to zostało skrytykowane z dwóch stron. Zwolennicy użycia siły i wojennej polityki skrytykowali je ze względu na obniżanie morale wojskowych, natomiast zwolennicy pokoju uważali to, za bierną postawę, która sprawia, że żołnierze kontynuują swoją służbę.¹¹³ Piosenkarka odwołując się do tego zwrotu wydaje się stać po stronie zwolenników pokoju i również w piosence krytykuje bierność społeczeństwa.

Następnie padają pytania „kiedy zapomnieliśmy, / że także nasze dzieci zabito?” oraz „kiedy w ogóle nauczyliśmy się /jak grzebać żywych ludzi?”. Pytania te skierowane są do grupy ludzi, do której należy piosenkarka, czyli do Izraelczyków. W ten sposób autorka przypomina, że jeszcze nie tak dawno Żydzi cierpieli przez śmierć bliskich zabitych w czasie Szoa, a w tym momencie zabijają dzieci innego narodu jednocześnie zapominając o tym co ich spotkało. Są to bardzo mocne słowa, ponieważ w ten sposób piosenkarka porównuje Izraelczyków do nazistów siejących terror. Pytanie dotyczące chowania za życia może odnosić się zarówno do młodych ludzi, żołnierzy, którzy posyłani są na wojnę i wiadome jest, że czeka ich tam śmierć, jak i do młodych Palestyńczyków, którzy stracili

---

¹¹² Ophir Adi Zman *emet: Intifadat Al.-Aksa weha-smol ha-israeli* Keter, Yerushalayim, 2011 s. 272 -273.

¹¹³ Oz Amos *Kol ha-tikwot: machszewot al zehut israelit* Keter, Yerushalayim, 1998, s. 74-75.

życie podczas pierwszej intifady. W następnej zwrotce Hejman opisuje siebie, jako owiniętą w celofan i przywiązaną do peronu. Czeka tam na pociąg, który przez cały czas nie nadjeżdża i pyta „do kiedy będziemy czekać / i płakać nad tym co się dzieje?”. Cała zwrotka jest metaforą bezradności i bierności obywateli, a także przedstawia pojęcie „Jorim uwochim”. Zapakowana w celofan wydaje się być zakonserwowana, żeby nikt nie mógł jej zepsuć, ani zrobić jej krzywdy. Przez ten czas ona sama także nie wychodzi z niego, czekając biernie na pociąg. Czekanie na pociąg jest czekaniem na rozwiązanie konfliktu i płakaniem nad wydarzeniami, które mają miejsce w kraju. Ten sam motyw bierności i płaczu pojawił się już wcześniej w piosence „Dolać kroplę” Arika Einsteina, gdzie także jedyną czynnością wykonywaną przez twórcę jest płacz. W kolejnej zwrotce artystka mówi o pragnieniach większości obywateli i o tym, że chce żyć w spokoju, a nie wiecznym strachu. Twierdzi, że potrzebują schronienia od walki oraz że nie jest dla niej ważne, kto udowodni swoją wyższość nad przeciwnikiem, a jedynie to aby móc spokojnie żyć.

Artystka w swoim protest songu odnosi się do faktu, że zwykłymi obywatelom nie zależy na wygraniu wojny i grach politycznych, ale na spokojnym i bezpiecznym życiu. Jednak, żeby to osiągnąć potrzebna jest inicjatywa, a nie bierność i czekanie na dalszy rozwój zdarzeń. Wspomina o dzieciach, ale też porównuje swoje życie z czyścicielem ulic. To wszystko wskazuje na to, że szkody, jakie wyrządza wojna wpływają na ludzi tak samo, niezależnie od tego, po której stronie się znajdują. W utworze ważną rolę pełni brud, który pokrywa obydwie strony i przeszkadza w spokojnym życiu. Wydaje się być metaforą walki, która jest dla piosenkarki ohydna i niesie za sobą jedynie negatywne skutki. Si Hejman w dobitny i emocjonalny sposób wyraża swój sprzeciw. Jego stopień intensywności dopełnia wspomnienie o podejściu „Strzelają i płaczą” oraz o dzieciach, które wszędzie są takie same. Nic dziwnego, że wielu osobom nie spodobał się jej przekaz, który ewidentnie sprzeciwia się militarnym sposobom rozwiązania konfliktu. Piosenka później zyskała wielką sławę także dzięki Joan Baez – amerykańskiej piosenkarce, która wielokrotnie wykonywała ją na koncertach w języku hebrajskim.

2. Powracający konflikt

W 1988 roku Astar Szamir, artystka, która wcześniej już wyrażała swój sprzeciw przeciwko wojnie postanowiła ponownie dać temu wyraz, do czego zainspirowała ją pierwsza intifada. Astar Szamir wydała swój czwarty album zatytułowany „Współistnienie w miłości”(Du kijum be-ahawa), na którym zamieściła piosenkę „Chwila przed burzą” (Rega lifnej ha-seara).¹¹⁴

Ktoś nacisnął na spust i znów cisza została przerwana. Widocznie nie spowodował zniszczeń, ale cisza nie powróciła.	מישהו לחץ על ההדק ושוב השקט הופר. לכאורה לא נגרם כל נזק, אך השקט לא חזר.
Coś dryfuje na powierzchni jak olej na wodzie. Burza czai się przy wejściu i jej koniec nadal nie jest jasny.	משהו צף על השטח כמו שמן על המים. סערה שאורבת בפתח וסופה לא ברור עדיין.
Chwila przed burzą. Nie rozmawialiśmy do granic naszych możliwości, nie rozmawialiśmy do możliwej granicy. Dalej, złożmy słowo na celowniku zanim będzie za późno.	רגע לפני הסערה. לא דיברנו עד גבול היכולת, לא דיברנו עד גבול האפשר. בוא נשים את המלים בכוונת לפני שיהיה מאוחר.
Mój brat nie jest okrutnym żołnierzem i zimno mu na duszy. Stoi z ręką na spuście, ale on nienawidzi wojny.	אחי לא חייל אכזר וקר לו בנשמה. הוא עומד עם היד על ההדק, אך הוא שונא את המלחמה.
Chwila przed burzą. Nie rozmawialiśmy do granic naszych możliwości, nie rozmawialiśmy do możliwej granicy.	רגע לפני הסערה. לא דיברנו עד גבול היכולת, לא דיברנו עד גבול האפשר.

¹¹⁴ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistID=1308> (dostęp 3.02.2017)

<p>Dalej, złożmy słowo na celowniku zanim będzie za późno.</p>	<p>בוא נשים את המלים בכוונת לפני שיהיה מאוחר.</p>
<p>Nie wysyłajcie mojego brata do spustu tak jakby najwyższa siła wymagała tego. Ziemia nie prosi nas o nic, tylko człowiek prosi.</p>	<p>אל תשלחו את אחי אל ההדק כאילו כוח עליון דורש. האדמה לא מבקשת דבר מאתנו, רק האדם מבקש.</p>

Piosenka rozpoczyna się od słów „ktoś nacisnął na spust/ i znów została przerwana cisza”. Ponowne przerwanie ciszy znaczy, że już wcześniej ktoś to zrobił i ktoś wcześniej nacisnął na spust. W efekcie dowiadujemy się, że naciśnięcie spustu nie powoduje żadnych zniszczeń oprócz przerwanej ciszy, która nie powraca. W następnej zwrotce pojawia się uczucie niepokoju przez to, że „coś dryfuje na powierzchni jak olej na wodzie”. Nie wiadomo czym jest to „coś”, ale wydaje się, że jest załączkiem większego wydarzenia, które ma dopiero nadejść. Możliwe, że jest to konflikt, który cały czas istnieje pomiędzy narodami i czeka tylko na zaognienie. Następnie pojawia się burza, która czai się, ale nie jest znany jej koniec. Ową burzą może być wojna, jako rozkwit tego co dryfuje na powierzchni. Ta wojna jest nieprzewidywalna, nie wiadomo ile pochłonie ofiar, ale także jak się rozwinie i czy nie spowoduje czegoś gorszego. W refrenie piosenkarka przechodzi do ciszy przed burzą, która wydaje się być momentem na chwilę przed wybuchem wojny. Wraz z dalszymi słowami potwierdza się niepokój o rozwój wojny, ponieważ nie zostały omówione granice możliwości, do jakich mogą się posunąć obie strony. Piosenkarka wyraża chęć, aby złożyć słowa na celowniku, co może oznaczać złożenie obietnicy oraz zamianę kul na słowa, które mogą przynieść pokój.

W dalszej części utworu Szamir przechodzi do postaci swojego brata, który jest żołnierzem, ale nienawidzi wojny. Stoi z ręką złożoną na spuście, ale tak naprawdę nie chce strzelić i nie w nim okrucieństwa. Wydaje się, że autorka pragnie uczłowieczyć postać żołnierza wspominając o swoim bracie, który nie jest gotowy na wojnę i na zabijanie ludzi. Staje się on przykładem wielu młodych osób, które posyłane są na wojnę wbrew swojej woli i nie potrafią się temu sprzeciwić. W ostatniej zwrotce piosenkarka ponownie wygłasza apel, aby nie posyłać jej brata na wojnę. Argumentuje to tym, że żadna wyższa siła nie wymaga tego i że ziemia nie prosi o nic, a jedynie jest to wola człowieka. W ten sposób autorka niszczy obraz idei, z którą posyła się żołnierzy do walki

jakby byli częścią wielkiego, niemal boskiego planu. Człowiek jest postacią, która wymaga takiego poświęcenia wyłącznie ze względów politycznych.

Tekst piosenki opiera się na wielu efektach dźwiękowych, które są metaforą konfliktu. Cisza zostaje przerwana i już nie powraca, wydaje się to być cisza przed burzą, która zaraz ma nadejść. Panuje względny spokój, ale wystarczy jeden wystrzał na przerwanie go i rozpoczęcie burzy. Co ciekawe wystrzał nie musi nawet mieć żadnych negatywnych skutków wystarczy tylko, że zostanie oddany. Burza w piosence sprawia wrażenie niebezpiecznej, która może wiele zmienić, ale też nie posiada żadnych granic, a przynajmniej nie są one możliwe do przewidzenia, podobnie jak wojna, której skutki nie są widoczne na samym początku. Wydaje się, że złożenie słowa, czyli ustalenie jakichś granic jest jak ustalenie zasad gry, co nie jest do końca możliwe na wojnie. Jednak możliwe, że artystka nawołuje do próby rozpoczęcia dialogu. Wyraża nadzieję, że może nawet rozmowy dotyczące zasad wojennej gry umożliwią uzyskanie pokoju. W grze biorą udział ludzie, którzy mają wpływ na jej przebieg i to właśnie oni wysyłają brata piosenkarki na wojnę. Artystka pisze o tym co ją porusza, ale też wyraża w ten sposób chęć zmiany, która mogłaby przynieść ulgę wszystkim obywatelom.¹¹⁵

Utwór jest apelem o zaniechanie walk, których powodem nie jest ziemia, a ludzkie ambicje. Pierwsza intifada nie była wprawdzie typową wojną, ale walkami toczonymi między ludźmi, często między ludnością cywilną, a żołnierzami. Należy także pamiętać, że w tym samym czasie izraelskie wojsko nadal stacjonowało w Libanie. Wydarzenia zainspirowały piosenkarkę, żeby zaapelować o próbę rozmów i porozumienia wskazując nie na cierpienie Palestyńczyków, ale izraelskich żołnierzy, którzy stają się ofiarami ambicji politycznych. Autorka zmienia w ten sposób schemat, w którym Izrael staje się ofiarą własnej walki. Gdy wojna wydaje się dalekim obrazem, w którym widzimy głównie strzały i wybuchy jak podczas burzy nie zauważa się wtedy czynnika ludzkiego. Zestawienie burzy i człowieka ukazuje potęgę wojny i skutków, jakie może za sobą nieść. Nie jest możliwe do przewidzenia jak potoczy się dalej walka, ponieważ nie można narzucić zasad, podobnie jak nie można kontrolować zjawisk przyrodniczych. Jednak różnica pomiędzy burzą, a wojną jest taka, że pierwsze jest naturalnym zjawiskiem wywołanym przez samą przyrodę, co można też, tak jak w piosence, nazwać ziemią, a drugie tylko i wyłącznie przez człowieka. Człowiek w utworze „Chwila przed burzą” jest

---

¹¹⁵ Judilowicz Merad „Z powrotem na skraju drogi” 15.12.2002 (Be-chazara le-kace ha-maslul) <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2316993,00.html> (dostęp 4.02.2017).

osobą, która posiada siłę i możliwość decydowania o losie, co pokazuje jego wielką moc kierowania rzeczywistością, jednak jednocześnie ten sam człowiek według artystki jest osobą, która nie jest w stanie w pełni kontrolować efektów podejmowanych przez siebie decyzji, które niosą za sobą dramatyczne skutki i cierpienie drugiego człowieka.

Kolejną artystką, która zdecydowała się na wyrażenie protestu przeciw wojnie jest Chawa Alberstein. Zasłynęła jako jedna z ważniejszych folkowych piosenkarek w Izraelu, która nigdy nie bała się podążać własną drogą i nie bała się wyrażać swoich opinii.¹¹⁶ W 1989 roku wydała album „London”, na którym została zamieszczona piosenka „Chad Gadja”, czyli „Jedno kozłatko”.¹¹⁷

Ojciec kupił za dwa zuzy jedno kozłę, jedno kozłę. Ojciec kupił kozłę za dwa zuzy. Tak mówi Hagada.	דזבין אבא בתרי זווי. חד גדיא חד גדיא. קנה אבינו גדי בשני זוזים. כך מספרת ההגדה.
Nadszedł kot i pożarł kozłę, małe kozłę, białe kozłę i nadszedł pies i zagryzł kota, który zjadł kozłę, które nasz ojciec przyniósł.	בא החתול וטרף את הגדי, גדי קטן, גדי לבן, ובא הכלב ונשך לחתול, שטרף את הגדי, שאבינו הביא.
Ojciec kupił kozłę za dwa zuzy jedno kozłę, jedno kozłę.	דזבין אבא בתרי זווי חד גדיא חד גדיא.
I nie wiadomo skąd pojawił się duży kij, który pobił psa, który głośno szczekał, psa, który zagryzł kota, który pożarł kozłę, które przyniósł nasz ojciec.	ואי מזה הופיע מקל גדול, שחבט בכלב שנבח בקול, הכלב שנשך את החתול, שטרף את הגדי שאבינו הביא.
Ojciec kupił za dwa zuzy	דזבין אבא בתרי זווי

¹¹⁶ Regev M., E. Seroussi *Popular Music and National Culture in Israel*, s.168.

¹¹⁷ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistId=14666> (dostęp 6.02.2017).

<p>jedno kozłę, jedno kozłę.</p> <p>I wybuchł ogień, i spalił kij, który pobił niesfornego psa, który zagryzł kota, który pożarł kozłę, które nasz ojciec przyniósł.</p>	<p>חד גדיא חד גדיא. ואז פרצה האש, ושרפה את המקל, שחבט בכלב המשתולל, שנשך לחתול, שטרף את הגדי, שאבינו הביא.</p>
<p>Ojciec kupił za dwa zuzy jedno kozłę, jedno kozłę.</p> <p>I nadeszła woda i ugasiła ogień, który spalił kij, który pobił psa, który zagryzł kota, który pożarł kozłę, które nasz ojciec przyniósł.</p>	<p>דזבין אבא בתרי זוזי חד גדיא חד גדיא. ובאו המים וכיבו את האש, ששרפה את המקל, שחבט בכלב שנסך החתול, שטרף את הגדי שאבינו הביא.</p>
<p>Ojciec kupił za dwa zuzy jedno kozłę, jedno kozłę.</p> <p>I nadszedł wół, który wypił wodę, która ugasiła ogień, który spalił kij, który pobił psa, który zagryzł kota, który pożarł kozłę, które przyniósł nasz ojciec.</p>	<p>דזבין אבא בתרי זוזי חד גדיא חד גדיא. ובא השור ושתה את המים, שכיבו את האש, ששרפה את המקל, שחבט בכלב שנסך החתול, שטרף את הגדי שאבינו הביא.</p>
<p>Ojciec kupił za dwa zuzy jedno kozłę, jedno kozłę.</p> <p>I nadszedł rzeźnik, który zarznął woła, który wypił wodę, która ugasiła ogień, który spalił kij,</p>	<p>דזבין אבא בתרי זוזי חד גדיא חד גדיא. ובא השוחט ושחט את השור, שתה את המים, שכיבו את האש, ששרפה את המקל,</p>

<p>który pobił psa, który zagryzł kota, który pożarł koźlę które przyniósł nasz ojciec.</p> <p>I nadszedł anioł śmierci i zabił rzeźnika, który zarznął woła, który wypił wodę, która ugasiła ogień, który spalił kij, który pobił psa, który zagryzł kota, który pożarł koźlę które przyniósł nasz ojciec.</p> <p>Ojciec kupił za dwa zuzy jedno koźlę, jedno koźlę.</p> <p>I dlaczego nagle śpiewasz Chad Gadja? Wiosna jeszcze nie przybyła i Pesach nie nadeszło.</p> <p>I co zmieniło ciebie, co zmieniło? Ja zmieniałam się w tym roku.</p> <p>I we wszystkie noce, we wszystkie noce zadawałam tylko cztery pytania.</p> <p>Dzisiaj mam inne pytanie: Ile jeszcze krąg terroru będzie trwał, ścigał on jest ścigany, bił on jest bity, kiedy skończy się ten obłąd? I co zmieniło ciebie, co zmieniło? Ja zmieniałam się w tym roku.</p> <p>Byłam kiedyś owieczką i spokojnym koźlęciem, dzisiaj jestem tygrysem i dzikim wilkiem.</p> <p>Byłam już gołębiem i gazelą dzisiaj nie wiem kim jestem</p> <p>Nasz ojciec kupił za dwa zuzy</p>	<p>שחבט בכלב שנשך החתול, שטרף את הגדי שאבינו הביא.</p> <p>ובא מלאך המוות והרג את השוחט, ששחט את השור, ששתה את המים, שכיבו את האש, ששרפה את המקל, שחבט בכלב שנשך החתול, שטרף את הגדי שאבינו הביא.</p> <p>דזבין אבא בתרי זווי חד גדיא חד גדיא.</p> <p>ומה פתאום את שרה חד גדיא? אביב עוד לא הגיע ופסח לא בא. ומה השתנה לך מה השתנה? אני השתניתי לי השנה. ובכל הלילות בכל הלילות שאלתי רק ארבע קושיות. הלילה הזה יש לי עוד שאלה: עד מתי יימשך מעגל האימה, רודף הוא נרדף מכה הוא מוכה, מתי ייגמר הטירוף הזה? ומה השתנה לך מה השתנה? אני השתניתי לי השנה. הייתי פעם כבש וגדי שליו, היום אני נמר וזאב טורף. הייתי כבר יונה והייתי צבי, היום איני יודעת מי אני.</p> <p>דזבין אבא בתרי זווי</p>
---	---

jedno kozłę, jedno kozłę.	חד גדיא חד גדיא.
Nasz ojciec kupił kozłę za dwa zuzy I znów zaczynamy od początku	קנה אבינו גדי בשני זוזים ושוב מתחילים מהתחלה.

Artystka wykorzystując tekst znanej tradycyjnej piosenki śpiewanej podczas sederu w święto Pesach stworzyła nową wersję utworu. Tradycyjna wersja piosenki opowiada o kozłeciu, które zostało kupione za dwa pieniądze – zuzy, a po nim nastąpił krąg auto przemocy. Ostatnim ogniwem, które kończy tę historię jest Anioł Śmierci. W swoim tradycyjnym wydaniu piosenka jest interpretowana jako historia opowiadająca o prześladowaniu Żydów, którzy są przedstawieni jako kozłę i jedynie Bóg może ich uratować. Chawa Alberstein nadaje kompletnie inny wydźwięk tej piosence na co wpłynęła pierwsza intifada oraz stała obecność izraelskich żołnierzy w Libanie. Piosenkarka nie odchodzi od oryginalnej formy piosenki, nadal pozostawia w niej mieszankę języka aramejskiego i hebrajskiego jedynie zmienia odrobinę tekst. W utworze używa melodii stworzonej przez włoskiego piosenkarza Angelo Branduardi do piosenki „Alla fiera dell'est” z 1976 roku. Co ciekawe włoska wersja piosenki także skupia się wokół tematu hagady pesachowej.¹¹⁸

Piosenka „Chad Gadja” opowiada o kręgu przemocy, który po kolei dotyka każdego z jej uczestników. W utworze pojawia się kozłę, które zagryzł kot, którego zagryzł pies, który następnie został obity kijem, który spłonął w ogniu, zalany później przez wodę, którą wypił wół, którego zarznął rzeźnik. Cała ta część zmienia swój wydźwięk ukazując brutalność i okropność ciągnącej się przemocy bez udziału formy pozaziemskiej, która na samym końcu miałaby uwolnić uciemiężonych. W następnej zwrotce pojawiają się kolejne dydaktyczne elementy pochodzące ze zwyczajów pesachowych. Zgodnie z tradycją najmłodsze dziecko zadaje cztery pytania „Ma nisztana”, na które odpowiada mu rodzina. Piosenkarka używa formy tych pytań, aby zadawać własne pytania dotyczące izraelskiego społeczeństwa „Ile jeszcze krąg terroru będzie trwał, / Ścigał on jest ścigany, bił on jest bity / kiedy skończy się ten obłęd?”. Użycie tych tradycyjnych tekstów pokazuje odwrócenie się ról, gdzie Izrael przestaje być uciskany narodem i staje się także oprawcą. Potwierdzają to słowa, w których artystka mówi, że kiedyś była owieczką

¹¹⁸ Arnov David, Lawrence A Hoffman (red.) *My People's Passover Haggadah: Traditional Texts, Modern Commentaries, Vol. 2*. Woodstock: Jewish Lights Pub., 2008, s. 216.

i łagodnym koźlęciem, a teraz zmienia się w agresywne zwierzę porównując się do wilka i tygrysa. Mówiąc „ja” wydaje się jakby tak naprawdę mówiła jako każdy obywatel nadając w ten sposób pytaniom moralizatorski wydźwięk. Pozwala to też dobitniej przekazać główną ideę piosenki sprawiając, że odbiorca także musi do siebie skierować pytania i zastanowić się nad tym jak to się stało, że jego naród przemienił się w oprawców. Pod koniec wspomina też o tym, że kiedyś była gołębiem, wydawałoby się, że miała kiedyś być kimś, kto przyniesie pokój, a dzisiaj już sama nie wie kim jest.

Piosenkarka intensyfikuje swój przekaz śpiewając w sposób dramatyczny oraz wykorzystując muzykę, która ma w sobie elementy grozy i niepokoju. Sprawia to, że utwór wywołuje wiele emocji nie tylko przez swój tekst, ale i przez jego wykonanie. Sama autorka powiedziała, że chciała w sposób szokujący trafić do ludzi, ponieważ izraelscy żołnierze zaczęli dokonywać okropnych czynów w stosunku do dzieci i kobiet na terytoriach okupowanych. Stwierdza też, że jedynym sposobem na przerwanie tego jest wycofanie się.¹¹⁹ Piosenka wywołała oburzenie w Izraelu i ze względu na cenzurę nie można było usłyszeć jej w radio.¹²⁰ Nie jest to pierwszy raz, kiedy „Chad Gadja” zostaje wykorzystana jako sprzeciw wobec brutalności. Przykładowo Jehuda Amichaj w swoim wierszu „Arabski pasterz szuka swojego koźlęcia” (Ro'e arawi mechapes gadi)¹²¹ także posługuje się tym motywem i opisuje proces okrucieństwa. W wierszu pojawiają się postaci żydowskiego ojca i arabskiego pasterza, którzy szukają swoich zaginionych podopiecznych. Podmiot w wierszu, czyli ojciec wypowiada się za obydwie postaci mówiąc: „Oboje chcemy, żeby nie wkraczali/ syn i koźlę w środek pracy/ strasznej maszyny „Chad Gadja”. Podobnie jak Chawa Alberstein, Jehuda Amichaj używa motywu Chad Gadija, żeby ukazać konflikt palestyńsko-izraelski. Piosenka została wykorzystana w filmie Amosa Gitaja „Free Zone”(Ezor chofshi) nawiązującego do konfliktu palestyńsko-izraelskiego.

---

¹¹⁹ Broughton Simon, Ellingham Mark, Trillo Richard (red.) *World Music: Africa, Europe and the Middle East*. Rough Guides, 1999, s. 364.

¹²⁰ Seroussi Edwin, Ronen Ofer „Chad Gadja w kulturze izraelskiej” kwiecień, 2014 (HAD GADYA IN ISRAELI CULTURE) http://www.jewish-music.huji.ac.il/content/had-gadya-israeli-culture#field_sounds (dostęp 8.02.2017).

¹²¹ Z tomu „Wielka cisza: pytania i odpowiedzi”, Szoken, (Szalwa gdola: sze'elot utszuwot), Jerozolima, 1979.

3. Szybki upadek nadziei na pokój

W 1993 roku w Izraelu zapanowało uczucie nadziei na rychłe nadejście pokoju, a przynajmniej rozpoczęcia drogi do jego osiągnięcia. Jednak wraz ze wzrostem nadziei poczucie bezpieczeństwa obywateli w kraju malało.¹²² Na tej fali odczuć Szmuel Hasfari w 1994 roku, stworzył piosenkę dla nowo powstałego wojskowego zespołu Lahakat cheil ha-chinuch zatytułowaną „Zima 73” (Choref 73). Jak sam powiedział chciał stworzyć piosenkę, która opierałaby się na wojennych doświadczeniach żołnierzy, jednak okazało się, że tamci nie zdążyli jeszcze ich nabyć. Twórca sięgnął do swoich wspomnień, wiążących się z utratą bliskiego przyjaciela podczas wojny Jom Kippur. Uświadomił sobie, że wiele nie zmieniło się od tego czasu, a osoby, które tworzyły zespół urodziły się tak naprawdę chwilę po wojnie.¹²³

<p>Jesteśmy dziećmi zimy 73 roku. Wyśniliście nas pierwszy raz podczas brzasku, pod koniec bitwy. Byliście zmęczonymi mężczyznami, którzy dziękowali za swoje dobre szczęście. Byliście młodymi kobietami zmartwionymi i tak chcieliście kochać. I kiedy poczęliście nas w miłości, zimą 73 roku, chcieliście wypełnić wasze ciała tym co zabrała wojna.</p> <p>Kiedy się urodziliśmy kraj był ranny i smutny. Patrzyliście na nas, przytulaliście nas, staraliście się znaleźć pociechę. Kiedy się urodziliśmy pobłogosławili nas starzy ze łzami w oczach.</p>	<p>אנחנו הילדים של חורף שנת שבעים ושלוש. חלמתם אותנו לראשונה עם שחר, בתום הקרבות. הייתם גברים עייפים שהודו למזלם הטוב. הייתן נשים צעירות מודאגות ורציתן כל כך לאהוב. וכשהריתם אותנו באהבה בחורף שבעים ושלוש, רציתם למלא בגופכם את מה שחיסרה המלחמה.</p> <p>כשנולדנו היתה הארץ פצועה ועצובה. הבטתם בנו, חיבקתם אותנו, ניסיתם למצוא נחמה. כשנולדנו ברכו הזקנים בעיניים דומעות. אמרו הילדים האלה הלואי לא ילכו אל הצבא. ופניכם בתצלום הישן מוכיחות שדיברתם מכל הלב, כשהבטתם לעשות בשבילנו הכל להפוך אויב</p>
--	---

¹²² Shapira A., *Israel: A History*, s. 433-434.

¹²³ Menuchin Nadaw „40 lat od wojny Jom Kippur: z powrotem do piosenki Zima 73” 13.09.2013 (40 szana la-milchemet jom kippur: be-chazara la-szir Choref 73) <http://e.walla.co.il/item/2678033> (dostęp 8.02.2017).

<p>Powiedzieli: miejmy nadzieje że te dzieci nie pójdą do wojska.</p> <p>Wasze twarze na starym zdjęciu dowodzą, że mówiliście z całego serca, kiedy obiecywaliście nam zrobić wszystko, żeby zmienić wroga w przyjaciela.</p> <p>Obiecywaliście gołębia niosącego gałązkę oliwną.</p> <p>Obiecywaliście pokój w domu, obiecywaliście wiosnę i kwiaty, obiecywaliście wypełnić obietnicę, obiecywaliście gołębia.</p> <p>Jesteśmy dzieci zimy 73 roku.</p> <p>Dorośliśmy, teraz my jesteśmy w wojsku z bronią w ręku i hełmem na głowie.</p> <p>Także my wiemy jak kochać się, śmiać się i umiemy płakać.</p> <p>Także my jesteśmy mężczyznami, także my jesteśmy kobietami, także marzymy o dzieciach.</p> <p>Dlatego nie będziemy naciskać, dlatego nie będziemy wymagać i dlatego nie będziemy grozić.</p> <p>Kiedy byliśmy mali mówiliście: obietnice należy dotrzymać.</p> <p>Jeżeli potrzebujecie siły, damy wam ją, nie oszczędzamy się, tylko chcieliśmy szepnąć jesteśmy dziećmi zimy 73 roku</p> <p>Obiecywaliście gołębia...</p>	<p>לאוהב.</p> <p>הבטחתם יונה עלה של זית. הבטחתם שלום בבית, הבטחתם אביב ופריחות, הבטחתם לקיים הבטחות, הבטחתם יונה.</p> <p>אנחנו הילדים של חורף שנת שבעים ושלוש. גדלנו, אנחנו עכשיו בצבא עם הנשק, קסדה על הראש. גם אנחנו יודעים לעשות אהבה, צוחקים ויודעים לבכות. גם אנחנו גברים, גם אנחנו נשים, גם אנחנו חולמים תינוקות. ולכן לא נלחץ, ולכן לא נדרוש, ולכן לא נאיים. כשהיינו קטנים אמרתם: הבטחות צריך לקיים. אם דרוש לכם כח ניתן, לא נחסוך, רק רצינו ללחוש אנחנו הילדים של החורף הוא שנת שבעים ושלוש.</p> <p>הבטחתם יונה...</p>
---	--

Piosenka jest napisana z punktu widzenia młodych żołnierzy, zaznaczając, że minęło 20 lat od tej wojny, a obietnice pokoju do tej pory nie zostały zrealizowane. Utwór jest dialogiem między pokoleniowym, w którym dzieci urodzone w 1973 roku kierują swoje wypowiedzi do rodziców. Pierwsza zwrotka jest czasem chwilę po wojnie, po której rodzice czuli wewnętrzną pustkę. Wypełnienie pustki, jaka powstała przez wojnę i przez śmierć wielu osób stało się głównym powodem dlaczego zmęczeni mężczyźni i zmartwione kobiety chcieli powołać na świat nowe pokolenie. Widać, że wojna wiele zmieniła w ich życiu i teraz usilnie potrzebują miłości i nowej idei, jaką mogliby sobie wymarzyć. Jest to opis zbliżenia mężczyzny i kobiety potrzebujących wynagrodzić sobie to co poświęcili. W następnej zwrotce mówią, że gdy urodzili się kraj był ranny i smutny, podobnie jak żołnierze, którzy walczyli na froncie. Fakt wygrania wojny powinien przynosić radość i spokój jednak rodzice musieli szukać ukojenia w swoich dzieciach. Dzieci przynoszą otuchę nie tylko rodzicom, ale i krajowi, który tak naprawdę reprezentują. Stają się nadzieją na nadejście pokojowej i spokojnej przyszłości. Chwilę po tym następuje przejście do pokolenia „starych”, czyli prawdopodobnie dziadków, którzy błogosławią ich wyrażając nadzieję na pokój i na to, że ta wojna była ostatnia. Twarze rodziców na zdjęciach mówią, że tego chcieli z całego serca dla swoich dzieci i obiecali „zmienić wroga w przyjaciela”, czyli doprowadzić do zjednoczenia skłóconych nacji.

Wraz z refrenem następuje przypomnienie obietnic, jakie składali rodzice dotyczące pokoju. Gołąbek z gałązką oliwną jest jego symbolem, a wiosna i kwiaty mają być wizją szczęścia. Każdy rodzic obiecuje swojemu dziecku lepszą przyszłość i sprawienie, aby świat nie był taki, jaki oni zastali. Jednak widać, że obietnica nie została wypełniona co potwierdza następna zwrotka. Dzieci opisują siebie, jako żołnierzy i mówią, że teraz oni są w wojsku z bronią i hełmem na głowie tak samo jak ich rodzice. Także oni znają emocje, które towarzyszyły ich rodzicom i chcą tworzyć następne pokolenia. Dostrzegają, że rzeczywistość nie jest tak prosta i rozumieją rodziców. Są tak naprawdę w takiej samej sytuacji jak oni, wraz ze wszystkimi emocjami towarzyszącymi ich rodzicom. Pokolenie dzieci nie ma pretensji do rodziców i już dzisiaj nie wymaga dokładnie tego, co kiedyś im obiecano, jednak przypomina o tym, że rodzice uczyli ich aby dotrzymywać obietnic. Dzieci proponują swoją pomoc i wsparcie w dopełnieniu ich. Wyrażają nadzieję, że może wspólnymi siłami są w stanie osiągnąć pokój dla następnych pokoleń. W utworze nie ma pretensji do wcześniejszego pokolenia, ponieważ dzieci widzą jak skomplikowany jest konflikt, a jego rozwiązanie nie jest prostym zadaniem. Jednak po 20 latach

przypominają, chcą tylko szepnąć, że urodzili się niedługo po wojnie, a sytuacja się nie zmieniła i tak samo jak rodzice, a nawet dziadkowie służą w wojsku i biorą udział w walkach.

Piosenka z czasem stała się symbolem wojny Jom Kippur i była często wykonywana podczas Dnia Pamięci. Jednak wiele osób krytykowało ją ze względu na ukazywanie słabości żołnierzy oraz brak realizmu, ponieważ wiadome było, że następna wojna tak czy inaczej nadejdzie. Początkowo stacje radiowe niechętnie puszczały ten utwór, jednak przełomem stał się Dzień Niepodległości 1994 roku.¹²⁴ Piosenka jest prosta w swoim przekazie, ale jednocześnie bardzo poruszająca, ponieważ dotyczy wielu osób, które doświadczyły wojny i żywiły nadzieję na odzyskanie pokoju. Utwór oparty jest na rzeczywistych odczuciach twórcy i zespołu, który ją wykonuje. Tworzy ponadhistoryczny dialog, który pokazuje niezmiennosc konfliktu i bezsilność społeczeństwa. W 2011 roku grupa satyryków Latma zamieszczających materiały w Internecie nagrała piosenkę, jako dzieci Oslo 93 roku, pokazując w ten sposób, że porozumienia z Oslo nic nie zmieniły, a społeczeństwo nadal znajduje się w tym samym miejscu. Wykorzystali oni melodię piosenki i przekształcili tekst krytykując polityków i brak zmian w związku z procesem pokojowym.

Joaw Kutner określa Awiwa Geffena, jako artystę, który w przeciwieństwie do innych gwiazd muzyki izraelskiej, opiera swoją karierę na osobistym proteście oraz podąża drogą prowokacji.¹²⁵ Nic więc dziwnego, że rozkwit jego kariery rozpoczął się od piosenki krytykującej wszystko co dotyka bezpośrednio artystę, czyli „Teraz jest pochmurno” (Achsaw meunan), która wprowadziła do języka hebrajskiego pojęcie „zjebanego pokolenia” (dor mezujan), ale też mogącego oznaczać „uzbrojone pokolenie”, za jakie uważał go Geffen. Artysta nigdy nie miał problemu z wyrażaniem swojej opinii i czasem nawet głębokich odczuć związanych z życiem prywatnym. W 1995 roku światło dzienne ujrzała piosenka zatytułowana „Opłakiwać cię” (Liwkot lecha), która szybko przeszła do historii. Geffen napisał tę piosenkę ku pamięci swojego przyjaciela Nira Szfinera, który zginął w wypadku samochodowym przed wstąpieniem do wojska w 1991 roku. Pierwszy

---

¹²⁴ Menuchin Nadaw „40 lat od wojny Jom Kippur: z powrotem do piosenki Zima 73” 13.09.2013 (40 szana la-milchemet jom kippur: be-chazara la-szir Choref 73) <http://e.walla.co.il/item/2678033> (dostęp 10.02.2017).

¹²⁵ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistId=1163> (dostęp 10.02.2017).

raz utwór pojawił się na albumie Arika Einsteina wydanym w 1995 roku „Mam w sobie miłość” (Jesz bi ahawa). Tego samego roku dnia 4 listopada, Awiw Geffen został zaproszony na manifestację odbywającą się na dzisiejszym placu Rabina „Tak dla pokoju, nie dla przemocy” (Ken laszalom, lo la’alimut), na której miał zaśpiewać inną piosenkę, jednak w ostatniej chwili, nie wiadomo dlaczego, zmienił swoje plany i wykonał utwór „Opłakiwać cię”.¹²⁶ Na tym samym zgromadzeniu parę minut później zabito Icchaka Rabina, a piosenka zyskała nowe znaczenie stając się hymnem związanym z postacią Rabina.¹²⁷ W 1996 roku Geffen umieścił tę piosenkę na albumie „List” (Ha-michtaw).

Będę opłakiwać ciebie, bądź silny na górze. Moja tęsknota jest jak drzwi otwarte w nocy.	אני הולך לבכות לך, תהיה חזק למעלה. געגועי כמו דלתות שנפתחות בלילה.
Na wieczność mój bracie, będę pamiętać cię zawsze i spotkamy się na końcu, wiesz to i mam przyjaciół, ale oni też zgaśli przy twoim wspaniałym świetle.	לנצח אחי אזכור אותך תמיד וניפגש בסוף, אתה יודע ויש לי חברים אבל גם הם כבים אל מול אורך המשגע.
Kiedy ludzie są smutni chodzą nad morze, dlatego morze jest słone. I to jest smutne, że sprzęt można zwrócić, tęsknoty nie.	כשעצובים הולכים לים, לכן הים מלוח. וזה עצוב שלהחזיר ציוד אפשר, לא געגוע.
Na wieczność mój bracie, będę pamiętać cię zawsze i spotkamy się na końcu, wiesz to i mam przyjaciół, ale oni też zgaśli przy twoim wspaniałym świetle.	לנצח אחי אזכור אותך תמיד וניפגש בסוף, אתה יודע ויש לי חברים אבל גם הם כבים אל מול אורך המשגע.
I jak fale rozbijamy się	וכמו הגלים אנחנו מתנפצים

¹²⁶ Wywiad dla „Radio le-lo hafsaka 103FM” „Nadal jesteśmy zjebanym pokoleniem: Awiw Geffen mówi o albumie *Teraz pochmurno*” 14.07.2015 („Anachnu adajin dor mezujan” Awiw Geffen medaber al. Ha-album „Achsaw meunan”) <http://www.maariv.co.il/culture/music/Article-549402> (dostęp 12.02.2017).

¹²⁷ Rawed Achia „Jej syn uwieczniony w piosence *Opłakiwać cię: Moje serce krwawi*” 27.11.2013 (Bna huncach ba-szir *Liwkot lecha: Libi szotet dam*) [://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4458576,00.html](http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4458576,00.html) (dostęp 12.02.2017).

Sam tekst nie wyraża może bezpośredniego sprzeciwu wobec wojny, jednak historia jaka towarzyszyła utworowi sprawiła, że stał się on pro-pokojowy. Na początku podmiot zwraca się do osoby składając obietnicę, że będzie go opłakiwać. Następnie prosi go, aby był silny na górze, z czego można wywnioskować, że ta osoba już nie żyje. Porównuje on swoją tęsknotę do drzwi, które są otwarte w nocy. W dzień ból i melancholia są zamknięte w środku, życie toczy się dalej i człowiek stara się zachować te uczucia w sobie. Noc jest porą, kiedy tęsknota może się uwolnić. Cierpienie jest niewidoczne dla oczu i uczucia mogą być w pełni wolne. W refrenie autor zwraca się do zmarłej osoby „bracie”, sugerując bliskość. Zwrot *Achi*, czyli mój bracie jest często stosowane w języku hebrajskim i nie musi koniecznie oznaczać rodzinnej relacji, ale właśnie przyjaźń między dwoma osobami. Podmiot ponownie składa deklaracje mówiąc, że będzie o nim zawsze pamiętał i stara się go pocieszyć, że spotkają się na końcu, czyli po jego śmierci. Może to też być pocieszenie, które autor kieruje również do siebie próbując uśmierzyć swój ból i nadzieję na to, że kiedyś się jeszcze zobaczą. Podmiot wydaje się być w depresji i czuje się osamotniony, na co wskazują następne wersy, w których mówi, że ma innych przyjaciół, ale oni nie są tak wspaniali jak on i mimo wszystko czuje się sam na świecie. Jest to także wyraz ogromnej tęsknoty, która powstała po śmierci przyjaciela. W następnej części podmiot nie zwraca się już do przyjaciela, ale mówi o osobach, które próbują sobie radzić ze śmiercią innych. Tworzy metaforę mówiącą o ludziach, którzy chodzą nad morze i płaczą sprawiając w ten sposób, że morze jest słone. Następnie wyraża smutek, że sprzęt wojskowy można zwrócić po odbytej służbie wojskowej, a tęsknoty nie. Oznacza to, że niemożliwe jest uwolnienie się od niej i nie można po prostu jej zwrócić i zapomnieć o tym, co się wydarzyło. W ostatniej zwrotce artysta ponownie odnosi się do metafory morza, jednak tym razem porównuje ludzi do fal, które rozbijają się o pomost i o życie. Oznacza to, że jest to niekończący się proces umierania i każdy jest falą, która kończy swój bieg, a po nim przychodzą następne trwające przez chwilę. Jest to depresyjne podsumowanie mówiące, że wszyscy umieramy tworząc jednocześnie morze wielu rozbitych fal.

Piosenka odnosi się do śmierci i opłakiwania osoby bliskiej. Po śmierci Arika Einsteina także często wykorzystywaną ją jako sposób na upamiętnienie jego postaci.¹²⁸ Piosenka jest uniwersalna, ponieważ może odnieść się do każdej osoby. Może być to zarówno bliska nam osoba, która w naszych oczach jest wyjątkowa, ale też wybitne postaci takie jak Icchak Rabin czy Arik Einstein. Mimo, że w zamierzeniu autora nie było sprzeciwu wobec wojny piosenka stała się tak naprawdę opłakiwaniem śmierci samego pokoju, z którym był utożsamiany Icchak Rabin.

Działania Icchaka Rabina dawały nadzieję na uzyskanie pokoju i rozpoczęcie dialogu, podobnie jak porozumienia z Oslo. Sam Awiw Geffen w piosence zatytułowanej „Bunt łez” (Mered ha-dmaot), która znajduje się na tym samym albumie stwierdza, że „zabili pokój na placu”. Piosenka została napisana po śmierci Rabina, która bardzo mocno wpłynęła na artystę.

<p>I teraz po tym kiedy już wszystko skończone i do drzwi państwa puka kolejna katastrofa, korzenie przemocy nawadniane są od rozlewu krwi. Kiedy w końcu uznamy, że jesteśmy winni.</p> <p>I wina spoczywa na nas, także wina spoczywa na nas.</p> <p>Wartości taniej przemocy na ekranie, kiedy świnię ratingów tuczają się, to nie sprawia, że jesteśmy mądrzy. Zabili pokój na placu, widziałem na własne oczy jak to się kończy i okazało się, że człowiek religijny nie ma Boga. Widział zbyt wiele znaków</p>	<p>ועכשיו אחרי כבר שהכל נגמר ועל דלת המדינה דופק לו האסון הבא, שורשי אלימות מושקים מתוך משפך דמים. מתי כבר נודה אנהנו אשמים.</p> <p>והאשמה עלינו, גם והאשמה עלינו.</p> <p>ערכים של אלימות זולה במרקעים, כשהזירי הריטינג משמינים, זה לא עושה אותנו חכמים. רצחו שלום בכיכר, ראיתי מול עיני איך הוא נגמר והתברר שאיש דתי בלי אלוהים. ראה יותר מדי שלטים</p>
--	--

¹²⁸Rawed Achia „Jej syn uwieczniony w piosence *Opłakiwać cię: Moje serce krwawi*” 27.11.2013 (Bna huncach ba-szir *Liwkot lecha: Libi szotet dam*) <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4458576,00.html> (dostęp 12.02.2017)

i jeszcze uśmiech w areszcie. Kiedy w końcu zrozumiecie,	ועוד חייך במעצר. מתי אתם תבינו כבר,
Że wina spoczywa na nas, także wina spoczywa na nas.	שהאשמה עלינו, גם האשמה עלינו.
Nawet prezydent gadał bzdury i prosił o przebaczenie. To nie jest tylko tak, że król jest nagi. On także wygląda okropnie. Popatrzcie w lustro.	אפילו הנשיא דיבר שטויות וביקש סליחה. זה לא רק שהמלך הוא עירום. הוא גם נראה זוועה. תסתכלו במראה.
Że wina spoczywa na nas, także wina spoczywa na nas.	שהאשמה עלינו, שהאשמה עלינו.

Utwór jednoznacznie odnosi się do wojny i krytykuje ją. Pierwsza zwrotka rozpoczyna się słowami „i teraz po tym kiedy już wszystko skończone / i do drzwi puka kolejna katastrofa”. Wydaje się, że dla autora zamach jest końcem procesu pokojowego i nadchodzi kolejna katastrofa jaką jest wojna. Stwierdza, że ciąg przemocy, jakim jest walka nawadnia się rozlewem krwi i mówi „kiedy w końcu uznamy, że jesteśmy winni”, czyli kiedy społeczeństwo uświadomi sobie, że kontynuując wojnę i zabijanie wzmacnia korzenie przemocy i nienawiści pomiędzy narodami. Artysta wyraźnie wymaga, aby wszyscy przyznali się do swojej winy, jaką jest posyłanie żołnierzy na wojnę oraz że krew spoczywa na rękach każdego. Druga zwrotka mówi o tym, że ludzie karmieni są obrazem i wartościami przemocy, która staje się normalnym, rutynowym zajwiskiem. Telewizja i filmy budują w ludziach obojętność, co Geffen nazywa tanią przemocą na ekranie i stwierdza, że to nie sprawia, że jesteśmy mądrzejsi. Dalej przechodzi do wydarzeń związanych z zabójstwem Rabina, mówiąc, że widział na własne oczy jak zabijają pokój i jak on się kończył. Wspomina też o człowieku, który tego dokonał, czyli Jigalu Amirze. Był on ultrapravicowym Żydem, który sprzeciwiał się polityce Rabina. Geffen nazywa go religijnym człowiekiem, który nie ma Boga. Wspomina także o tym, że Amir nie czuł się winny i był usatysfakcjonowany ze swojego czynu mówiąc, że „jeszcze uśmiechał się w

areszcie”.¹²⁹ Ponownie zwraca się do społeczeństwa mówiąc, że „wina spoczywa na nas” jednocześnie też obwiniając się i innych za zabójstwo Rabina, a co za tym idzie pokoju.

W następnej zwrotce Geffen pokazuje, że każdy jest winny niezależnie od stanowiska. Prezydent także powiedział coś niestosownego i później za to przeproszał. Artysta używa zwrotu pochodzącego z baśni „Nowe szaty króla” Hansa Christina Andersena *król jest nagi*. W baśni ludzie bali się przyznać do oczywistego faktu, że władca został oszukany i nie ma na sobie ubrania. Wyrażenie *król jest nagi* oznacza wygodę i jednocześnie strach do przyznania się do czegoś, co jest powszechnie wiadome. W piosence autor mówi, że nie tylko król jest nagi, ale karze spojrzeć w lustro i zobaczyć, że my także. Wymaga w ten sposób przyznania się do tego, że na obywatelach także spoczywa odpowiedzialność za działania kraju.

Utwór jest apelem artysty do społeczeństwa, aby uświadomiło sobie, jaką ponosi odpowiedzialność za rozlew krwi i przemoc. Jest to zachęta żeby w końcu coś zrobić, sprzeciwić się wojnie, ponieważ na każdym spoczywa wina za to, co się dookoła dzieje i za ich brak reakcji. Przywołane wydarzenie związanego z zabiciem Rabina podkreśla przesłanie piosenki i pokazuje, że to w obywatelach jest siła, aby zmienić sytuację kraju.

Piosenki stworzone niedługo po pierwszej intifadzie zmieniają sposób mówienia o wojnie i pokoju na bardziej personalny. Bohaterami tych utworów stają się dzieci, bracia i przyjaciele. Odzwierciedla to charakter prowadzonych walk ze względu na ich cywilny charakter, gdzie cierpią i walczą zwykli ludzie, a nie tylko żołnierze. Artyści wielokrotnie zwracają się do społeczeństwa krytykując je, ale też pokazując, że druga strona konfliktu jest tak samo poszkodowana i tam także znajdują się zwykli ludzie, których spokój został zakłócony. Artyści po pierwszej intifadzie odnoszą się do aktualnych wydarzeń w sposób bezpośredni chcąc wyrazić swój głos sprzeciwu. Sprawia to, że dotyczą ludzkich emocji i sumień przez co wiele z piosenek przestawano puszczać w publicznych stacjach radiowych. Cenzura wydaje się jednak tylko zwiększać i umacniać przekaz piosenek, co także sprawia, że trafia on do większej ilości osób.

---

¹²⁹ Autor nieznanym „Ten tydzień w Haaretz / Zabójca Rabina dostaje życie w więzieniu” (This week in Haaretz 1996 / Rabin's assassin gets life in prison) <http://www.haaretz.com/print-edition/features/this-week-in-haaretz-1996-rabin-s-assassin-gets-life-in-prison-1.353211> (dostęp 12.02.2017).

Rozdział 4 – Muzyczna walka o pokój od drugiej intifady do współczesności

1. Wieczna wojna

28 września 2000 roku rozpoczęło się kolejne palestyńskie powstanie skierowane przeciw Izraelowi - druga intifada, bądź intifada Al-Aksa. Niedługo wcześniej nastąpił kryzys rozmów pokojowych w Camp David, co spowodowało brak postępów, a w efekcie, rozgoryczenie społeczności palestyńskiej.

Jednak nie tylko Palestyńczycy byli zmęczeni próbami dialogu, które nie przynosiły efektów. Jedną z osób, która postanowiła wyrazić swoje stanowisko był izraelski piosenkarz i raper, znany pod pseudonimem Muki (Daniel Neyburger). Swoją karierę rozpoczął już w wieku 17 lat, zakładając hip-hopową grupę „Szabak Samech” w 1992 roku. Mimo, że ten styl muzyczny nie miał wtedy wielu odbiorców w Izraelu, zespół osiągnął dość duży komercyjny sukces.¹³⁰ Sam Muki w 2001 roku wydał swój pierwszy solowy album zatytułowany „Słuchaj Izraelu” (Szma Israel). Główną piosenką reprezentującą album stał się utwór „Rozmawiają o pokoju” (Medabrim al szalom), do którego muzykę napisał kolega z zespołu Dani Kark, znany pod pseudonimem Piloni.

Morze to widziało i uciekło, Jordan cofnął się wstecz.	הים ראה ויגס הירדן יסב לאחור
Wszyscy rozmawiają o pokoju, Nikt nie mówi o sprawiedliwości Dla jednych to raj, dla innych gehenna Ile palców jest na spuście?	כולם מדברים על שלום אף אחד לא מדבר על צדק לאחד זה גן עדן לאחר גיהנום כמה אצבעות על ההדק?
Jak długo będzie szaleć burza? Jak długo człowiek będzie jak syn psa? Twarze gładzone przez ostrze, palce pieszczą miecz. Czasami życie sprowadza mnie na kolana.	עד מתי יהום הסער? עד מתי אדם בן כלב? מחליקות הפנים על התער, מלטפות אצבעות את הזרב.

¹³⁰ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistId=8002> (dostęp 2.04.2017).

<p>Nie ma strażnika przy bramie, nie ma znaku z nieba. Widzę ludzi żyjących snami i nadziejami Ludzi, którzy żyją intrygami i spiskami. Są tacy, co zadają pytania, ale nie uzyskują odpowiedzi. Są tacy, co wypełnieni są tylko narzekaniami i roszczeniami, ale...</p>	<p>לפעמים החיים מורידים אותי על הברכיים אין שומר את השער, אין סימן משמיים. אני רואה אנשים שחיים חלומות ותקוות אנשים שחיים רק תככים ומזימות. יש ששואלים שאלות ואין תשובות יש כאלה מלאים רק טענות ודרישות, אבל...</p>
<p>Wszyscy mówią o pokoju, Nikt nie mówi o sprawiedliwości Dla jednych to raj, dla innych gehenna Ile palców jest na spuście?</p>	<p>כולם מדברים על שלום אף אחד לא מדבר על צדק לאחד זה גן עדן לאחר גיהנום כמה אצבעות על ההדק?</p>
<p>Więc zostajemy sami, mówimy do ściany, nie ma z kim rozmawiać Gdy tylko zrozumiemy, że jesteśmy jednością, zobaczymy, że wszystko się połączy Kiedy spłonie twój dobytek, spłonie twoja dusza Jeżeli nie pospieszysz ratować siebie Zabiliśmy ziemię i zabiliśmy duszę Ledwo nie zostało nam powietrza do oddychania I świat jest w ciągłym ruchu Obraca się i wraca do tego samego miejsca Co powstaje, musi upaść Jak brać wszystko z umiarem?</p>	<p>אז נשארים לבד, מדברים אל הקיר, אין עם מי לדבר אם רק נבין שכולנו אחד, נראה הכל מתחבר כשיישרף רכושך, תישרף נשמתך אם לא תמהר להציל את עצמך רצחנו אדמה ורצחנו נשמה כמעט ולא נשאר לנו אויר לנשימה והעולם בתנועה מתמדת עושה סיבוב וחוזר לאותה נקודה מה שעולה, חייב לרדת איך לוקחים את הכל במידה?</p>
<p>Wszyscy mówią o pokoju, Nikt nie mówi o sprawiedliwości Dla jednych to raj, dla innych gehenna Ile palców jest na spuście? I są ludzie, którzy biorą Boga na własność</p>	<p>כולם מדברים על שלום אף אחד לא מדבר על צדק לאחד זה גן עדן לאחר גיהנום כמה אצבעות על ההדק? ויש אנשים שלוקחים בעלות על אלוהים</p>

<p>I są walczący, kopiający i drapiący Ilu z nas tak naprawdę słucha? Wszyscy mówią o pokoju.</p> <p>Wszyscy mówią o pokoju, Nikt nie mówi o sprawiedliwości Dla jednych to raj, dla innych gehenna Ile palców jest na spuście?</p> <p>Wszyscy marzą o tym samym, Przez góry, przez doliny Dalej rozmawiają, rozmawiają o pokoju, Ale nie ustalili się pokoju bez sprawiedliwości.</p>	<p>ויש נאבקים, בועטים ושורטים כמה מאיתנו באמת מקשיבים? כולם מדברים על שלום.</p> <p>כולם מדברים על שלום אף אחד לא מדבר על צדק לאחד זה גן עדן לאחר גיהנום כמה אצבעות על ההדק?</p> <p>לכולם יש אותו החלום על פני הר, על פני עמק ממשיכים לדבר, מדברים על שלום אבל לא ייכון שלום בלי צדק</p>
--	---

Piosenka rozpoczyna się słowami zaczerpniętymi przez artystę z Księgi Psalmów 114, 3 „Morze to widziało i uciekło, Jordan cofnął się wstecz.” Użycie przez piosenkarza tego cytatu pokazuje, że słowa, które wypowie w dalszej części są przeciwieństwem obecnej sytuacji politycznej Izraela, a także, że naród nie może czekać na cud, jaki miał miejsce w czasie wyjścia Izraela z Egiptu, podczas gdy sami mogą wpłynąć na działania kraju. Refren, który przewija się przez cały utwór, jest jednoznacznie jego głównym przesłaniem. Według podmiotu powodem tak długiego procesu walki o pokój i jej nikłych efektów jest brak dialogu dotyczącego sprawiedliwości. Rozdziela on rozmowy o pokoju, które nic nie wnoszą w rozwój porozumienia od rozmów dotyczących sprawiedliwości, która ma dotyczyć zwykłych obywateli. Ponownie odnosząc się do Biblii stwierdza, że dla jednych sytuacja, w której się znajdują jest rajem – Ogrodem Eden, a dla innych jest Gehenną. Pokazuje to, że istnieją osoby, które korzystają na konflikcie i nie czują potrzeby, żeby cokolwiek zmieniać oraz że są zwykli ludzie, którzy cierpią przez to, ale nie mają żadnego wpływu na obecną sytuację. Fakt, że palce znajdują się na spuście pistoletu, mówi, że wiele osób jest odpowiedzialnych za obecny stan rzeczy zarówno tych korzystających na walce, jak i tych, muszących walczyć jako żołnierze wypełniający odgórne rozkazy bez słowa sprzeciwu. Użycie liczby mnogiej podkreśla fakt, że nie możliwe jest wskazanie tylko jednej strony bądź konkretnej osoby odpowiedzialnej za

obecną sytuację. Broń według podmiotu staje się narzędziem, w którym znajduje się siła kierująca światem wykorzystywana do celów politycznych, ale też i osobistych.

Pierwsza zwrotka rozpoczyna się od nawiązania do hymnu Palmachu¹³¹, w którym śpiewają: „Naokoło szaleje burza,/ ale nie opuszczamy naszych głów,/ na rozkaz zawsze jesteśmy,/ zawsze my, zawsze Palmach”¹³². Podmiot liryczny pyta w piosence, do kiedy będzie szaleć ta burza i ile jeszcze czasu musi trwać ta walka. Zadaje też pytanie „jak długo człowiek będzie jak syn psa?”, co można by przetłumaczyć nawet, jako gorszy od psa, który w swoim zachowaniu przejawia ślady zezwierzęcenia. Może jednak też być to rozumiane, jako traktowanie człowieka gorzej niż psa, którego życie jest nieważne i bezwartościowe. Warto podkreślić, że słowo *adam*, ma dwa znaczenie, może znaczyć *człowiek*, ale i imię *Adam*. Przyjmując tę drugą wersję, podmiot może odnosić się do książki autorstwa Jorama Kaniuka „Adam syn psa” wydanej w 1986 roku, w której główną postacią jest Adam Stein, ocalały z Holocaustu. Jego rolą w obozie koncentracyjnym było rozśmieszanie ludzi idących na śmierć, ze względu na jego wcześniejszy zawód klauna, dzięki czemu udaje mu się przeżyć. Po wojnie trafia do zakładu psychiatrycznego dla ocalałych w Izraelu. Na portalu Ynet w recenzji zatytułowanej „Chadasz be-am ha-sefer: Adam ben kelew” można przeczytać, że książka „analizuje niesamowite doświadczenie Holocaustu w sposób, gdzie zacierają się granice między rzeczywistością, a fikcją, między sprawiedliwością, a złem, między humorem, a grozą oraz szaleństwem, a normalnością.”¹³³ Odnosząc się do tej książki podmiot, mógłby porównywać w ten sposób rzeczywistość Szoa ze współczesną sytuacją na Bliskim Wschodzie, gdzie w jego opinii granice między sprawiedliwością, a złem zacierają się. Kolejne zdanie mówiące o ostrzu przesuwającym się przy twarzy oraz palcach przesuwających się z przyjemnością po mieczu jest zestawieniem przeciwieństw, które są sobie tak naprawdę bardzo bliskie. Z jednej strony pojawia się obawa o życie, uczucie strachu wywołane przez bliskość ostrza, ale chwilę później są palce, które czerpią przyjemność z zadawania bólu. Pokazuje to, że niebezpieczeństwo istnieje i jest ono dla

---

¹³¹ Akronym od Plugot Ma'hatz, sił uderzeniowych – żydowska organizacja militarna stanowiąca oddziały organizacji Hagana, istniejąca podczas mandatu brytyjskiego i wojny o niepodległość. Crown-Tamir Hela *Israel, history in a nutshell : highlighting the wars and military history*. Jerusalem: TsurTsina Publications, 2012.

¹³² Hymn Palmachu (Himnon ha-palmach) <http://www.zemereshet.co.il/song.asp?id=129> (dostęp 2.04.2017).

¹³³ Recenzja książki „Hadasz ba-am ha-sefer: Adam ben kelew” 28.05.2010 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3895078,00.html> (dostęp 2.04.2017).

jednych realnym zagrożeniem, a dla innych niezdrową rozrywką, z której czerpią satysfakcję.

Następnie podmiot twierdzi, że czasami życie sprowadza go na kolana, co w połączeniu z poprzednim wersem daje obraz osoby klęczącej i czekającej na śmierć poprzez ścięcie głowy. Jednak można to rozumieć też w sposób metaforyczny, gdzie podmiot jest na skraju załamania i sam nie wie co dalej zrobić. Pokazuje to pewnego rodzaju niemoc, a nawet upokorzenie. Kontynuując to uczucie bezradności podmiot mówi o tym, że nikt nie stoi przy bramie oraz że nie ma żadnego znaku z nieba. Istnieją ludzie, którzy żyją swoimi snami, ale nie oznacza to, że miałyby one się spełnić. Widzi też ludzi, którzy żyją intrygami i spiskami, czekając wyłącznie na okazję, dzięki której mogliby zarobić. Przeciwstawia w ten sposób ludzi mających idee, z tymi, którzy w konflikcie dostrzegają zysk. W dalszej części używa podobnego zestawienia i przedstawia ludzi, zadających pytania, jednak nieuzyskujących na nie odpowiedzi oraz osoby, których jedyną czynnością jest wysuwanie roszczeń i narzekanie. Autor wydaje się dzielić społeczeństwo na ludzi, którzy próbują coś zrobić, lecz nieskutecznie oraz tych, którzy negatywnie wpływają na konflikt swoją bierną, a jednocześnie roszczeniową postawą. Co ciekawe nie wskazuje tu podziału na Palestyńczyków i Izraelczyków, co może oznaczać, że w jego opinii po obu stronach znajdują się tacy ludzie.

W następnej zwrotce podmiot porusza kolejny problem, który przyczynia się do braku rozwiązania konfliktu. Mówi o tym, że „zostajemy sami, mówimy do ściany, nie ma z kim rozmawiać”. Twierdzenie to często wykorzystują ugrupowania prawicowe, w tym sam Benjamin Netanjahu, który stwierdził, że Palestyńczycy nie chcą rozmawiać z Izraelem o możliwym kompromisie. Rozgłaszanie przez rząd takiego poglądu umożliwia usprawiedliwienie działań militarnych i brak podejmowania prób dyskusji o pokoju.¹³⁴ Następnie narrator zmienia kompletnie narrację mówiąc o spalonym dobytku i jednocześnie spalonej duszy. Obrazy te kojarzą się z przemocą dokonywaną na niewinnych ludziach, którym zabiera się całe ich życie. Jest to też sposób, w jaki zabijają ziemię i duszę, zabierając powietrze do oddychania. Można to interpretować jako niszczenie ziemi, na której żyje się nie tylko w sposób fizyczny, ale i przez różne działania polityczne, przez które cały kraj niszczyje. W następnej części podmiot mówi o tym, że świat jest w ciągłym ruchu oraz że zawsze wraca do tego samego punktu.

---

¹³⁴Somfalwi Attila „Netanjahu: Nie ma z kim rozmawiać po palestyńskiej stronie” 16.11.2009 (Ejn im mi ledaber ba-cad ha-palestini) <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3806005,00.html> (dostęp 20.05.2017).

Następują po sobie momenty pozytywne i negatywne, podobnie jak procesy historyczne, które powtarzają się co jakiś czas. Pokazuje to także, że zawsze występuje przeciwwaga w świecie i niemożliwe jest znalezienie umiaru, a jednocześnie sprawiedliwości.

W następnej zwrotce podmiot odnosi się do kolejnego problemu, jakim jest walka w imię Boga. Wielu ludzi załamuje się religią, jednocześnie samemu stając się bogiem i tworząc swoją własną ideę. Walkę takich osób narrator przedstawia jako dehumanizację człowieka posługując się wyrazami związanymi ze zwierzętami, które drapią i gryzą, co sprawia, że odsuwają się od cywilizacji i zasad ludzkiego traktowania. Jednak podmiot urywa tę myśl pytając „ilu z nas tak naprawdę słucha”. Dialog według niego musi opierać się na obustronnym porozumieniu, a nie tylko mówieniu o pokoju i braku wysłuchania drugiej strony.

Utwór podsumowany jest zwrotką, która wraca do snu o pokoju, który śnią ludzie mieszkający w górach i dolinach, ale poddaje pod wątpliwość możliwość realizacji tego pragnienia, ponieważ wie, że bez sprawiedliwości nie można nic zrobić. Dla autora właśnie sprawiedliwość jest bazą budowania świata pozbawionego konfliktów. Jest to sprawiedliwość, która miałaby odnosić się do zwykłych ludzi, obywateli, którzy nie do końca mają wpływ na to co się dzieje. Jest to rodzaj niemożliwej do spełnienia utopii, która jest porównywalna ze zmianą sił natury. Podmiot przez cały czas podkreśla wagę dialogu, który musi być oparty na dwustronnej relacji, a nie sloganach i beznamiętnych wypowiedziach o pokoju. Jest to wyraz zmęczenia autora ilością podejmowanych prób uzyskania pokoju, które dają dużo nadziei, ale nie przynoszą żadnych efektów, tak jak porozumienia z Oslo czy Camp David. Sytuacja w jakiej znajdują się obydwie narody jest niekorzystna dla zwykłych obywateli i tylko mała grupa ludzi może odnieść korzyści z konfliktu. Autor skupia się w utworze głównie na braku realnych rozmów, które mogłyby wpłynąć na sytuację polityczną kraju. Dialog, który powinien być rozpoczęty powinien według niego dotyczyć sprawiedliwości, która opierałaby się na kompromisach, a nie żądaniach. Artysta podkreśla także, że za obecny stan rzeczy nie odpowiadają tylko rząd, ale także obywatele kraju, którzy też trzymają palce na spuście.

W grudniu 2008 roku Siły Obronne Izraela rozpoczynają akcję o nazwie Płynny Ołów, której głównym celem jest zniszczenie struktur Hamasu w Strefie Gazy. Głównym powodem rozpoczęcia operacji były ostrzeliwania prowadzone przez palestyńskie

organizacje. Bilans akcji był bardzo niekorzystny dla strony palestyńskiej, ponieważ zginęło wiele ludności cywilnej, a także zostały zniszczone obiekty użytku publicznego.¹³⁵ Na fali tych wydarzeń w 2009 roku Beri Sacharof wraz z artystami Sagi'im Corefem i Eladem Kohenem stworzyli utwór „Towarzysze broni”, który został rok później umieszczony na albumie zatytułowanym „30+”.¹³⁶

<p>Towarzysze broni nie mają wyboru, śpią w śpiworze.</p> <p>Towarzysze broni nie mają wyboru, akceptują godziny niepokoju.</p> <p>Towarzysze broni nie mają wyboru, wojna po wojnie.</p> <p>Po tym jak to wszystko się skończy, będzie można się uspokoić.</p> <p>Obiecują odstawić rozpacz i nienawiść.</p> <p>Towarzysze broni nie mają wyboru, w domu będzie łóżko.</p> <p>Towarzysze broni nie mają wyboru, ta wojna po wojnie.</p> <p>Towarzysze broni nie mają wyboru, spotkają się na następnej wojnie.</p> <p>Po tym jak to wszystko się skończy, będzie można się uspokoić.</p> <p>Obiecują odstawić rozpacz i nienawiść, szaleństwo i fanatyzm.</p> <p>Towarzysze broni nie mają wyboru, wojna po wojnie.</p>	<p>אחים לנשק אין ברירה, ישנים בשק שינה.</p> <p>אחים לנשק אין ברירה, מכירים בשעות מצוקה.</p> <p>אחים לנשק אין ברירה, מלחמה אחרי מלחמה.</p> <p>אחרי שכל זה יגמר, יהיה אפשר להירגע.</p> <p>הם מבטיחים להיגמל מהייאוש והשנאה.</p> <p>אחים לנשק אין ברירה, בבית תהיה מיטה.</p> <p>אחים לנשק אין ברירה, זו מלחמה אחרי מלחמה.</p> <p>אחים לנשק אין ברירה, ניפגש במלחמה הבאה.</p> <p>אחרי שכל זה יגמר, יהיה אפשר להירגע.</p> <p>הם מבטיחים להיגמל מהייאוש והשנאה, מהטירוף והקנאה.</p> <p>אחים לנשק אין ברירה, מלחמה אחרי מלחמה.</p>
--	---

¹³⁵ Kossowska Elżbieta *Brzemię pamięci: współczesne stosunki polsko-izraelskie*. Warszawa: Neriton, 2009, s. 209.

¹³⁶ Piszter Maja, „30 plus minus” 01.02.2010 <http://www.mako.co.il/music-Magazine/reviews/Article-ae2227452b98621006.htm> (dostęp 08.04.2017).

Piosenka rozpoczyna się od słów „Towarzysze broni nie mają wyboru”, które pojawiają się później wielokrotnie w piosence. Wyrażenie „towarzysze broni” ma pokazać nie tylko to, że głównymi bohaterami są tutaj żołnierze, ale fakt, że istnieje między nimi jakaś więź, niekoniecznie emocjonalna, ale relacja osób, które znalazły się w tym samym położeniu. Przedstawieni w utworze żołnierze nie mają wyboru, muszą być na wojnie i nie mogą sprzeciwić się wykonywaniu swoich obowiązków. Jednak wydaje się, że przejawiają oznaki bierności, nawet nie próbując sprzeciwić się i „akceptują godziny niepokoju”. W późniejszych wersach podmiot mówi o tym, że „obiecują odstawić rozpacz i nienawiść”. Użycie przez artystów czasownika „lehigamel” wskazuje, że żołnierze są uzależnieni od tych emocji i jest to porównywalne z odstawieniem narkotyków bądź alkoholu. W ten sposób wydaje się, że słowa mówiące o braku wyboru są użyte tu w sposób lekko ironiczny, który pokazuje, że żołnierze mogą się sprzeciwić i mają możliwość, aby coś zmienić, jednak sami tego nie chcą. Z drugiej strony podmiot mówi o tym, że w domu jest łóżko, które daje wygodę i poczucie bezpieczeństwa w porównaniu do śpiworów, w których muszą spać żołnierze. Wizja domu tworzy ułudę, że kiedy to wszystko się skończy będą mogli nareszcie uspokoić się i odpocząć. Problemem jest jednak fakt, że wojny, w których biorą udział nigdy się nie kończą. Po każdej z nich przychodzi kolejna, która zmusza ich do udziału i sprawia, że dochodzi do kolejnego spotkania.

Podmiot w ciekawy sposób w utworze pokazuje, że niemożliwe jest zakończenie wojen i osiągnięcie pokoju, ponieważ każda wojna niesie za sobą następną. Wprawdzie nie ma tutaj powiedziane wprost, kto jest odpowiedzialny za obecny stan rzeczy, ale można przypuszczać, że podmiot w pewien sposób obwinia również żołnierzy, którzy z jednej strony mówią, że pragną zakończenia walk, a z drugiej przejawiają chore uzależnienie od wojny i emocji jakie ona w nich wywołuje. Jest to niekończące się koło zabijania, o którym wcześniej śpiewała Chava Alberstein, którego nie można zakończyć, jeżeli osoby biorące udział nie spróbują go zatrzymać. Utwór „Towarzysze broni”, podobnie jak piosenka Mukiego „Mówią o pokoju”, ukazuje bierność osób zaangażowanych w konflikt, które próbują mówić i marzyć o pokoju, ale tak naprawdę nie robią nic co mogłoby wpłynąć na poprawę sytuacji w kraju. Żołnierze myślą o powrocie do domu i odpoczynku, jednak zawsze wracają na kolejną wojnę. Oczywiście słowa te nie muszą odnosić się do konkretnych żołnierzy, ale do armii samej w sobie, w której wiele pokoleń Izraelczyków służyło nie sprzeciwiając się temu obowiązkowi,

jednocześnie przyczyniając się do rozwoju konfliktu i braku jego rozwiązania. Utwór pokazuje tragizm życia żołnierzy, którzy biorą udział w wojnie nie mogąc się z niej wy dostać. Walka uzależnia ich i jednocześnie odsuwa od bezpiecznego domu. Artysta pokazując cierpienie i niewygodę życia żołnierza podkreśla fakt, że są oni zwykłymi ludźmi, którzy stali się niewolnikami wojny niemogącymi odzyskać swojego normalnego życia. Stają się w ten sposób elementem wojennej maszyny, z której nie ma ucieczki. Piosenka pokazuje także pewne zmęczenie tematem wiecznej wojny, która wpływa na życie każdego pokolenia.

2. Ciche przyzwolenie

Zespół Ha-dag Nachasz jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych zespołów hip-hopowych w Izraelu i znany jest z piosenek wyrażających przekonania i spostrzeżenia artystów wobec społeczeństwa izraelskiego, ale również całego świata. Zespół powstał w 1996 roku i od tamtego czasu zyskał wielką sławę. Ciężko jest określić gatunek muzyczny w jakim tworzą artyści, ponieważ często przeplatają ze sobą hip-hop, rock, reggae, funk oraz muzykę orientálną. W 2010 roku wydali płytę zatytułowaną „6”, na której znalazło się wiele utworów, które można uznać za piosenki anty-wojenne, jednak w pracy zostaną zaprezentowane tylko dwa z nich, które zyskały największą sławę. Pierwszym utworem jest „Pieśń pocieszenia”, w której gościnnie wystąpił izraelski gitarzysta Jehuda Keisar związany z muzyką orientálną.¹³⁷

<p>Moje podatki kupują broń, a ja patrzę przez nią Moje dzieci pociągają za spust, a ja jestem bardzo dumny W moich ścianach roztwierają się pęknięcia, mam nadzieję, że nie wypadnę przez nie Może mój dom potrzebuje sprawdzenia, a może tak naprawdę nie Można siedzieć cały dzień, i paplać i paplać o tym</p>	<p>המיסים שלי קונים נשק, ואני רואה דרכו הילדים שלי סוחטים הדק, ואני גאה מאוד בכתלים שלי נפער סדק, רק שלא אפול דרכו אולי הבית שלי צריך בדק, ואולי בעצם לא אפשר לשבת כל היום, ולטחון ולטחון את זה</p>
--	---

¹³⁷ Oficjalna strona zespołu Ha-dag Nachasz <http://hadagnahash.com/en/main/#bio> (dostęp 09.04.2017).

<p>Można siedzieć całą noc, i przeżuwać i przepijać to, Ale dlaczego mam zagłębiać się, i zanurzać się w depresję Lepiej nie, bo nie ma żadnego rozwiązania</p>	<p>לשבת כל הלילה, וללעוס וללגום את זה אבל למה לי לצלול, ולחטוף דיכאון מזה יותר עדיף שלא, כי אין פתרון לזה</p>
<p>Więc co robimy? Jesteśmy pocieszani, dogadzamy sobie nad garnkiem czulentu, Wachlujemy nad grillem węglowym, odlatujemy nad szklanką araku I śpiewamy, że będzie dobrze, śpiewamy żeby nie głodować Śpiewamy żeby nie widzieć, że nie ma nad czym Śpiewamy kolejną pieśń pocieszenia</p>	<p>אז מה עושים מתנחמים, מתפננים על סיר חמין מנפנפים גריל פחמים, עפים על ערק איילים ושרים שיהיה טוב, שרים כדי לא לרעוב שרים כדי לא לראות שאין על מה שרים עוד שיר נחמה</p>
<p>Okrażają mnie szekle, tuczą kłamstwami A ja jak naiwna owca, nadal wierzę Jeszcze raz, piosenka pocieszenia Okrażają mnie szekle, nadziewają kłamstwami A ja jak naiwna owca, nadal wierzę Jeszcze raz</p>	<p>סובבוני בשקלים, הלעיטוני בכזבים ואני כשה תמים, עודני מאמין עוד פעם, שיר נחמה סובבוני בשקלים, הלעיטוני בכזבים ואני כשה תמים, עודני מאמין עוד פעם</p>
<p>Moi przedstawiciele hodują trąbę, znowu dają im mój głos Moim dzieciom robię krzywdę, mam nadzieję, że nie za dużą Ziemia trzęsie się pod moimi nogami, muszę uważać żeby nie upaść Może mój dom potrzebuje sprawdzenia, a może tak naprawdę nie</p>	<p>הנציגים שלי גידלו חדק, שוב נותן להם ת'קול לילדים שלי עושה נזק, מקווה שלא גדול הרצפה תחת רגליי רועדת, נזהר שלא ליפול אולי הבית שלי צריך בדק, ואלי בעצם לא</p>
<p>Można siedzieć cały dzień, odwracać i sprawdzać</p>	<p>אפשר לשבת כל היום, להפוך ולבחון את זה</p>

<p>to Wywracać całą noc, nie spać, nie spać przez to Wchłonąć nadzwyczajny film, ale nie ma w tym żadnej logiki Lepiej nie, bo nie ma żadnego rozwiązania</p> <p>Więc co robimy? Jesteśmy pocieszani, zdejmujemy pokrywki z garnków Zdejmujemy moralność z ministrów, zdejmujemy przekaz z piosenek I śpiewamy, że będzie dobrze, śpiewamy żeby nie głodować Śpiewamy żeby nie widzieć, że nie ma nad czym Śpiewamy kolejną piosenkę pocieszenia</p> <p>Okrażają mnie szekle, tuczą kłamstwami A ja jak naiwna owca, nadal wierzę Jeszcze raz</p>	<p>להתהפך כל הלילה, לא לישון לא לישון מזה וואחד סרט לאכול, אבל אין שום הגיון בזה יותר עדיף שלא, כי אין פתרון לזה</p> <p>אז מה עושים מתנחמים, מסירים מכסים מסירים מסירים מוסר משרים, מסירים מסרים משירים ושרים שיהיה טוב, שרים כדי לא לרעוב שרים כדי לא לראות שאין על מה, שרים עוד שיר נחמה</p> <p>סובבוני בשקלים, הלעיטוני בכזבים עוד פעם ואני כשה תמים, עודני מאמין</p>
--	---

Piosenka rozpoczyna się od słów „Moje podatki kupują broń”, co już na wstępie pokazuje pozycję podmiotu, który płaci podatki jak każdy obywatel, przyczyniając się jednocześnie do śmierci i do dalszego rozwoju konfliktu zbrojnego. To oświadczenie na samym początku pokazuje, że podmiot, nawet jeżeli nie chce, wspiera działania wojenne będąc jednocześnie przyzwoitym obywatelem spełniającym swój obowiązek i niemającym dużego wpływu na obrót pieniędzmi, które przekazuje państwu. Do tego, podmiot dodaje, że patrzy przez nią tak jakby sam trzymał ją w tym momencie w ręce i był współwinnym śmierci, którą ta broń zadaje. W następnym wersie mówi o tym, że jest dumny ze swojego dziecka, które naciska spust. W ten sposób odnosi się do rodziców, którzy często są rzeczywiście dumni z faktu, że ich dziecko służy w armii i w ten sposób pokazuje patriotyczną postawę, która ma za zadanie umacniać kraj. Kolejne wersy „W moich ścianach roztwierają się pęknięcia, mam nadzieję, że nie wypadnę przez nie / Może mój dom potrzebuje sprawdzenia, a może tak naprawdę nie” wydają się być metaforą, w której mój dom jest tak naprawdę moim krajem. Tworzą się w nim różne uszkodzenia i

powiększają się pęknięcia, ale nikt tego za bardzo nie chce skontrolować ani tym bardziej naprawić. Wskazywałoby to, że podmiot dostrzega fakt, że jego kraj niszczy i pogarsza się jego stan, ale nie czuje potrzeby zrewidowania działań rządu czy wyboru obywateli. Zwrotka ta pokazuje, że podmiot jest częścią społeczeństwa i podobnie jak inni wspiera działania wojenne, jednocześnie nie chcąc się zastanowić nad polityką prowadzoną przez kraj.

Następna zwrotka wydaje się być uzasadnieniem dla biernej postawy podmiotu. Stwierdza, że można prowadzić dyskusję oraz myśleć o poprawie sytuacji. Nie ma jednak sensu zagłębiać się w temat konfliktu, ponieważ wprowadza to człowieka w zły nastrój, a poza tym nie widać rozwiązania tej sytuacji. Podmiot używa tutaj słów jak paplanie, przepijanie, które też wskazują na jego stosunek do takich dyskusji, które nie są niczym wartościowym, a jedynie rozmowami prowadzonymi przy alkoholu, nieprzynoszącymi żadnego efektu. Uzasadnienie mówiące o braku możliwego rozwiązania i bezsensowności prowadzenia jakichkolwiek dyskusji prowadzi do trybu życia, w którym obywatel stara się odsunąć od siebie problemy i zająć się zabawą nad garnkiem czulentu, przesiadywaniem ze znajomymi przy grillu i odpływaniem przy alkoholu. Podmiot używa tutaj ironii i opisuje te wszystkie czynności, jako pocieszenie, które pomaga nie myśleć o problemach państwa, stawiając jednocześnie obywatela w roli człowieka, który potrzebuje ukojenia i pocieszenia. W dalszej części tej zwrotki podmiot krytykuje także twórców piosenek, którzy żeby móc zarobić tworzą kolejne utwory służące do rozrywki, mające przynieść ukojenie obywatelom i odwrócenie ich uwagi od problemów.

W refrenie podmiot poddaje się samokrytyce, dostrzega to co manipuluje nim, czyli pieniądze, dokładniej izraelskie pieniądze, czyli szekle. Jest on świadomy oszustw i kłamstw, jakie są serwowane przez rząd i media, ale mimo wszystko porównuje się do naiwnej owcy, która wierzy w te wszystkie kłamstwa i daje się zwieść pieniądзом. Podmiot przyznaje się do tego, że prezentuje postawę konformistyczną i woli pozostać w bezpiecznym świecie, w którym troszczy się o swoje dobro niż sprzeciwić się ogólnemu zakłamaniu i zaprzestać być biernym.

W następnej zwrotce podmiot kontynuuje ten sposób narracji i dostrzega hipokryzję swoich czynów. Z jednej strony jest świadomy tego, że „przedstawicielom”, czyli politykom rośnie trąba, a nawet, że oni sami ją hodują, co ma nawiązywać prawdopodobnie do nosa Pinokia rosnącego przez kłamstwa. Mimo świadomości

obywatela o postawie polityków oddaje ponownie na nich głos. Podmiot widzi też, że swoim zachowaniem krzywdzi swoje dzieci, ale martwi się tylko czy ta krzywda nie jest za duża. Mimo, że wcześniej pokazywał, że jest w komfortowej i bezpiecznej sytuacji, nagle ziemia zaczyna mu się trząść pod nogami, ale ponownie nie próbuje nic z tym zrobić. Podmiot podkreśla tu swoją hipokryzję i jest świadomy zagrożeń i niebezpieczeństw związanych z utrzymującą się wojną, jednak stara się ponownie odsunąć problem od siebie i uważać, aby jemu nic się nie stało.

W następnych zwrotkach artysta powraca do struktury, która pojawia się w drugiej oraz trzeciej zwrotce i mówi, że można próbować badać problem z każdej strony, próbować coś zmienić, ale nie ma to najmniejszego sensu, ponieważ nie ma rozwiązania, a kosztuje to człowieka nieprzespane noce. Dalej podmiot używa gry słów porównując zdejmowanie pokrywek z garnków do zdejmowania moralności z ministrów oraz przekazu z piosenek. Pokazuje to, z jaką łatwością obywatel jest w stanie usprawiedliwić działania rządu i przejść do tematów, które go nie dręczą. W utworze wielokrotnie pojawia się temat pieśni pocieszenia, która umożliwia odsunięcie od siebie wszelkich problemów, ale także wskazuje na to, że obywatele potrzebują pocieszenia w obecnej sytuacji, co pokazuje, że są oni stroną, która cierpi i to oni są ofiarami. Wydaje się, że podmiot używa tych słów w sposób ironiczny, podkreślając fakt, że osoby, które są zaangażowane w konflikt zarówno czynnie, jak i biernie uważają siebie za ofiary, a swoje działania usprawiedliwiają swoją pozycją.

Artyści w utworze wykreowali postać typowego bohatera, który ironicznie wypowiada się o wielu kwestiach i jest świadomy swojej hipokryzji, ale kontynuuje swój sposób postępowania. Jest to postać bierna, która swoją pasywnością przyczynia się do rozwoju konfliktu. Artyści poddają krytyce obywateli, którym głównie zależy na ich własnym dobru i samopoczuciu. Są to osoby, które starają się odsuwać od siebie problemy ich kraju oraz społeczeństwa, uciekając w zabawę i komfortowe spędzanie czasu. Świadomość, że jedyne co mogą zrobić to prowadzenie niekończących się dyskusji, które nie przynoszą efektu. Brak wyników sprawia, że wierzą w to, że nie ma rozwiązania, czyli nie ma powodów, żeby zajmować się tym tematem. Muzycy dokonują również krytyki swoich kolegów z branży muzycznej, którzy tworzą kolejne piosenki pozbawione przekazu tylko po to, żeby dać ludziom zabawę i odsuwają ich w ten sposób od ważniejszych spraw. Głównym tematem jest tutaj bierność obywateli. Artyści krytykują też rząd, który kłamie i nie robi nic żeby poprawić sytuację kraju. Zwracają

tylko uwagę na to, że to obywatele mimo wszystko nadal ich wybierają, być może bojąc się zmian, które mogłyby zmienić ich komfortową sytuację. Sposób krytyki bierności, który stosują artyści można porównać do piosenki Nurit Galron „Po nas choćby potop”, która także ironicznie mówi o ludziach bawiących się w Tel Awiwie odsuwających od siebie problemy sprawiające, że czują się gorzej. Różnicą jest to, że podmiot występujący w utworze Ha-dag Nachasz jest świadomy swoich działań. Wie, że przez niego jego dzieci cierpią, ale posyła je na wojnę tak jak on sam wcześniej został wysłany. Widzi, że w kraju nie jest dobrze oraz że pojawiają się problemy, ale wydaje się nie mieć sił i chęci do podjęcia jakichkolwiek działań w celu poprawy sytuacji. Artyści wcielając się w piosence w postać typowego obywatela Izraela, podkreślają fakt, że każda osoba zarówno biernością, jak i działaniem może przyczynić się do braku rozwiązania konfliktu. Ich protest skierowany jest w stosunku do obywateli, którzy nie są świadomi swojej siły i efektów jakie przynosi ich bierność. Zwracają także uwagę na zjawisko w społeczeństwie, którym jest odwracanie wzroku i omijanie kłopotliwych tematów, które ich krzywdzą i męczą, na rzecz dobrej zabawy i odpoczynku. Skupiając się na obywatelach podkreślają także fakt zbiorowej odpowiedzialności społeczeństwa za rozwój konfliktu.

Kolejną piosenką, która pojawiła się na albumie „6” jest „Kolejny brat”, która pierwotnie została napisana przez rapera tworzącego pod pseudonimem Wielki Piszi (Piszi ha-Gadol). Utwór pojawia się na jego płycie „Ha-sandak” wydanej w 2000 roku.¹³⁸ Po dziesięciu latach od jej wydania zespół Ha-dag Nachasz wykorzystuje ją zmieniając częściowo jej tekst oraz dodając swoje wersy.¹³⁹ Piosenka osiągnęła duży komercyjny sukces, głównie dzięki mocnemu przekazowi.

Kolejny brat zszedł do grobu	עוד אח אחד ירד אל הקבר
I mama płacze załamanym krzykiem	ומאמא בוכה היא בצעקות שבר
Kolejny brat zszedł do grobu	עוד אח אחד ירד אל הקבר
Krzyk ojca można usłyszeć zewsząd	את זעקות אבא שומעים מכל עבר
Człowieku, czemu twoje serce jest jak lód?	בן אדם למה זה ליבך כמו קרח

¹³⁸ Oficjalna strona internetowa portalu Mima http://www.mima.co.il/fact_page.php?song_id=1215 (dostęp 22.04.2017).

¹³⁹ Barne Or „Ha-dag Nachasz”, 21.12.2009 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3822668,00.html> (dostęp 22.04.2017).

<p>Podoba ci się bycie mordercą? Uszy słyszające groźby z twoich ust Dlaczego miałbyś tak mówić, jestem twoim bratem.</p>	<p>האם נהנה אתה להיות לרוצח אוזניים השומעות איומים מפיו מדוע תדבר כך אני אחיד</p>
<p>Każda strona twierdzi, że ma rację I każdego dnia jeszcze jeden niewinny ginie Zabójco, w ogóle nie robi ci to różnicy Strzelać do człowieka, jak możesz to robić Matka cierpi i kolejne dziecko jest sierotą, A chodnik jest ponownie w kolorze czerwonym Życie jest ważne i ma znaczenie Morderstwo i zabójstwo to nie droga</p>	<p>כל צד טוען שרק אצלו האמת ובכל יום שעובר עוד חף מפשע מת הורג אנשים לא אכפת לך כלל לירות בבני אדם איך אתה מסוגל אמא כואבת ועוד ילד יתום והמדרכה שוב בצבע אדום החיים חשובים הם ובעלי ערך רצח והרג זו איננה הדרך</p>
<p>Kolejny brat zszedł do grobu I mama płacze załamany krzykiem Kolejny brat zszedł do grobu Krzyk ojca można usłyszeć zewsząd</p>	<p>עוד אח אחד ירד אל הקבר ומאמא בוכה היא בצעקות שבר עוד אח אחד ירד אל הקבר את זעקות אבא שומעים מכל עבר</p>
<p>Chłopaku co z tobą, jak stałeś się szalony? Bracie, zobacz w jakim jesteś stanie Nie obchodzi cię, wszystko już dozwolone W twoich oczach wzrok ciemny i zimny Pomyśl o przyszłości i o jutrze Próbować i zmieniać, na to nigdy nie jest za późno Ludzie Izraela, dość już przemocy Nie chcę więcej widzieć umierającego człowieka Odnajdziemy miłosierdzie, odnajdziemy współczucie Zamiast gotować się, odnajdziemy ciepło Każda przelana krew zostawia ślad pustki I dla naszego kraju dobrze jest żyć, nie umierać</p>	<p>ילד מה קורה לך איך השתגעת לאיזה מצב אחי תראה הגעת לא מעניין אותך הכל כבר מותר בעיניים שלך מבט אפל וקר תחשוב על העתיד ועל יום המחר לנסות ולשנות אף פעם לא מאוחר כל עם ישראל די לכל האלימות לא רוצה לראות עוד בן אדם שימות נגלה רחמים נגלה רחמנות במקום להתחמם נגלה חמימות כל דם שנשפך מותר שובל ריקנות ובעד ארצנו טוב להיות לא למות</p>
<p>Kolejny brat zszedł do grobu I mama płacze załamany krzykiem</p>	<p>עוד אח אחד ירד אל הקבר ומאמא בוכה היא בצעקות שבר</p>

Kolejny brat zszedł do grobu Krzyk ojca można usłyszeć zewsząd	עוד אח אחד ירד אל הקבר את זעקות אבא שומעים מכל עבר
Może nadszedł czas zadawać pytania Jak ile jeszcze możemy to ciągnąć i tak żyć I czy wojna na naszych granicach jest odłączona Od przemocy, która paraliżuje nasze życie Wygląda, że napięcie się tu nigdy nie skończy Wielki Fiszi był tym, który powiedział, Że na końcu wszyscy jesteśmy równi Więc dlaczego mamy obracać siebie w pył?	אולי הגיע עת לשאול שאלות כמו כמה זמן נוכל כך להמשיך ולהיות והאם המלחמה שבגבולות מנותקת מהאלימות שאת חיינו משתקת נראה שהמתח פה אף פעם לא נגמר פישי הגדול היה זה שאמר שכולנו שווים בסופו של דבר אז מדוע זה את זה נשיב אל עפר

Utwór rozpoczyna się od refrenu, który mówi o tym, że kolejny brat zszedł do grobu. W dalszej części autor wspomina o jego rodzicach, którzy lamentują i cierpią po jego odejściu. Użycie słowa brat ma tutaj podwójne znaczenie, ponieważ z jednej strony może być kolejnym obywatelem Izraela, osobą należącą do wspólnoty ludzi dla których życie każdego człowieka ma rzeczywistą wartość, a przez zestawienie jego postaci z rodzicami staje się kimś bliskim dla podmiotu, podobnie jak jego rodzice. Użycie słowa kolejny wskazuje, że nie jest to pierwsza osoba, która ginie na wojnie, a jednocześnie pokazuje pewne zmęczenie i przyzwyczajenie podmiotu do sytuacji, która stała się codziennością. Krzyk i płacz rodziców tworzy uczucie tragizmu tej sytuacji, której przygląda się cały kraj, ponieważ ich cierpienie jest widoczne z każdego miejsca.

W pierwszej zwrotce podmiot zwraca się do odbiorcy mówiąc „Człowieku, czemu twoje serce jest jak lód? / Podoba ci się bycie mordercą?”. Podmiot kieruje te pytania do niezidentyfikowanej osoby, jednak można przypuszczać, że odbiorcą ma być każdy obywatel Izraela biorący czynny bądź bierny udział w zabijaniu. Użycie słowa morderca, a nie na przykład zabójca pokazuje stosunek podmiotu do ludzi biorących udział w walce, którzy w jego oczach odbierają życie innej osobie umyślnie i niezgodnie z prawem. Podmiot dziwi się, że z ust odbiorcy wychodzą groźby w jego kierunku, bo przecież jest jego bratem. Wydaje się, że podmiot używając tego zwrotu pokazuje, że traktuje wszystkich obywateli jako bliskich kolegów.

W następnej zwrotce podmiot mówi o upartości i niemożliwości dojścia do kompromisu, ponieważ każde ugrupowanie jest przekonane o tym, że jego twierdzenia są prawidłowe oraz że ma rację, co powoduje brak jakichkolwiek postępów w rozwiązaniu konfliktu, przez który nadal giną niewinni ludzie. Następnie podmiot nawiązuje do osób odpowiedzialnych za ich śmierć, którym „zabicie człowieka w ogóle nie robi różnicy”. Kierując się bezpośrednio do odbiorcy pyta się jak jest zdolny do tego, żeby strzelić do innego człowieka bez żadnych skrupułów, sprawiając, że inne osoby cierpią przez śmierć swoich bliskich. Podmiot wzmacnia dodatkowo te słowa mówiąc o chodniku będącym w kolorze czerwonym przez krew przelewana przez ludzi. Jednoznacznie widać negatywną postawę w stosunku do osób odbierających życie innym i jest to dla niego nie do przyjęcia. Dla podmiotu życie każdej osoby jest ważne i ma znaczenie, a droga wojny i mordów jest niedopuszczalna.

W kolejnej zwrotce zwraca się ponownie do odbiorcy mówiąc „Chłopaku co z tobą, jak stałeś się szalony? / Bracie, zobacz w jakim jesteś stanie”. Wskazuje to, że odbiorcą jest raczej osoba młoda, prawdopodobnie służąca w wojsku lub taka, która odbyła już swoją służbę. Podmiot twierdzi, że chłopak oszalał i mówi mu, żeby spojrzał w jakim znajduje się stanie. Chłopak staje się ignorantem, którego nic już nie interesuje, jednocześnie swoją biernością pozwala na wszystko. Jego wzrok staje się zimny, co wskazuje na brak jakichkolwiek emocji, ale również jego ciemność i mrok pokazują, że jest on pełen negatywnych emocji. Podmiot chce go wyciągnąć z tego stanu i radzi mu, aby pomyślał o przyszłości jaka czeka jego i całe społeczeństwo. Próbuje mu przekazać chęć do działania mówiąc: „próbować i zmieniać, na to nigdy nie jest za późno”. Te słowa mają zmotywować odbiorcę do podjęcia kroków i zaprzestania bierności. Następnie podmiot zwraca się do obywateli Izraela, mówiąc: „dość już przemocy” oraz że należy coś zrobić, aby zmienić zaistniałą sytuację i skończyć z zabijaniem ludzi. Mówi, żeby przestać „gotować się”, czyli burzyć się przez różne silne emocje, które dają negatywny skutek, tylko okazać trochę ciepła i dobroci, które mogą doprowadzić do wypracowania kompromisu. Podmiot twierdzi, że jedynym efektem przelewania krwi jest pustka, która zostaje po zabitych osobach. Nie są to tylko osoby niewinne, niebiorące udziału w walkach, ale także kolejni żołnierze, kolejni bracia, którzy giną podczas walki. Podmiot określa to słowami „i dla naszego kraju dobrze jest żyć, nie umierać”. Zdanie to odnosi się do hasła utrwalonego w kulturze izraelskiej związanej z walką za kraj: „Dobrze umierać za nasz kraj”. Są to słowa, które wypowiedzieć miał syjonistyczny aktywista

Josef Trumpeldor na chwilę przed swoją śmiercią podczas obrony żydowskiej osady Tel – Chaj w 1920 roku. Po jego śmierci został on uznany za narodowego bohatera, a jego słowa stały się legendarne.¹⁴⁰ Podmiot sprzeciwia się temu hasłu podkreślając, że wcale nie jest dobrze umierać za kraj, ponieważ takie działania niczego nie zmieniają, a jedynie życie o działanie dla niego może sprawić, że zmieni się na lepsze. Odwołanie się do hasła Trumpeldora jest jednoczesnym sprzeciwem wobec ideologii syjonistycznej oraz polityki Izraela.

Ostatnią zwrotkę podmiot rozpoczyna zdaniem „może nadszedł czas zadawać pytania”, a w dalszej części kieruje się do odbiorców, jednocześnie pokazując, że on także należy do tej grupy, stosując pierwszą formę liczby mnogiej. Pytania, które stawia przed odbiorcami i przed sobą to „ile jeszcze możemy to ciągnąć i tak żyć? / I czy wojna na naszych granicach jest odłączona / od przemocy, która paraliżuje nasze życie?”. Są to bardzo ważne kwestie dotyczące społeczeństwa izraelskiego i jego reakcji. Pokazuje, że wojna, która toczy się na granicach kraju nie jest wydarzeniem, które jest odległe od codziennego życia obywateli i że wszyscy żyją w cieniu przemocy, która ma tam miejsce. Przemoc ta paraliżuje życie mieszkańców, nie pozwalając im toczyć zwykłego życia bez obawy przed zagrożeniem. Pierwsze pytanie odnosi się do tego właśnie życia pozbawionego bezpieczeństwa i pełnego śmierci, które cały czas trwa przez bierność i brak sprzeciwu. Jednak przez brak jakichkolwiek działań ta sytuacja będzie trwać i tak jak sam podmiot twierdzi „wygląda, że napięcie się tu nigdy nie skończy”. Pokazuje to, że podmiot wierzy w to, że ludzie mają siłę, żeby coś zmienić, ale jego wiara wydaje się być zachwiana przez to, że widzi bierność ludzi i nie jest w pełni pewien czy znajdą w sobie chęć do działania. Na sam koniec utworu podmiot odnosi się do autora pierwszej wersji piosenki Wielkiego Fiszięgo i piosenki, która została przez niego nagrana wraz z zespołem Szabak Samech zatytułowanej „Dmuchajcie w trąbę” (Titkeu be-chacocra), w której pojawia się zdanie „na końcu wszyscy jesteśmy równi przed stworzycielem” (Basof kulam szawim bifnei ha-bore). Podmiot twierdzi, że jeżeli wszyscy jesteśmy równi i na samym końcu wszyscy zamieniamy się w pył to jaki jest sens zabijać się wzajemnie.

Piosenka „Kolejny brat” posiada silny sprzeciw wobec wojny, zabijania oraz postawy mającej akceptować i dawać przyzwolenie na takie działania. Podmiot zwraca się wielokrotnie w sposób bezpośredni do odbiorcy, który może być każdym obywatelem

---

¹⁴⁰ Segev Tom *Jemej ha-kalaniot: Erec Israel bi-tkufat ha-mandat* Keter, Jeruzalaim, 1999, s. 106.

Izraela. W utworze zabijanie jest morderstwem, które jest czynem zakazanym i niedopuszczalnym. Podmiot nie rozumie jak można zabijać i jednocześnie zachowywać czyste sumienie. Wspomina tu o wielu ofiarach jakie niesie za sobą wojna, ale głównie skupia się na żołnierzach, którzy oddają swoje życie za kraj nie powodując, że sytuacja się polepsza. Podkreśla to, że wielu żołnierzy zostało już zabitych i jest to kolejny brat, który ginie za kraj i sprawia w ten sposób ból swoim bliskim. Użyte w piosence wyrażenia takie jak morderstwo, chodniki zalane krwią oraz krzyki rodziców pokazują brutalność czynu jakim jest zabicie drugiego człowieka. Głównym powodem użycia takich zwrotów jest zmotywowanie obywateli do sprzeciwu i do rozpoczęcia działań, na które nigdy nie jest za późno. Zespół ponownie kieruje swoją wypowiedź w stronę obywateli skupiając się na ich działaniach. W przeciwieństwie do wcześniejszego utworu, w którym podkreśla się fakt odsuwania od siebie konfliktu, w utworze „Kolejny brat” artyści pokazują, co robią obywatele wysyłając swoich bliskich na front i jakie efekty niesie za sobą ich działanie i śmierć. Piosenka przekazuje pozytywną motywację dla obywateli, aby zmienić obecny stan rzeczy i spróbować osiągnąć pokój.

3. Paraliżujący strach

Sytuacja polityczna może wpływać na psychikę człowieka, a w efekcie na jego postępowanie. Strach i poczucie zagrożenia jest częstym uczuciem odczuwanym wraz z rozwojem konfliktów. Jedną z osób poruszających ten temat jest Ehud Banai. Swoją karierę rozpoczął w latach 80 tych i od tamtego czasu znany jest z kompozycji posiadających własny, oryginalny styl, który łączy w sobie brzmienie rocka oraz bluesa lat 60 tych, a także motywy muzyki orientalnej. Sławę przyniosły mu albumy stworzone z zespołem „Uchodźcy” (Ha-plitim), których twórczość często dotyczyła tematów nierówności i problemów społecznych, czego przykładem jest piosenka „Czarna robota” (Awoda Szchora) mówiąca o dyskryminacji etiopskich Żydów.¹⁴¹ W 2004 roku Ehud Banai wydaje swój solowy album „Odpowiedz mi” (Ane li) po siedmiu latach milczenia.

---

¹⁴¹ Oficjalna strona internetowa portalu Mooma <http://mooma.mako.co.il/artist.asp?ArtistId=1164> (dostęp 10.05.2017).

Na płycie znajduje się utwór „Granice” (Gwulot) do którego słowa i muzykę napisał sam artysta.¹⁴²

<p>On już nie jest taki młody, więcej niż 50 I ma ciężki czas Walczy z nerwowym sąsiadem o podwórko Wszyscy mówią, że i tak umrzemy, ale z tobą nie rozmawiam</p> <p>Kompletnie nie jest spokojny, żyje na krawędzi Nigdy nie wie czego tak naprawdę chce Przeklina i przeprasza, szaleje i cichnie Płacze samotnie w nocy kiedy nikt nie patrzy</p> <p>Wstaje każdego ranka i widzi, że noc dalej trwa Nie pamięta skąd przyszedł i teraz dokąd idzie Przewraca się ze strony na stronę, rozdarty od środką Zmieszany i podzielony, on żyje na tabletkach</p> <p>Nie ma czasu usiąść, zjeść jak człowiek Wszystko wsadza do pity, leci na ulicy przed wszystkimi Wyprzedza z prawej, później łamie w lewo Chciałby wyrównać, ale teraz naprawdę nie może</p> <p>Między mną, a tobą, między nami i nimi Między ciemnością, a światłością, między lądem, a morzem</p>	<p>הוא כבר לא כל כך צעיר, יותר מחמישים והוא עובר זמנים קשים נלחם עם השכן העצבני על החצר כל אחד אומר למות, אבל איתך אני לא מדבר</p> <p>הוא לגמרי לא שקט, חי על הקצה אף פעם לא יודע מה הוא בעצם רוצה מקלל ומתנצל, משתולל ומתקפל הוא בוכה לבד בלילה, כשאף אחד לא מסתכל</p> <p>קם כל בוקר ורואה שהלילה מתמשך לא זוכר מאיפה בא ועכשיו לאן ילך מתהפך מצד לצד, קרוע מבפנים מבולבל ומפוצל, הוא חי על כדורים</p> <p>אין לו זמן לשבת, לאכול כמו בן אדם את הכל הוא שם בפיתה, טס בכביש לפני כולם עוקף מהימין, אחר כך שובר לשמאל היה רוצה להתיישר אבל כבר לא ממש יכול</p> <p>ביני ובינך, בנינו לבינם בין חושך לאור, בין יבשה לים בין קודש לחול, בין המתוק למר</p>
--	--

¹⁴² Oficjalna strona internetowa portalu Mooma
<http://mooma.mako.co.il/Biography.asp?ArtistId=1164&TextId=429> (dostęp 10.05.2017).

<p>Między świętym, a świeckim, między słodkim, a gorzkim Bez granic, nic nie ma granic</p> <p>Jest granica rozpaczy, nie ma granicy nadziei Jest granica nienawiści, nie ma granicy miłości Jest granica rzeczywistości, nie ma granicy marzeń Jest granica wojen, nie ma granicy pokoju</p> <p>Od czasu do czasu przypomina sobie jak był młody Był sen, była nadzieja na jasnym horyzoncie Ale teraz widzi chmury lęku I biegnie od razu po pracy do domu</p> <p>Utknął w korku, bezradny, wściekle trąbi Włącza radio i myśli tylko nie to, tylko znowu nie to Pali jak komin, martwi się o dzieci A droga do jego serce usiana jest obejściami</p> <p>Między mną, a tobą, między nami i nimi Między ciemnością, a światłością, między lądem, a morzem Między świętym, a świeckim, między słodkim, a gorzkim Bez granic, nic nie ma granic</p> <p>Jest granica rozpaczy, nie ma granicy nadziei Jest granica nienawiści, nie ma granicy miłości Jest granica rzeczywistości, nie ma granicy marzeń</p>	<p>בלי גבול, אין גבול לשום דבר</p> <p>יש גבול ליאוש, אין גבול לתקווה יש גבול לשנאה, אין גבול לאהבה יש גבול למציאות, אין גבול לחלום יש גבול למלחמות, אין גבול לשלום</p> <p>מדי פעם הוא נזכר איך כשהיה צעיר היה חלום, היתה תקווה באופק הבהיר אבל עכשיו הוא רואה עננים של חרדה והוא רץ מיד הביתה אחרי העבודה</p> <p>טבוע בתוך פקק, חסר אונים, צופר בזעם מדליק את הרדיו וחושב רק לא זה, רק לא עוד פעם מעשן כמו קטר, דואג לילדים והדרך אל ליבו כבר רצופה מעקפים</p> <p>ביני ובינך, בנינו לבינם בין חושך לאור, בין יבשה לים בין קודש לחול, בין המתוק למר בלי גבול, אין גבול לשום דבר</p> <p>יש גבול ליאוש, אין גבול לתקווה יש גבול לשנאה, אין גבול לאהבה יש גבול למציאות, אין גבול לחלום יש גבול למלחמות, אין גבול לשלום</p>
---	--

Utwór rozpoczyna się od przedstawienia bohatera będącego mężczyzną mającym ponad 50 lat. Mężczyzna przechodzi ciężki okres, ponieważ musi walczyć o ziemię ze swoim nerwowym sąsiadem. Według podmiotu wszyscy na około twierdzą, że i tak na końcu wszyscy umrzemy. To zdanie może oznaczać, że ludzie mówią mu, aby odpuścił sobie walkę, ponieważ nie prowadzi ona do niczego korzystnego, a życie tak czy inaczej skończy się śmiercią, która zabierze wszystko co zdążył osiągnąć. W odpowiedzi mężczyzna mówi „z tobą nie rozmawiam”, co pokazuje opozycyjną postawę bohatera w stosunku do świata i brak chęci na rozpoczęcie dialogu. Mężczyzna wydaje się być zaślepiony swoim celem i nie przyjmuje możliwości kompromisu. W następnej części można zobaczyć, że jest on bardzo nerwowy i żyje w permanentnym niebezpieczeństwie, przez co działa w sposób chaotyczny popadając w skrajne stany emocjonalne. Powodem przechodzenia ze stanów zdenerwowania do spokoju jest także jego brak zdecydowania i klarowności wyznaczonego przez niego celu. Narrator stwierdza, że „nigdy nie wie czego tak naprawdę chce”. Zdanie to pokazuje także, że mężczyzna jest nieprzewidywalny i nigdy nie wiadomo, jakiej reakcji można się po nim spodziewać. Noce dla bohatera są momentem, w którym może bez skrępowania wyrazić emocje, które są dla niego oznaką słabości. W porównaniu do wcześniejszego przeklinania i przeproszania płacz jest uczuciem, które wiąże się z bezradnością, brakiem sił, ale też wrażliwością. Ta czynność wydaje się być wstydliva dla bohatera, ponieważ pozwala sobie na nią tylko wtedy, kiedy jest sam, co też pokazuje, że walka, którą toczy wymaga braku okazywania jakiegokolwiek słabości.

W następnej zwrotce widać jak problemy dnia codziennego wpływają na życie mężczyzny. Ma problemy ze snem, przewraca się z boku na bok, jakby nie mogąc zasnąć ze względu na wewnętrzne rozdarcie. Bohater jest pogubiony, sam już nie jest pewien, dlaczego cały spór się rozpoczął i do czego on zmierza. Słowa „wstaje każdego ranka i widzi, że noc dalej trwa” mogą wskazywać zarówno na jego fizyczne problemy ze snem, jak i na ciągle uczucie pogrążania się w ciemności, depresyjnym świecie pozbawionym światła i nadziei. Wszystko to tak mocno wpływa na bohatera, że musi sobie pomagać tabletkami, które umożliwiają mu normalne funkcjonowanie. Jednak nie jest to komfortowe życie, ponieważ nie ma czasu spokojnie usiąść i zjeść, a jedynie wsadza wszystko do pity i dalej pędzi. Pośpiech mężczyzny jest nienaturalny, wyprzedza

wszystkich ludzi łamiąc przy tym przepisy. Opis ten ma nie tylko dosłowny sens, ale także metaforyczny. Wydaje się, że jego postępowanie jest rodzajem zbaczania z prawidłowej drogi, ponieważ bohater chciałby „wyrównać”, ale niestety jego poczynania zaszły na tyle daleko, że nie jest to już możliwe.

Mężczyzna czasami powraca myślami do czasów, kiedy był młody i znajdował się na odpowiedniej ścieżce życia. W tamtym czasie miał jeszcze jakieś ideały, marzenia, które wydawały się możliwe do zrealizowania, jednak teraz nadzieja zniknęła, a on widzi jedynie „chmury lęku”. Strach i niepewność sprawiają, że bohater nie ma sił na działanie i wraca od razu po pracy do domu, który jest dla niego synonimem bezpiecznej przystani. W drodze do domu utyka w korku, który jest podkreśleniem jego bezradności i jedyne, co może zrobić to trąbić i denerwować się we własnym samochodzie. Stres oraz irytacja odbijają się na jego nawykach sprawiają, że mężczyzna pali nadmiernie dużo szkodząc swojemu zdrowiu. Martwi się o swoje dzieci i o ich przyszłość, jednak nic nie jest w stanie zrobić. Przez wiele lat zmartwień i lęków mężczyzna buduje do swojego serca obejścia, czyli obwodnice, które są rodzajem obrony zarówno przed negatywnymi, jak i pozytywnymi emocjami. Sprawia to, że mężczyzna jest oddalony od swoich bliskich, od dzieci, którymi się martwi i przez to nie pozwala zbliżyć się do siebie. Drugim znaczeniem obejść pojawiających się w tekście są popularnie nazywane bypassy, które są elementami wszczepianymi podczas operacji związanej z niedrożnymi tętnicami. Oznaczałoby to, że podobnie jak w przypadku obwodnic droga do jego serca nie jest dość prosta. Jednak można także zrozumieć, że część dróg prowadzących do jego wnętrza obumarła i musi być sztucznie podtrzymywana przez niego. Sprawia to, że staje się wrażliwy na emocje i starając się unikać gwałtownych wzburzeń oddala się od ludzi żeby zachować wewnętrzny spokój.

W refrenie piosenki podmiot odnosi się do tytułowych granic i mówi o ich istnieniu. Słowa „między mną, a tobą, między nami i nimi” pokazują, że między ludźmi nie ma granic ani różnic, których nie można przekroczyć niezależnie kim są. Następnie nawiązuje do stworzenia świata, podczas którego Bóg rozdziela poszczególne jego elementy. Podmiot wykorzystuje ten motyw pokazując, że mimo wszystko między nimi nie ma jasnej, jednoznacznej granicy, a światłość i ciemność czy ląd i morze wzajemnie się przenikają, podobnie jak wszystko inne na świecie. W następnej części podmiot przeciwstawia negatywne emocje i zjawiska, pozytywnym. Rozpacz, nienawiść, rzeczywistość i wojna posiadają swoją granicę, którą prawdopodobnie jest śmierć, ale też

ograniczają człowieka i uniemożliwiają mu działanie. Nadzieja, miłość, marzenia i pokój są tutaj pozbawione granic, co pozwala na zmienianie świata. Wydaje się, że według podmiotu to wszystko, co jest negatywne powinno mieć swoją granicę, aby można było działać oraz wykorzystywać idee i nadzieje na stworzenie czegoś dobrego. Według autora granice dla przemocy czy cierpienia powinny istnieć, ponieważ wtedy dopiero „horyzont może się otworzyć”.¹⁴³

Utwór skupia się na człowieku, który może być każdym, co sprawia, że jest on jednym z przedstawicieli społeczeństwa. Żyje pod ogromną presją i na krawędzi zdrowego rozsądku. Postępuje w sposób chaotyczny, ale jego działania nie przynoszą efektów. Bohater jest bierny i ogranicza się do wściekania się oraz irytacji. Mężczyzna przedstawiony w utworze wnioskuje po słowach wypowiedzianych przez autora jest metaforą Izraela. Także Izrael walczy ze swoim sąsiadem, podobnie jak bohater ma ponad pięćdziesiąt lat i wydaje się być wewnętrznie rozdarty. Można wywnioskować, że według autora jego kraj postępuje w sposób chaotyczny, nie wiedząc już czego tak naprawdę potrzebuje. Kraj kiedyś kierował się wielkimi marzeniami i miał w sobie dużo witalnej siły, która miała pozwolić zmaterializować ideę, jednak z czasem państwo straciło ten zapał, zestarzało się i widzi jedynie strach. Lęk panujący w społeczeństwie paraliżuje obywateli i sprawia, że stają się oni bierni. Mężczyzna jest tutaj zarówno Izraelem, jak i każdym z jego obywateli, który ma wpływ na wygląd kraju. Według podmiotu sposobem na próbę rozwiązania konfliktu i zmiany sytuacji, w jakiej znajduje się kraj jest dostrzeżenie granic czynności posiadających negatywny wydźwięk i uwolnienie drzemiącej w ludziach nadziei, miłości i marzeń. W utworze autor krytykuje postępowanie Izraela i jego obywateli, ale jednocześnie dostrzega jego cierpienie, powód takiego zachowania oraz wewnętrzne rozterki. Pokazuje, że nie powinno się nikogo rozdzielać, że wszyscy są podobni i między ludźmi nie istnieją realne granice, które uniemożliwiają dialog. Autor nawołuje do zastąpienia wojen i rozlewu krwi wywołującego cierpienie, miłością i pokojem.

Wiele z utworów wspomnianych wcześniej wywoływało publiczne dyskusje, jednak piosenka napisana przez Alonę Kimchi – pisarkę, aktorkę oraz autorkę scenariuszy –

---

¹⁴³ Autor nieznany „Ehud Banai wypuszcza nową piosenkę z albumu *Odpowiedz mi*” 01.12.2003 (Ehud Banai moci szir chadasz likrat ha-album Ana li) <http://www.haaretz.co.il/misc/1.927959> (dostęp 14.05.2017).

rozpętała prawdziwą burzę w Izraelu. Utwór „Kwestia przyzwyczajenia” (Injan szel hergel) została zawarty na albumie o tym samym tytule nagrany w 2012 roku przez piosenkarza, kompozytora, producenta muzycznego oraz partnera życiowego autorki, Izhara Aszdota. Inspiracją do stworzenia tekstu piosenki stały się spotkania z rezerwistami biorącymi udział w pierwszej i drugiej intifadzie oraz będącymi założycielami grupy „Szowrim Sztika”. Wraz z nimi pisarka brała udział w wycieczkach po Hebronie, podczas których mogła zobaczyć na własne oczy skutki konfliktu.¹⁴⁴

Nauczyć się zabijać	ללמוד להרוג
Jest kwestią rozmachu	זה עניין של תנופה
Zaczyna się skromnie	מתחיל בקטן
I później to przychodzi	ואחר כך זה בא
Patrowanie całą noc	מפטרל כל הלילה
W kasbie w Nablusu	בקסבה של שכם
Hej, co tutaj jest nasze	היי, מה כאן שלנו
A co wasze.	ומה שלכם
Na początku to tylko ćwiczenie	תחילה רק תרגיל
Kolba uderza w drzwi	קת הולמת בדלת
Dzieci są w szoku	ילדים המומים
Rodzina jest przerażona.	משפחה מבוהלת
Potem – godzina policyjna	אחר כך - הסגר
To dopiero jest niebezpieczeństwo	זו כבר סכנה
Śmierć czyha	המוות אורב
Za każdym rogiem	מאחורי כל פינה
Odbezpieczenie broni	דורך את הנשק

¹⁴⁴ Nevo Asaf „Galei Cahal odrzucili w programie piosenkę Izhara Aszdota” 14.10.2012 (Galei Cahal paslu le-szidur szir szel Izhar Szadot) <http://www.mako.co.il/music-news/local/Article-d09e5ae459f5a31006.htm> (dostęp 14.05.2017).

Trzęsie się ramie	הזרוע רועדת
Sztywny palec	אצבע נוקשה
Przylega do spustu	צמודה אל ההדק
Serce wariuje	הלב מתפרע
Wali w przerażeniu	פועם מבוהל
On wie - następnym razem	הוא יודע - להבא
Będzie łatwiej	זה יהיה יותר קל
Oni nie są mężczyzną, nie są kobietą	הם לא איש, לא אשה
Są tylko obiektem, tylko cieniem	הם רק חפץ, רק צל
Nauczyć się zabijać	ללמוד להרוג
Jest kwestią przyzwyczajenia	זה עניין של הרגל
Nauczyć się bać	ללמוד לפחד
To tylko kwestią rozmachu	זה עניין של תנופה
Zaczynamy skromnie	מתחילים בקטן
I później to przychodzi	ואחר כך זה בא
Wiadomości z nagłówek	הבשורות מלמעלה
Schodzą na ulicę	יורדות לרחוב
Nie ma szansy dalej żyć	אין סיכוי לחיות הלאה
Koniec jest tak blisko	הסוף כה קרוב
Proroctwa terroru	נבואות האימה
Jak krakanie kruków	כקרקור העורבים
Zaryglujcie okiennice	תגיפו תריסים
Zamknijcie swoje domy	הסתגרו בבתים
Jesteśmy tylko garstką	אנחנו רק קומץ
A ich jest tak wiele	והם כה רבים
Malusieńki kraj	מדינה קטנטנה
Pożarty przez wrogów	אכולת אויבים

W ich sercach jest tylko nienawiść	בליבם רק שנאה
Instynkt zły i ciemny	יצר רע ואפל
Nauczyć się bać	ללמוד לפחד
To tylko kwestia przyzwyczajenia	זה עניין של הרגל
Nauczyć się okrucieństwa	ללמוד אכזריות
To tylko kwestia rozmachu	זה עניין של תנופה
Zaczyna się skromnie	זה מתחיל בקטן
I później to przychodzi	ואחר כך זה בא
Każdy chłopiec jest mężczyzną	כל ילד הוא גבר
Pragnącym zwycięstw	תאב נצחונות
Ręce na karku	ידיים לעורף
Nogi szeroko rozstawione	רגליים פסוקות
To czas niebezpieczeństwa	זה זמן סכנה
To czas terroru	זה זמן חבלה
Zahartowany żołnierz	חייל תתחשל
Nie posiada umiejętności współczucia	אין סגולה לחמלה
Kuzyn jest jak zwierzę	הבן דוד כמו חיה
Już przyzwyczajony do widoku krwi	כבר רגיל לראות דם
On nie czuje cierpienia	אינו חש בסבל
Nie jest człowiekiem	אינו בן אדם
Mundur polowy i swędzenie pachwiny	מדי ב' ושפשפת
Zmęczenie i rutyna	תשישות ושגרה
Od głupoty do zła	מטמטום עד הרוע
Droga jest krótka	הדרך קצרה
Tylko nam, tylko nam	רק לנו רק לנו
Ziemia Izraela	אדמת ישראל

<p>Nauczyć się okrucieństwa To tylko kwestia przyzwyczajenia</p> <p>Dziecko, dziecko przestań Dziecko, dziecko wróć z powrotem Chodź do mnie, mój ukochany Chodź do mnie, moja dziecinko</p> <p>Tak ponure jest niebo I na zewnątrz już jest ciemno Ołowiane żołnierzyki nadal Są pod łóżkiem</p> <p>Chodź do domu dziecko Chodź do domu Do domu Do domu</p> <p>Nauczyć się kochać To tylko kwestia łagodności Delikatnym krokiem W chmurę delikatności</p> <p>Zawahamy się, rozpuścimy się Złagodniejemy, zaokrąlimy krawędzie Nauczyć się kochać To tylko kwestia przyzwyczajenia</p> <p>Być człowiekiem To kwestia rozmachu To wzrasta niczym płód I później to przychodzi</p>	<p>ללמוד אכזריות זה עניין של הרגל</p> <p>ילד ילד תעצור ילד ילד בוא תחזור בוא אלי, מחמל לבי בוא אלי, תינוק שלי</p> <p>כה קודרים הם השמיים ובחוץ כבר עלטה חיילי הברזל עדיין מתחת למיטה</p> <p>בוא הביתה ילד בוא הביתה הביתה הביתה</p> <p>ללמוד לאהוב זה עניין של רכות בצעד זהיר בענן עדינות</p> <p>נהסס, נתמוסס נתרכך, נתעגל ללמוד לאהוב זה עניין של הרגל</p> <p>להיות בן אדם זה עניין של תנופה זה נובט כמו עובר ואחר כך זה בא</p>
---	--

Być na minutę,	להיות לדקה
Tylko teraz, tylko dzisiaj	רק עכשיו, רק היום
Po drugiej stronie	בצידו השני
Tej samej barykady	של אותו המחסום
Ale nasze serca są już szorstkie	אך ליבנו כבר גס
A skóra taka gruba	והעור כה עבה
Głusi i ślepi	חרשים ועיוורים
W bańce współczesności	בבועת ההווה
W zdumieniu będziemy obserwować	בפליאה נתבונן
Upadłego anioła	במלאך הנופל
Być człowiekiem	להיות בן אדם
To kwestia przyzwyczajenia	זה עניין של הרגל

Utwór można podzielić na trzy części. Pierwsza z nich rozpoczyna się pokazaniem dylematów i trudności, z jakimi muszą się mierzyć żołnierze. Podmiot liryczny opisuje rutynę życia żołnierzy oraz mieszkańców na terenach okupowanych. Z czasem żołnierze przyzwyczajają się do wymogów otaczającej ich rzeczywistości i choć zabijanie z początku jest dla nich trudne i „zaczyna się skromnie”, to z czasem stopień okrucieństwa i łatwość zabijania rozwija się. Podmiot nazywa ten proces „kwestią rozmachu”, jako naukę zabijania bez moralnych oporów. W dalszej części opisuje codzienność patrolowania terenów przez żołnierzy zadając pytanie „co tutaj jest nasze / a co wasze”, co pokazuje wątpliwość wobec słuszności ich działań i brak gruntownego przekonania dotyczącego własności ziem. Zastosowanie rozdzielenia na nasze i wasze sprawia, że podmiot identyfikuje się z żołnierzami, a także, że kieruje swoje słowa do obydwu stron konfliktu.

W następnej zwrotce podmiot dalej opisuje rutynowe działania żołnierzy, które z początku są tylko ćwiczeniami. Te czynności postawione są w opozycji do reakcji i odczuć zwykłych mieszkańców, którzy wraz ze swoimi dziećmi boją się wchodzących z impetem uzbrojonych żołnierzy. W dalszej części noc staje się rzeczywistym zagrożeniem w przeciwieństwie do niewinnych ludzi. Ciemność i rozpoczęcie godziny policyjnej jest momentem, w którym trudniej jest dojrzeć przeciwnika, co sprawia, że „śmierć czyha / za każdym rogiem”. Żołnierz odczuwa coraz większy strach i niepokój. Jego ręce trzymające

karabin trzęsą się, a serce wali jak oszalałe. Jednak żołnierz jest świadomy tego, że z każdym następnym razem będzie coraz łatwiej, a jego lęk będzie się zmniejszał. Efektem uodpornienia się na uczucia jest przekonanie bądź próba wmówienia sobie, że osoby, do których się strzela „nie są mężczyzną, nie są kobietą / są tylko obiektem, tylko cieniem”. Słowa te pokazują, że żołnierzowi łatwiej jest traktować ludzi jako rzecz, cel, a nie człowieka z krwi i kości, którego pozbawia się życia. Podmiot podsumowuje to słowami mówiącymi, że zabijanie jest tak naprawdę kwestią przyzwyczajenia.

Następna część skupia się na obywatelach, którzy ze strachu godzą się na te działania. Ich obawy są podobnie jak zabijanie kwestią rozmachu. Z początku ten lęk jest niewielki jednak z czasem przeradza się w większe napięcie, które jest przyczynkiem do złego postępowania. Opisany jest strach obywateli przed śmiercią, której nie da się uniknąć. Te niepokoje i lęki wywołane są przez nagłówki gazet, które nakręcają spirale paniki i szerzą uczucie niepokoju. Podmiot nazywa to prorocstwami terroru porównując je do krakania kruków. Kruki powszechnie kojarzone są ze śmiercią i wojną, a w Starym Testamencie występują głównie jako zwierzęta nieczyste,¹⁴⁵ ale też pojawiają się w pozytywnej roli w historii potopu. Ich krakanie jest tutaj przerażającym i męczącym krzykiem przynoszącym niepokój i widmo nadchodzącej śmierci. Nasilające się uczucie niepokoju sprawia, że podmiot nakazuje zamknąć domy i zaryglować okiennice, czyli odizolować się od reszty świata i zabezpieczyć się jak tylko jest to możliwe. Podmiot pokazuje jak strach może być narzędziem do manipulacji społeczeństwem, które żyje w przekonaniu, że musi się bronić, ponieważ ich mały i niewinny kraj jest pożerany przez wrogów. Druga strona opisana jest jako potwory, które nie posiadają pozytywnych uczuć, a jedynie nienawiść, która pcha ich do czynienia zła.

W następnej części podmiot powraca do postaci żołnierza, tym razem nie mówiąc tylko o zabijaniu, ale również o okrucieństwie, które także z czasem pogłębia się. Pokazuje żołnierzy, którzy są tak naprawdę jeszcze chłopcami, ale czują się jak mężczyźni, którzy na polu walki pragną zwycięstwa. Chęć pokonania przeciwnika sprawia, że zanikają wartości moralne. Z początku są to rutynowe czynności, które wykonuje żołnierz nakazując rozstawić nogi i założyć ręce na kark w celu kontroli przeciwnika. Wszystkie działania tłumaczone są słowami, że jest to czas terroru i niebezpieczeństwa, dlatego trzeba być ostrożnym, a żołnierz musi być zahartowany i nie

---

¹⁴⁵ Kpł 11,15

odczuwać jakiegokolwiek współczucia. Podmiot pozbawia żołnierza człowieczeństwa i porównuje go do zwierzęcia twierdząc, że nie czuje on cierpienia, a widok krwi nie jest dla niego czymś obcym. Następnie pokazuje niedogodności fizyczne, z jakimi musi się zmagać żołnierz pełniący służbę. Zmęczenie i rutyna, które pojawiają się u żołnierzy potrafią sprawić, że zaczynają robić głupie rzeczy, w których podmiot widzi krótką drogę do zła. Wydaje się też, że owa głupota odnosi się do następnej zwrotki, w której podmiot odnosi się do postawy skrajnie nacjonalistycznej twierdzącej, że tylko ziemia Izraela i jej mieszkańcy są najważniejsi. Z tym przekonaniem wielu żołnierzy wybiera się na wojnę i popycha ich to do okrucieństwa.

W następnej części podmiot zwraca się bezpośrednio do żołnierza, przyjmując jednocześnie rolę rodzica. Forma, jakiej używa, czyli dziecko pokazuje fakt, że żołnierze znajdujący się na froncie są tak naprawdę jeszcze dziećmi, przed którymi jest jeszcze życie. Podmiot liryczny prosi go, aby wrócił do domu i zaprzestał swojego udziału w walkach, mówiąc, że pod łóżkiem nadal znajdują się jego ołowiane żołnierzyki, którymi może się pobawić nie powodując realnego rozlewu krwi. W ten sposób prezentuje nie tylko odczucia żołnierza, ale i rodziców, którzy pragną dla dziecka szczęścia i spokoju, a nie chcą żeby było ono maszyną do zabijania. Mówiąc, że może zrezygnować, podmiot pokazuje, że każdy żołnierz ma możliwość wyboru, a jego przyszłość zależy wyłącznie od niego.

Ostatnia część utworu stoi w opozycji do negatywnych uczuć i czynów, ponieważ mówi o miłości, której podobnie jak zabijania i okrucieństwa można się nauczyć. Jest to jedynie kwestia łagodności i przyzwyczajenia. Podmiot wydaje się wyrażać nadzieję, że w przyszłości my, czyli naród, zawaha się w przeciwieństwie do żołnierza, który wcześniej nie mógł sobie pozwolić na współczucie. Ma też wiarę, że uda się im złagodnieć i „zaokrąglić swoje krawędzie”. Podobnie jak miłości, można na nowo nauczyć się bycia człowiekiem, który wzrasta niczym płód. Empatia i próba wczucia się w sytuację wrogów stojących po drugiej stronie muru staje się także ważną kwestią, która mogłaby pomóc w przyszłości. Nadzieja wyrażana przez podmiot wydaje się być jednak dość nikła, ponieważ jest świadomy faktu, że przez lata walki serca stały się szorstkie, a skóra gruba, umożliwiając ludziom uodpornienie się na ból fizyczny oraz psychiczny, ale też i na uczucia. Widzi także, że społeczeństwo zdążyło już ogłuchnąć i oślepnąć, dlatego będzie dalej tkwić w „bańce współczesności” nie próbując nic zmienić. Ten stan rzeczy wydaje się prowadzić do katastrofy, podczas której mają obserwować upadającego anioła. Może

być to metafora dla kraju, który przez bierność i brak zmian w postępowaniu może stać się symbolem zła oraz odwrócenia się od pięknej i szlachetnej idei, jaką miało być powstanie państwa Izrael. Ostatnie słowa powtarzające wcześniejsze twierdzenie, że „Być człowiekiem / To kwestia przyzwyczajenia” wydają się być ostatnim krzykiem wołającym o nawrócenie się i powrócenie do człowieczeństwa.

W piosence autorka zdecydowanie krytykuje postępowanie żołnierzy i kraju w związku z terenami okupowanymi. Przez zastosowanie powtarzającej się formy „nauczyć się” i „kwestia przyzwyczajenia” pokazuje zarówno jak negatywne, jak i pozytywne postawy można kształtować i rozwijać. Żołnierze są potraktowani, jako ludzie wyszkoleni do zabijania, ale mimo wszystko podmiot wierzy, że jeszcze gdzieś w nich tkwi element człowieczeństwa, który można na nowo wskrzesić. W utworze „Kwestia przyzwyczajenia” Alona Kimchi pokazuje, że żołnierze muszą zmagać się z fizycznymi trudnościami, ale także z własną moralnością. Ich działania często zaprzeczają wartościom, które były im wpajane przez całe życie, jednak po jakimś czasie przyzwyczajają się do wojennej rzeczywistości. Przedstawieni zostają także rodzice, dla których trudne jest bierne obserwowanie dzieci, które muszą się stać dorosłymi ludźmi i walczyć. Sytuacja pokazana przez autorkę jest niekorzystna dla obu stron, ponieważ wszyscy żyją w permanentnym stanie niepokoju i strachu, który powoduje nienawiść i przemoc. W utworze właśnie lęk wydaje się być jednym z głównych powodów motywujących działania żołnierzy.

Po pojawieniu się piosenki podniosła się fala krytyki z wielu stron. Wiele osób zarzucało autorce oraz Izharowi Aszdutowi, że postać izraelskiego żołnierza została zdemonizowana oraz że został przedstawiony jako bezlitosna maszyna do zabijania.¹⁴⁶ Radio wojskowe Galei Cahal zdecydowało się na niepuszczenie piosenki w swojej stacji, ponieważ jej szef – Jaron Dekel uznał, że nie ma w niej miejsca na utwory potępiające żołnierzy oraz gardzące tymi, którzy oddali życie za kraj.¹⁴⁷ Aszdot był oburzony tą decyzją i w odpowiedzi wyraził swoje zaniepokojenie faktem, że w demokratycznym kraju zakazuje się piosenek oraz dyskusji w związku z nimi.¹⁴⁸ Sama autorka tekstu także

---

¹⁴⁶ Zisowic Haim „Kwestią przyzwyczajenia jest złorzeczyć i pomawiać” 01.11.2012 (Injan szel hergel legadef we-lehaszmic), 01.11.2012 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4299753,00.html> (dostęp 14.05.2017).

¹⁴⁷ Bame Or „Piosenka Aszdota wykluczona w radio Galc: *Pogarda dla żołnierzy Cahalu*” (Szir szel Aszdot nifsal ba-Galc: baz le-chajalej cachal) 14.10.2012 <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4292016,00.html> (dostęp 14.05.2017).

¹⁴⁸ Grincweig Emili „Piosenka Izhara Aszdota wykluczona z uroczystego programu w radio Galac” 14.10.2012 (Szir szel Izhar Aszdot nifsal la-szidur chagigi ba-Galac) <http://www.haaretz.co.il/gallery/media/1.1842215> (dostęp 14.05.2017).

nie omieszkała skomentować tego wydarzenia słowami „Jaron Dekel powinien odnowić swoje świadectwo dojrzałości w kwestii rozumienia tekstu”, ponieważ według niej piosenka skupia się głównie na trudnościach, z jakimi muszą się mierzyć żołnierze na terenach okupowanych.¹⁴⁹ Dyskusję także wzbudził sam fakt ocenzurowania piosenki w epoce, w której prężnie rozwijają się takie platformy jak YouTube, na których bez ograniczeń można przesłuchać każdą piosenkę.¹⁵⁰

Okres po drugiej intifadzie do współczesności jest głównie związany ze zmęczeniem panującą sytuacją oraz próbami rozmów o pokoju nieprzynoszącymi żadnej poprawy. Podkreślana jest także bierność obywateli, którzy dają ciche przyzwolenie na dalsze prowadzenie wojen. Pojawia się motyw wiecznej wojny, która rozpoczyna się zaraz po zakończeniu poprzedniej. Często też twórcy zwracają się do obywateli pokazując, że tak samo jak oni są częścią tej maszyny i nie robiąc nic powodują tylko zaognienie konfliktu. Ironia staje się narzędziem, które podkreśla hipokryzję i brak konsekwencji w postępowaniu społeczeństwa. Postępowanie takie jak ślepe wykonywanie rozkazów czy płacenie podatków, za które państwo kupuje broń podkreśla fakt, że każdy przyczynia się do rozwoju konfliktu. Większość tych utworów nie skupia się na krytyce samego rządu, ale głównie obywateli, którzy też mają wpływ na politykę. Wydaje się, że mimo wszystko można odnaleźć w tych utworach nadzieję na poprawę sytuacji, próbę motywacji do działania oraz ogrom siły, jaką posiadają obywatele.

---

¹⁴⁹ Grincweig Emili „Piosenka Izgara Aszdota wykluczona z uroczystego programu w radio Galac” 14.10.2012 (Szir szel Izhar Aszdota nifsal la-szidur chagigi ba-Galac) <http://www.haaretz.co.il/gallery/media/1.1842215> (dostęp 14.05.2017).

¹⁵⁰ Melamed Ariana „Nauczyć się cenzurować to kwestia przyzwyczajenia” 15.10.2012 (Lilmod lecanzer ze injan szel hergel), <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4292068,00.html> (dostęp 14.05.2017).

Zakończenie

Celem niniejszej pracy było pokazanie w sposób przekrojowy różnorodności oraz obfitości izraelskich piosenek protestu powstałych po Pierwszej Wojnie Libańskiej. Przedstawione w pracy utwory nie są w stanie oddać pełnego obrazu związanego z tą tematyką, jednak na ich przykładzie można zobaczyć główne motywy i cechy pojawiające się w utworach.

Protest songi powstające w obszarze kultury masowej w Izraelu są ściśle związane z historią kraju i wydarzeniami, które się w nim odbywają. Wielokrotnie wojna, działania militarne czy inne zdarzenia mające tam miejsce stają się inspiracją dla artystów do wyrażenia swojego sprzeciwu. Często wpływają na nich osobiste doświadczenia związane z odwiedzeniem terenów okupowanych, czego przykładem są artystki Jardena Arazi oraz Alona Kimchi. Inspiracją także stają się wydarzenia dotyczące bliskich artystom osób, takie jak okaleczenie bądź śmierć na froncie. Należy również podkreślić, że izraelskie antywojenne piosenki są utworami, które nie są pozbawione tła historycznego i w większości odnoszą się do konkretnych wydarzeń, jednak mimo tego faktu, większość z nich niesie za sobą uniwersalny przekaz, który nawet po wielu latach jest nadal aktualny. Przykładami utworów, które bezpośrednio odniosły się do konkretnych wydarzeń są „Połowa września” Gali Atari oraz „Bunt łez” Awiwa Geffena.

Bliskość wojny jest ważnym tematem w Izraelu, co pokazuje, że w odróżnieniu od amerykańskich twórców, artyści czerpią ze swoich własnych doświadczeń i emocji. Widoczne jest również, że dla izraelskich artystów inspiracją są zwykli obywatele, którzy walczą wypełniając obowiązek służby wojskowej oraz ludzie żyjący w Izraelu i doświadczający strachu oraz przemocy w codziennym życiu. Ciągłe poczucie zagrożeniem wybuchu wojny dla zwykłego człowieka wydaje się pogłębiać szczególnie od pierwszej intifady. To zjawisko także ma swoje korzenie w historii kraju, ponieważ zarówno pierwsza, jak i druga intifada stają się momentami, w których po palestyńskiej stronie walczy ludność cywilna, a obywatele Izraela zaczynają także mocniej odczuwać efekty tych walk. Piosenki powstałe niedługo po Pierwszej Wojnie Libańskiej odnoszą się głównie do przeżyć żołnierzy i do sytuacji mającej miejsce głównie poza granicami kraju.

Żołnierz bardzo często jest głównym bohaterem piosenek. Wielu artystów ma odmienny stosunek do postaci żołnierza, gdyż jedni opisują go jako osobę pozbawioną człowieczeństwa, a z drugiej strony jako młodego człowieka uwięzionego w wojennej maszynie, który przez swoją bierność nie potrafi się z niej wydostać. Autorzy tekstów podkreślają ciemną stronę życia żołnierzy, o której się publicznie nie mówi. W utworach wielokrotnie stają się niewolnikami wojny, a nawet potrafią się od niej uzależnić tak jak pokazuje to piosenka „Towarzysze broni”. Napięcie, strach i przemoc stają się elementami charakteryzującymi życie na froncie, które wpływają na losy bohaterów zarówno podczas walki, jak i poza nią.

Wraz z pierwszą intifadą artyści częściej skupiają się na drugiej stronie konfliktu nawiązując do ludności palestyńskiej, jednak także przed nią nie brakowało takich utworów, czego przykładem jest piosenka Szaloma Chanocha „Nie ma sporu”. Artyści często starają się uczłowieczyć w oczach odbiorców drugą stronę konfliktu pokazując podobieństwo do obywateli Izraela, a także ich wspólne semickie korzenie, co tworzy obraz pokrewieństwa.

Dominującym motywem pojawiającym się w większości piosenek jest bierność. Artyści podkreślają wielokrotnie jaką szkodą dla kraju i dla jego mieszkańców jest brak zdecydowania oraz podjęcia kroków do walki o pokój. Bierni w protest songach są zarówno żołnierze, którzy nie są w stanie sprzeciwić się służbie i rozkazom, jak i zwykli obywatele, którzy wybierają postawę konformistyczną, nie decydując się na jakiegokolwiek kroki. Pasywność obywateli podkreślało wielu twórców zwracając uwagę na jej różne przejawy. W utworze „Dolać kroplę” Arika Einsteina, autor stwierdza ile mógłby zrobić, żeby polepszyć sytuację, ale jedyne co potrafił to płakać po poległych. Inaczej ujmują ten problem artyści z zespołu Ha-dag Nachasz, którzy w bierności widzą czynność powodującą pogłębianie się konfliktu. Także ich kolejna piosenka pojawiająca się w pracy zwraca uwagę na ciche przyzwolenie dla działań potęgujących napiętą sytuację. Kolejnym odcieniem bierności, także często poruszonym przez artystów, jest ignorowanie negatywnych doniesień. W utworach „Po nas choćby potop” Nurit Galron czy „Strzelają i płaczą” Si Hajman, Tel Awiw staje się synonimem miejsca, w którym ludzie nie przejmują się sytuacją kraju i wybierają dobrą zabawę.

Bierność obywateli często jest również połączona ze zmęczeniem rozmowami o pokoju, które nie przynoszą pożądanego efektów. Artyści odnoszą się do rozmów w

Camp David oraz kolejnych prób, które są bezowocne. Głównie podkreślił to Muki w piosence „Rozmawiają o pokoju” mówiąc o tym, że wszyscy wiecznie rozmawiają o pokoju, ale nie o sprawiedliwości mającej dotyczyć zwykłych obywateli. Fiasko pokojowych prób ukazane jest także w utworze „Zima 73”, którego głównym bohaterem jest pokolenie narodzone zaraz po wojnie Jom Kippur, któremu obiecywano pokój, a mimo to młodzi ludzie dalej zmuszeni są walczyć. Dobrym przykładem braku realnego porozumienia po latach prób jest piosenka „Do domu”, która za sprawą dodanych po dwudziestu latach zwrotek pokazuje, że po wielu latach nic się nie zmieniło.

Motyw niekończącej się walki także jest ważnym aspektem przewijającym się w piosenkach. Szalom Chanoch w piosence „Nie mówiąc ani słowa” wspomina o żołnierzu ponownie powracającym na wojnę, podobnie jak robi to Astar Szamir w utworze „Chwila przed burzą”, która mówi o kolejnym zakłóceniu ciszy i spokoju. Krąg nie posiadającej końca walki i przemocy jest jednak najmocniej widoczny w piosence Chawy Alberstein „Chad Gadija”, która posługując się tradycyjną żydowską pieśnią podkreśla brak perspektyw zakończenia konfliktu.

Kolejnym tematem pojawiającym się w utworach jest motyw ofiary. W piosenkach protestu ofiarą staje się nią każda osoba. Palestyńczycy, którzy są prezentowani głównie jako ludność cywilna, pokazywani są jako osoby, które tracą całe swoje domostwa i spokój życia przez panującą wojnę. Często też pojawiają się dzieci, które tracą dzieciństwo musząc szybko dorosnąć w świecie ogarniętym wojną i przemocą. Dzieci jako ofiary są także tematem pojawiającym się po stronie izraelskiej. Dzieci jednak są wtedy głównie utożsamiane z żołnierzami, którzy będąc jeszcze nastolatkami idą na wojnę, co można zobaczyć w utworze „Kwestia przyzwyczajenia”, gdzie podmiot mówi o ołowianych żołnierzach, do których może wrócić żołnierz. Żołnierze stają się ofiarami maszyny wojennej, z której nie mogą się uwolnić, a co za tym idzie wszyscy obywatele, którzy stają się ofiarami polityki swojego kraju.

Zabiegiem jaki stosuje wielu artystów jest personifikacja kraju, który przykładowo stosuje Arik Einstein w utworze „Siedzę z kartką papieru przed sobą” zwracając się bezpośrednio do kraju jak do ukochanej czy w piosence „Granice” Ehuda Banai’a, który przedstawia kraj jako mężczyznę. Nadając państwu ludzkie cechy, artyści pokazują, że kraj jest dla nich żywym organizmem, jednocześnie będącym tworem bliskim ich sercom. Bardzo ważne jest to, że żaden z artystów nie odnosi się pogardliwie do swojego kraju,

ale krytykuje jego postępowanie i politykę. Sprawia to, że piosenki nie posiadają wydźwięku anty-państwowego, a raczej wyraz miłości i troski o błądzący kraj.

Artyści często posługują się bezpośrednią formą nie tylko w stosunku do kraju, ale również do obywateli. Zabieg zwracania się do odbiorcy potęguje przekaz piosenki, sprawiając równocześnie, że te słowa mają dotykać ich personalnie. Celem tego zabiegu jest zmuszenie odbiorcy do przemyślenia swoich czynów i postępowania, jednocześnie motywując go do podjęcia właściwych kroków. Tu warto jednak zaznaczyć, że większość piosenek nie posiada jawnej zachęty i motywacji, która mówi, że człowiek ma zacząć działać. Artyści subtelnie zachęcają do przemyśleń i pozwalają odbiorcy samemu zastanowić się nad obecną sytuacją i nad możliwym jej rozwiązaniem.

Protest songi izraelskich artystów nie dostarczają gotowej odpowiedzi dotyczącej rozwiązania pokoju. Głównym przekazem jaki jest przez nich propagowany jest zachęta do działania, ale większość z nich nie podaje dokładnych wytycznych. Fakt ten pokazuje, że niemożliwe jest rozwiązanie konfliktu w prosty sposób, ponieważ jest to złożony proces, który dotyczy każdego obywatela. Społeczeństwo krytykowane jest za swoją bierność, zachęcane do działania, ale również do uświadomienia sobie faktu, że po dwóch stronach konfliktu znajdują się tacy sami ludzie, którzy cierpią w ten sam sposób i krzywdzą siebie w równym stopniu. Często także artyści podkreślają fakt, że wojna jest tworem stworzonym przez człowieka, który ją rozpoczyna tylko ze względu na swoje prywatne pragnienia.

Izraelskie pieśni protestu bogate są w interseksualność i odniesienia do wielu różnych tekstów kultury. Wielokrotnie pojawiają się cytaty bądź nawiązania do Biblii, tradycji oraz do współczesnych tekstów tworzonych na terenie Izraela. Artyści odnoszą się w ten sposób zarówno do tradycji żydowskiej tworzonej od wieków, jak i do nowych tekstów powstałych na fali syjonizmu, takich jak wiersz Saula Czernichowskiego czy znane słowa Josefa Trumpeldora. Jednak artyści nie ograniczają się tylko do kultury żydowskiej i posługują się często dziełami i motywami znanymi z kultury europejskiej i amerykańskiej. Przykładem jest tutaj piosenka Juwala Banai'a „Nie można tego zatrzymać”, w której autor posługuje się cytatem z książki Marka Twaina.

Patrząc na proces rozwoju pieśni protestu w Izraelu można zauważyć, że artyści coraz odważniej i dosadniej mówią o konflikcie. Większość artystów tworzących niedługo po Pierwszej Wojnie Libańskiej nie pokazuje wprost swojej postawy przeciw

wojnie. W większości tych piosenek artyści nie odważają się krytykować w bezpośredni sposób kraju, a raczej subtelnie wyrażają swój smutek i zaniepokojenie. Utwory powstałe po pierwszej intifadzie nie zmieniają w znaczący sposób sposobu mówienia o wojnie, ale można zobaczyć, że wielu artystów nie boi się wyrazić w pełni swoich odczuć i skrytykować działania kraju. Po pierwszej intifadzie tworzy też wielu artystów, którzy powszechnie znani są z odważnego wyrażania swoich poglądów takich jak Awiw Geffen, Chawa Alberstein, Si Hejman, Nurit Garlon czy zespół Ha-dag Nachasz. Prawdopodobnie również pojawienie się zespołów hip-hopowych umożliwiło twórcom z tego gatunku dobitniej wyrazić swój głos, ponieważ nurt ten znany jest powszechnie ze swojej odwagi, a jednocześnie bezpośredniości.

Po temacie związanym z pieśniami protestu można by oczekiwać utworów nieskomplikowanych i niosących za sobą tylko przesłanie pacyfizmu. Jednak izraelskie protest songi są zjawiskiem, w którym nie dostrzeże się banalności czy odrealnionych utopijnych wizji. Bliskość wojny wpływa na sposób tworzenia utworów, które wydają się być świadome złożoności problemu jakim jest konflikt izraelsko-palestyński. Żaden z artystów nie dostarcza gotowej odpowiedzi, ale też nie głosi idei czystego pacyfizmu powszechnie znanego na świecie. Artyści skupiają się na konkretnych wojnach, ludziach biorących w nich udział oraz ich skutkach. Tworzą złożone utwory, często posługując się metaforami, rozbudowaną narracją oraz motywami kultury. Ważny jest fakt, że pieśni protestu są osobistymi tekstami, stworzonymi z potrzeby opowiedzenia głośno o ludzkiej krzywdzie spowodowanej przez wojnę, co sprawia, że utwory nacechowane są emocjami.

Piosenki protestu tworzone są do dnia dzisiejszego, a stale rozwijający się konflikt jest nadal inspiracją dla wielu artystów. Utwory te oczywiście nie są w stanie zmienić świata, ale możliwe, że dzięki nim wiele osób uświadomi sobie tragizm konfliktu izraelsko-palestyńskiego.

Bibliografia

Źródła:

1. אינשטיין אריק (מיקי גבריאלוב) – *יושב מול הנייר* מתוך "אוהב להיות בבית", 1986.
2. אינשטיין אריק (מיקי גבריאלוב) – *לטפטף טיפה* מתוך "אוהב להיות בבית", 1986.
3. אלברשטיין חוה - *חז גדיא* מתוך "לונדון", 1989.
4. ארזי ירדנה (אהוד מנור, יאיר קלינגר) – *הביתה* מתוך "מה נשמע", 1983.
5. אשדות יזהר (אלונה קמחי) – *עניין של הרגל* מתוך "עניין של הרגל", 2012.
6. בנאי אהוד – *גבולות* מתוך "ענה לי", 2004.
7. בנאי יובל – *לא יכול לעצור את זה* מתוך "יובל בנאי", 1997.
8. גפן אביב - *לבכות לך* מתוך "המכתב", 1996.
9. גפן אביב – *מרד הדמעות* מתוך "המכתב", 1996.
10. גלרון נורית (ארקדי דוכין) – *אחרינו המבול* מתוך "אחרינו המבול", 1989.
11. הדג נחש – *עוד אח אחד* מתוך "6", 2010.
12. הדג נחש – *שיר נחמה* מתוך "6", 2010.
13. הקליק – *אל תדליקו לי נר* מתוך "עולם צפוף", 1983.
14. זרובבל גלעד (דוד זהבי) - *המנון הפלמ"ח*, 1942.
15. חיימן סי – *יורים ובוכים* מתוך "התקליט השני", 1988.
16. חנוך שלום – *אין מחלוקת* מתוך "מחכים למשיח", 1985.
17. חנוך שלום – *בלי לומר מילה* מתוך "מחכים למשיח", 1985.
18. טשרניחובסקי שאול *הוי, ארצי! מולדתי!* מתוך "ספר השנה של ארץ ישראל", תל אביב, 1933.
19. להקת חיל חינוך (שמואל הספרי, אורי וידיסלבסקי) – *חורף שבעים ושלוש*, 1994.
20. מוקי – *מדברים על שלום* מתוך "שמע ישראל", 2001.
21. משינה – *התותח מצלצל פעמיים* מתוך "משינה", 1985.
22. נושאי המגבעת – *ביקור בהר* מתוך "נושאי המגבעת", 1988.
23. סחרוף ברי (עם שגיא צורף ואלעד כהן) – *אחים לנשק* מתוך "30+", 2009.
24. עטרי גלי (אהוד מנור, קורין אלאל) – *אין לי ארץ אחרת* מתוך "אמצע ספטמבר", 1986.
25. עטרי גלי (שמיר אסתר) – *אמצע ספטמבר* מתוך "אמצע ספטמבר", 1986.
26. עמיחי יהודה *רועה ערבי מחפש גדי בהר ציון* מתוך "שלוה גדולה: שאלות ותשובות", ירושלים: שוקן, 1979.
27. שמיר אסתר – *רגע לפני הסערה* מתוך "דו קיום באהבה", 1988.

Książki w języku hebrajskim:

1. אופיר עדי (עורך), *זמן אמת אינטיפאדת אל אקצה והשמאל הישראלי*, כתר, ירושלים, 2001.
2. מנוחין ישי, *דינה מנוחין גבול הציות תנועת "יש גבול"*, 1985.
3. מנור אהוד, *אין לי ארץ אחרת הקיבוץ המאוחד*, 2003.
4. עוז עמוס, *כל התקוות: מחשבות על זהות ישראלית*, כתר, ירושלים, 1998.
5. שגב תום, *ימי הכלניות: ארץ ישראל בתקופת המנדט*, כתר, ירושלים, 1999.

Źródła internetowe w języku hebrajskim:

1. בעריכת נבו אסף רדיו ללא הפסקה 103 "אנחנו עדיין דור מזוין": אביב גפן מדבר על האלבום "עכשיו מעונן"
<http://www.maariv.co.il/culture/music/Article-549402>
2. ברנע אור, *הדג חדש* 21.12.2009
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3822668,00.html>
3. ברנע אור, *שיר של אשדות נפסל בגל"צ: "בו לחיילי צה"ל"* 14.10.2012
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4292016,00.html>
4. גרינצוויג אמילי, *שיר של יזהר אשדות נפסל לשידור חגיגי בגל"ץ* 14.10.2012
<http://www.haaretz.co.il/gallery/media/1.1842215>
5. זיסוביץ חיים, *עניין של הרגל לגדף ולהשמין* 01.11.2012
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4299753,00.html>
6. חי יגאל, *הוסר הלוט מעל לוח הנצחה לספינת "קול השלום"* 18.05.2007
<http://www.haaretz.co.il/misc/1.1410893>
7. יודילוביץ מרב, *בחזרה לקצה המסלול* 15.12.2002
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2316993,00.html>
8. לסינגר תימורה, *כואב להיות בבית* 2.01.2009
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L3648819,00.html>
9. מאקו מוזיקה – מומה: המוסיקה של ישראל
<http://www.mako.co.il/music?partner=SecondNav>
10. מגנזי אביאל *ירדנה ארזי לשרה נתניהו: חובתנו להחזיר את שליט* 26.10.2010
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3975078,00.html>
11. מחבר לא ידוע, *אהוד בנאי מוציא שיר חדש לקראת האלבום "ענה לי"* 01.12.2003
<http://www.haaretz.co.il/misc/1.927959>
12. מחבר לא ידוע, *השיר האהוב של מנור: אין לי ארץ אחרת* 13.04.2005
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3072043,00.html>

13. מחבר לא ידוע, *חדש בעם הספר: אדם בן כלב* 28.05.2010
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3895078,00.html>
14. מימה – כל מה שרצית לדעת [/http://www.mima.co.il](http://www.mima.co.il)
15. מלמד אריאנה, ללמוד לצנור - זה עניין של הרגל 15.10.2012
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4292068,00.html>
16. מנוחין נדב, 40 שנה למלחמת יום כיפור: בחזרה לשיר "חורף 73" 13.09.2013
<http://e.walla.co.il/item/2678033>
17. נבו אסף, גלי צה"ל פסלו לשידור שיר של יזהר אשדות 14.10.2012
<http://www.mako.co.il/musicnews/local/Article-d09e5ae459f5a31006.htm>
18. פישר מאיה 30 פלוס מינוס 1.02.2010
<http://www.mako.co.il/musicMagazine/reviews/Article-ae2227452b98621006.htm>
19. פן ליה, אסתר שמיר חוזרת באלבום שירי, ומזכירה לכולם שהיא מעולם לא הלכה 3.03.2011
<http://www.haaretz.co.il/gallery/1.1164876>
20. ראב"ד אחיה, בנה הונצח בשיר "לבכות לך": "לבי שותת דם" 27.11.2013
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4458576,00.html>
21. רוזנטל רותם, חתכו אותם: צינורים והחרמות בלתי נשכחים 29.12.2015
<http://www.mouse.co.il/music/articles/1.3259182>
22. שומפלבי אטילה, נתניהו: אין עם מי לדבר בצד הפלסטיני 16.11.2009
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3806005,00.html>

Literatura podmiotowa:

1. Arnow David, Lawrence A Hoffman (red.) *My People's Passover Haggadah: Traditional Texts, Modern Commentaries, Vol. 2*. Woodstock: Jewish Lights Pub., 2008.
2. Bensimon Doris, Eglal Errera, *Żydzi i Arabowie. Historia współczesnego Izraela*, tłum. Regina Gromadzka, Krzysztof Pruski. Warszawa: Cyklady, 2000.
3. [Biblia.] *Tłomaczył i podług najlepszych źródeł objaśnił J. Cyłkow*. Kraków: Nakładem tłumacza, 1896-1914.
4. Broughton Simon, Mark Ellingham, Trillo Richard (red.) *World Music: Africa, Europe and the Middle East*. Rough Guides, 1999, s. 364.
5. Cain James M., *Listonosz zawsze dzwoni dwa razy*, tłum. Jan S. Zaus i Irena Ciechanowska-Sudymont. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, Warszawa: Wydawnictwo Alfa, 1995.

6. Crown-Tamir Hela, *Israel, history in a nutshell: highlighting the wars and military history*. Jerusalem: TsurTsina Publications, 2012.
7. Gal Ed Efrat, *Księga świąt żydowskich*, tłum. Sława Lisiecka. Warszawa: Cyklady, 2005.
8. Gilbert Martin, *The Routledge Atlas of the Arab-Israeli Conflict*. Abingdon: Routledge, 2012.
9. Hall-Cathala David, *Peace Movement in Israel, 1967-87*. Basingstoke: Macmillan, 1990.
10. Hermann Tamar S., *The Israeli Peace Movement A Shattered Dream*. New York: Cambridge University Press, 2009.
11. Jarniewicz Jerzy, *All you need is love. Sceny z życia kontrkultury*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2016.
12. Kossowska Elżbieta, *Brzemię pamięci: współczesne stosunki polsko-izraelskie*. Warszawa: Neriton, 2009.
13. Mudimbe V. Y., *Nations, Identities, Cultures*. Durham: Duke University Press, 1997.
14. Omer Atalia, *When Peace Is Not Enough: How the Israeli Peace Camp Thinks about Religion, Nationalism, And Justice*. Chicago: University of Chicago Press, 2013.
15. Regev Motti, Edwin Seroussi *Popular Music and National Culture in Israel*. Berkeley: University of California Press, 2004.
16. Shapira Anita, *Israel: A History*. Brandeis University, 2012.
17. Trepp Leo, *Żydzi naród historia religia*, tłum. Sława Lisiecka. Warszawa: Wydawnictwo: Cyklady, 2009.
18. Twain Mark, *Tajemniczy przybysz*, tłum. Teresa Truszkowska. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1982.

Artykuły:

1. Gabriel Siboni, Kulick Amir, "The Second Lebanon War as a Watershed" *Military and Strategic Affairs, Volume 1, No.2*, (2009): 73-79.
2. Seidemann Daniel, „The Israeli Peace Movement: Origins, Impact, and Prospects” *Harvard International Review, Vol. 7, No. 3*, (1984).
3. Sharoni Simona, "Gender and the Israeli-Palestinian Conflict : The Politics of Women's Resistance” *International journal of Middle East studies. 28, no. 3*, Cambridge University Press, 1995.

Źródła internetowe w alfabecie łacińskim:

1. Autor nieznany *Ahmed Korei znów na czele palestyńskiego rządu* 12.11.2003
<http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Ahmed-Korei-znow-na-czele-palestynskiego-rzadu,wid,1660406,wiadomosc.html>.
2. Autor nieznany *Sharon, Abbas pledge action at summit* 4.06.2003
[://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/06/04/bush.jordan/](http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/06/04/bush.jordan/).
3. Autor nieznany *This week in Haaretz 1996 / Rabin's assassin gets life in prison*
<http://www.haaretz.com/print-edition/features/this-week-in-haaretz-1996-rabin-s-assassin-gets-life-in-prison-1.353211>.
4. Autor nieznany *Thousand flock to Waters concert* 22.06.2006
<http://www.jpost.com/Arts-and-Culture/Entertainment/Thousands-flock-to-Waters-concert>.
5. Isacharoff Avi *Revealed: Olmert's 2008 peace offer to palestinians* 24.05.2013
<http://www.jpost.com/Diplomacy-and-Politics/Details-of-Olmerts-peace-offer-to-Palestinians-exposed-314261>.

Oficjalne strony internetowe organizacji oraz zespołów (w języku angielskim i hebrajskim):

1. Oficjalna strona internetowa Bloku na rzecz Pokoju http://zope.gush-shalom.org/index_he.html.

2. Oficjalna strona internetowa Centrum Peresa dla Pokoju http://www.peres-center.org/who_we_are.
3. Oficjalna strona internetowa Czterech Matek <https://library.osu.edu/projects/fourmothers/>.
4. Oficjalna strona internetowa Głosu Pokoju <http://thevoiceofpeace.co.il/about&supportus.php>.
5. Oficjalna strona internetowa Kobiety Robią Pokój <http://www.womenwagepeace.org.il/>.
6. Oficjalna strona internetowa Oazy Pokoju <http://wasns.org/-neve-shalom-he>.
7. Oficjalna strona internetowa organizacji Pokój Teraz <http://peacenow.org.il/about/odot>.
8. Oficjalna strona internetowa Przerywając Milczenie <http://www.breakingthesilence.org.il/about/organization>.
9. Oficjalna strona internetowa Siły i Pokoju <http://www.ozveshalom.org.il/>.
10. Oficjalna strona zespołu Ha-dag Nachasz <http://hadagnahash.com/en/main/#bio>.
11. Oficjalna strona internetowa zespołu Nosei ha-migba'at <http://noseihamigbaat.com/>.